

Eigen Kracht-conferenties in de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg

Een onderzoek naar proces en uitkomsten

Gert Schout & Gideon de Jong

COLOFON

Eigen Kracht-conferenties in de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg. Een onderzoek naar proces en uitkomsten

Uitgave: Lectoraat OGGz, Hanzehogeschool Groningen
Datum: Juli 2013
Correspondentie: dr. Gert Schout
 g.schout@vumc.nl

De 40 Eigen Kracht-conferenties in de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg in de provincie Groningen zijn gesubsidieerd door de centrumgemeente Groningen en de provincie Groningen. Het onderzoek ernaar is mogelijk gemaakt door subsidies van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, het Fonds Psychische Gezondheid en Fonds NutsOhra.

Voorwoord

De noodzaak om de natuurlijke hulpbronnen in de samenleving meer te benutten is voor de partijen in het consortium dat dit onderzoek heeft geïnitieerd aanleiding voor een onderzoek naar de mogelijkheden hiervan voor de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGz). Het commitment van deze partijen komt tot uitdrukking in de financiering van het lectoraat dat het onderzoek uitvoerde, maar ook in de betrokkenheid van de instellingen bij een gebiedsgerichte aanpak van de OGGz (Schout, 2007). Deze aanpak vraagt van instellingen dat ze beschikbaar, benaderbaar en aanklampbaar zijn voor cliënten, omstanders en sleutelfiguren, ook in de periferie van de provincie. De centrumgemeente Groningen heeft in haar rol als beleidsverantwoordelijke voor de OGGz afspraken gemaakt om dit samen met de instellingen uit onder andere dit consortium, te concretiseren. In het consortium zitten de Hanzehogeschool Groningen (penvoerder), de centrumgemeente Groningen, de Eigen Kracht Centrale, Lentis en Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) en de provincie Groningen. Een deel van de cliënten die in de OGGz geholpen worden bestaat uit (multiproblem) gezinnen. Om deze reden is ook de provincie geïnteresseerd in deelname, met name als de druk op geïndiceerde jeugdzorg verminderd kan worden door de inzet van Eigen Kracht-conferenties (EK-c's). Voor de Eigen Kracht Centrale betekent deze aanvraag een uitbreiding van het werkgebied. Als het lukt om EK-c's in te zetten in de OGGz dan betekent dit voor Lentis en VNN niet alleen een uitbreiding van het repertoire, maar kan het ook een verlichting betekenen van de druk op de bestaande wachtlijsten. Voor de centrumgemeente Groningen telt dat doelstellingen uit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) als 'meedoen' en 'onderlinge betrokkenheid tussen burgers' door dit project behaald worden. Voor de provincie Groningen is het van belang dat kinderen uit (multiproblem) families veilig opgroeien. Voor de provincie is het verder van belang of de inzet van voorliggende voorzieningen kan verminderen door de inzet van EK-c's. Voor de Hanzehogeschool tenslotte is dit onderzoek van betekenis geweest doordat meer dan 80 studenten hebben meegewerkt aan de 41 casestudies die de basis vormen van dit rapport, studenten die allemaal kennis hebben genomen van de achtergronden van Eigen Kracht en de toepassing ervan in de OGGz.

De vraag of en onder welke omstandigheden EK-c's in de OGGz een aanvulling vormen op het bestaande repertoire is niet alleen van betekenis voor de partijen in de provincie Groningen, maar ook voor partijen in en buiten Nederland. Er is internationaal nauwelijks ervaring met de inzet van EK-c's in de GGZ, laat staan in de OGGz. Om die reden is van meet af aan in zowel Nederlandse vakbladen als in internationale wetenschappelijke tijdschriften gepubliceerd. In zijn kern draait dit rapport om de vraag of mensen die nauwelijks beschikken over een sociaal netwerk niettemin kunnen profiteren van de beschermende werking ervan als die met EK-c's wordt geactiveerd.

We zijn alle studenten aan de Hanzehogeschool Groningen erkentelijk voor hun bijdrage in dit project. Bijzondere dank gaat uit naar Femke Ysbrandy en Ellen Meijer die in 2013 hun master Sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen hebben afgerond, alsook hun begeleider dr. Christian Steglich.

Groningen, 14 juli 2013

Dr. Gert Schout
Projectleider
Tot september 2012 lector OGGz
Hanzehogeschool Groningen

Gideon de Jong (MSc)
Onderzoeker
Academie voor Sociale Studies
Hanzehogeschool Groningen

Samenvatting

Er is volop ervaring met Eigen Kracht-conferenties (EK-c's) in de jeugdhulpverlening, zowel in Nederland als internationaal waar deze conferenties bekend staan onder de naam Family Group Conferencing. Tot op heden is er weinig onderzoek gedaan naar het verloop en de opbrengsten van deze conferenties voor volwassen hulpvragers. Tussen 2011 en 2013 zijn 41 Eigen Kracht-conferenties (EK-c's) in de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGz) in de provincie Groningen onderzocht. De OGGz is een veld waarin mensen worden geholpen die de reguliere hulpverlening bewust mijden of de weg hier naartoe niet weten te vinden. Een groot deel van de doelgroep leeft in verkommerde en verloederde omstandigheden en/of is betrokken in woonbuurten waar leefbaarheidsproblemen spelen. Het zijn mensen die ogenschijnlijk geen of een beperkt netwerk hebben. Relaties zijn veelal beschadigd of verwaterd. Het realiseren van doelen van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) – het bevorderen van participatie, het mobiliseren van informele steun en het realiseren van sociale cohesie – is een lastige opgave in de OGGz.

De 41 EK-c's zijn door middel van een 'multiple case study' benadering geanalyseerd naar hoe deze zijn verlopen en wat ze hebben opgeleverd in termen van toename sociale steun en eigen kracht, verbeteren leefsituatie en verlichting van de caseload van professionals. Binnen de 41 case studies zijn 312 semigestructureerde interviews (7,6 interviews per case) met de deelnemers van de conferentie (hoofdpersoon/-personen, sociaal netwerk, professionals, Eigen Kracht-coördinatoren) aan de hand van een topiclist afgenomen. Interviews duurden gemiddeld tussen de 60 en 90 minuten, zijn opgenomen en nadien verbatim uitgeschreven. Kwalitatieve data zijn geanalyseerd aan de hand van inzichten uit de 'grounded theory' benadering met behulp van ATIAS.ti om zodoende inzicht te krijgen in het verloop van de conferenties en specifieke wendingen hierop. Deze analyse maakte patronen inzichtelijk die in meerdere cases kunnen worden waargenomen. Tussentijdse bevindingen uit elke case zijn voorgelegd tijdens een member check. In totaal zijn 41 member checks georganiseerd met een totaal aantal deelnemers van 144 (gemiddeld 3,5 deelnemers per case). Kwantitatieve data van 245 respondenten in 33 cases (gemiddeld 7,4 respondenten per case) zijn verwerkt in een dataset zodat beschrijvende en toetsende analyses (zowel t-toetsen als multilevel analyses) konden worden uitgevoerd.

Iets meer dan de helft van de EK-c's (N=23, 56,1%) kan op grond van het behalen van de doelen in de plannen, geslaagd genoemd worden. OGGz-cliënt(systemen)en worden sterker door Eigen Kracht-conferenties. De kracht neemt echter niet spectaculair toe. Hun leefsituatie verbetert weliswaar, zij het beperkt. De sociale steun neemt toe, zowel in het aantal personen als in de kwaliteit, deze toename is significant. De caseload van hulpverleners wordt nauwelijks verlicht. De geringe afname van professionele ondersteuning is voor de OGGz echter geen ongunstig teken omdat toegang krijgen tot de hulpverlening de bedoeling is in de OGGz. In de geslaagde groepsconferenties zien we daarentegen wel een afnemend beroep op hulp: professionals in deze cases geven aan dat zij na de conferentie aanzienlijk minder vaak bemoeienis hebben met de situatie dan hieraan voorafgaand.

Gelet op de kenmerken van de onderzoekspopulatie zijn dit weliswaar bescheiden, maar wel opmerkelijke resultaten. Dat de impact niet groter is, is wel te verklaren. De groep die naar ons onderzoek verwezen is heeft een eenzijdig netwerk (nauwelijks kruiwagens) en weinig sociale hulpbronnen. De EK-c herstelt wel contacten, maar vergroot de kring niet of nauwelijks. Velen kiezen er niet voor om de vuile was buiten te hangen en verkiezen een route naar de hulpverlening waar schaamte niet zo'n grote rol speelt.

De kwalitatieve analyse van de geslaagde en ogenschijnlijk mislukte cases brengt een aantal patronen naar voren die een succesvol verloop van EK-c's bij deze onderzoekspopulatie begrijpelijk maken:

-
- De complexiteit en meervoudigheid van de problemen vraagt om de denkkraft van een grote groep. Alleen een keukentafelgesprek biedt niet de vooruitgang die geboden is. Het zijn bovendien oplossingen die aansluiten bij de cultuur van de mensen zelf.
 - Schaamte werkt als een beschermende factor. Men wil zich niet weer zo hoeven te schamen. Daarnaast willen deelnemers niet meer geconfronteerd worden met de ellende die zij anderen berokkenen en het verdriet dat hiermee gepaard gaat. Ook hier gaat een preventieve werking van uit.
 - Een belangrijk deel van de onderzoekspopulatie wil niet voor hulpverleners veranderen, maar voor familie, vrienden of oud-collega's wel. Deze laatsten kunnen woorden in de mond nemen die hulpverleners nooit zouden (mogen) bezigen, maar die soms wel nodig zijn om cliënten tot ander gedrag aan te zetten.
 - Inbedding in een sociaal netwerk dringt kwetsbaarheid terug, evenals risico op terugval.
 - De EK-c biedt een platform voor het bespreken van conflicten en herstel van verhoudingen. Een platform waarin cliënten zich veilig voelen om schaamtevolle situaties bespreekbaar te maken, terwijl tegelijkertijd het netwerk de mogelijkheid heeft om ongenoegens jegens de cliënt te kunnen uiten. Daarnaast helpt dit platform vraag- en handelingsverlegenheid te doorbreken.
 - Duurzaamheid van in EK-c's gemaakte plannen is sterk afhankelijk van of wederkerigheid op gang wordt gebracht en of er een sterke kracht in het netwerk is die iedereen na de conferentie bij de les weet te houden.
 - Groepsconferenties rondom buurtoverlast waarin OGGz-clieënten zijn betrokken blijken succesvol wanneer zowel amokmakers als degenen die hinder van overlast ondervinden participeren en samen tot een plan komen dat door instanties en professionals op veiligheid en werkzaamheid wordt beoordeeld.
-

Op grond van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat sociaal isolement eerder een indicatie is voor een EK-c dan een contra-indicatie, juist omdat EK-c's condities tot contactherstel kunnen scheppen.

Opvallend is dat de groepsconferenties rondom leefbaarheidsproblemen duurzame opbrengsten blijken te genereren terwijl deelnemers zich juist sceptisch uiten over het verloop ervan. Van de zes cases waarvan bleek dat de groepsconferentie op de korte termijn een positief effect sorteerde op het verbeteren van de leefbaarheid is een jaar na dato de situatie nog steeds stabiel. Ook hier werkt schaamte preventief: kennelijk willen betrokkenen niet weer in een arena van conflicten terechtkomen en zichzelf tegenover een grote groep moeten verantwoorden. Daarnaast is het beroep dat in deze cases op professionals wordt gedaan aanzienlijk afgenomen: doordat de burgermaatschappij zichzelf corrigeert hoeven instanties dat niet meer te doen.

1. Inleiding

De opkomst van de Eigen Kracht conferenties (EK-c's) in Nederland kan gezien worden als de voorloper van uiteenlopende initiatieven die veranderingen met zich meebrengen in de verhouding tussen overheid en burger. In binnen en buitenland vindt er een heroverweging plaats over wat van de verzorgingsstaat verwacht mag worden en waaruit de inzet van de gemeenschap kan bestaan (Blond, 2010; Kampen et al., 2013; Lupton & Nixon, 1999; Pennell, 2006; Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2006, 2012). In Nederland is dit te zien in de opkomst van uiteenlopende initiatieven die de burgers in de benen brengen en de inzet van de voorzieningen afremmen. Zonder volledig te zijn gaat het hier om de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en Welzijn Nieuwe Stijl, de belangstelling voor burgerkracht en de herwaardering van sociale netwerkstrategieën; zichtbaar in de aanduidingen van sociale interventies als 'wrap around care', 'beschermjassen', 'community support', 'vangnetwerk'. In dit onderzoeksrapport wordt een antwoord gezocht op de vraag of de doelgroep van de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGz) kan profiteren van de beschermende werking van sociale netwerken die met EK-c's worden geactiveerd.

1.1 De OGGz

Sinds 1 januari 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) van kracht. Het maatschappelijke doel van de Wmo is 'meedoen'. De wet moet er voor zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving, al of niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. De onderlinge betrokkenheid tussen mensen is een belangrijke pijler van de Wmo. Onder de Wmo vallen verschillende prestatievelden, waaronder het bevorderen van de openbare geestelijke gezondheidszorg (De Klerk et al., 2010). Alle activiteiten op het gebied van de geestelijke volksgezondheid die niet worden uitgevoerd op geleide van een vrijwillige, individuele hulpvraag vallen onder de OGGz. De kern van de OGGz is het ontbreken van actieve medewerking van de persoon (of personen) waarop men zich richt. Er is geen vraag om zorg in de traditionele zin. Het gaat om diffuse hulpbehoeften die doorgaans niet door de betrokkenen zelf worden signaleerd. De doelgroep van de OGGz is bij uitstek een groep die niet profiteert van de onderlinge betrokkenheid die juist zo belangrijk is in de Wmo. Het zijn mensen die veelal niet beschikken over een sociaal netwerk waaraan steun ontleend kan worden.

Mensen die gebruik maken van de OGGz hebben vaak meerdere problemen tegelijk. In de verschillende maatschappelijke instellingen die hulp verlenen aan deze mensen bestaan uiteenlopende aanduidingen voor deze groep: probleemhuurders, mensen zonder hulpvraag, overlastveroorzakers, daklozen, zwerfjongeren, zorgwekkende zorgmijders, fase-4 klanten, stille problematiek (mensen die verpieteren achter de geraniums) (Van Hemert & Wolf, 2011). Vaak zijn cliënten onvoldoende sociaal wendbaar om zich in de samenleving staande te houden, meestal ontberen ze een sociaal netwerk. Adequaat gebruik maken van bestaande voorzieningen doen ze vaak niet. Soms zoeken ze wel hulp maar kloppen ze bij de verkeerde instelling aan. De G4 (2006), een samenwerkingsverband van de vier grootste gemeenten – Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag – en de aanbieders van geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg definiëren de OGGz-doelgroep door de volgende vijf criteria:

-
1. aanwezigheid van een psychiatrische stoornis (waaronder verslavingsproblemen), of ernstige psychosociale problemen;
 2. tegelijkertijd, aanwezigheid van meerdere problemen op andere leefgebieden;

3. leidend tot het niet voldoende in staat zijn om in de eigen bestaansvoorwaarden te voorzien (huisvesting, inkomen, sociale contacten, zelfverzorging, etc.);
 4. gebrek aan mogelijkheden om de problemen op te lossen;
 5. afwezigheid van een adequate hulpvraag.
-

De achtergronden en verschijningsvormen van OGGz-problematiek hangen samen met verschillende factoren: niet afgemaakte opleidingen, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, verslaving, psychiatrische stoornissen, verstandelijke beperkingen, trauma's, wonen in een achterstandswijk, somatische stoornissen of gebrekkige sociale competenties. Maar ook demografische factoren spelen een rol: het krimpen van sociale netwerken samenhangend met vergrijzing, toename van het aantal alleenstaanden. Deze opsomming is niet uitputtend. Voor een diffuse doelgroep als die van de OGGz is het niet eenvoudig om een uitputtende opsomming van determinanten en mechanismen te geven. Duidelijk is wel dat in veel gevallen de problemen van de OGGz-doelgroep met elkaar interacteren en elkaar versterken. Verslavingen doen psychopathologieën ontstaan, maar ook omgekeerd. Verslavingen zijn vaak verweven met huiselijk geweld, met financiële problemen en met justitiële problemen. De doelgroep van de OGGz wordt daarom ook wel aangeduid als probleemkluwen-klienten. Deze term verduidelijkt dat problemen weer andere problemen veroorzaken waardoor een "onontwarbare kluwen is ontstaan van problemen die elkaar versterken en oproepen" (Lohuis, Schilperoort & Schout, 2008, p. 11).

De uitdaging voor de OGGz bestaat eruit om mensen te helpen die ogenschijnlijk niet geholpen willen worden. De OGGz als uitvoeringsorganisatie is geen traditionele instantie met een kantoor en met betaalde medewerkers op de loonlijst. Bij de OGGz gaat het erom dat professionals vanuit verschillende domeinen samen initiatieven nemen om sociaal kwetsbare mensen verder te helpen. De OGGz dient als een vangnet voor cliënten die anders geen hulp zouden ontvangen (Schout, 2012). OGGz-cliënten zoeken dus in veel gevallen niet zelf hulp, maar worden door anderen (zoals buurtbewoners of familieleden) aangemeld bij een speciaal meldpunt Overlast en Zorg. Dit meldpunt kan dan eventueel doorverwijzen naar het OGGz-team, waarna de aangemelde persoon aangeduid wordt als een OGGz-cliënt.

De OGGz kan gezien worden als een netwerk dat op gemeentelijk niveau functioneert waarin verschillende instellingen en hulpverleners samenwerken, zoals de GGZ, verslavingszorg, het maatschappelijk werk, wijkagenten en woningbouwverenigingen. Dit gebeurt op grond van afspraken die al dan niet geregeld zijn in een overeenkomst. Er is hierbij niet één centrale partij aanwezig. Elke stakeholder heeft eigen belangen, vervult verschillende taken en heeft uiteenlopende doelstellingen. Samen moeten deze stakeholders hulp verlenen aan mensen die niet zelf met een hulpvraag komen.

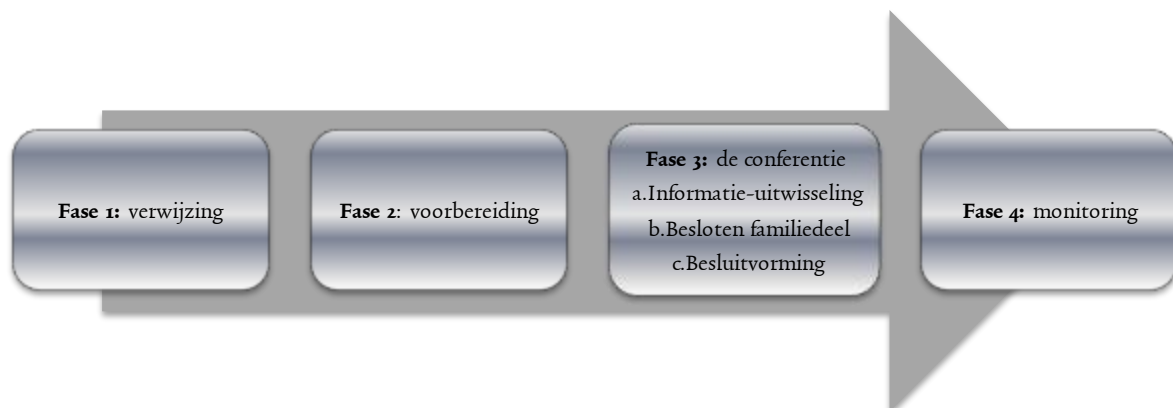
1.2 Eigen Kracht-conferenties

Een Eigen Kracht-conferentie (EK-c) is een bijeenkomst waarin de cliënt (hoofdpersoon in de taal van Eigen Kracht) en diens netwerk oplossingen zoeken voor een probleem en een gezamenlijk plan opstellen om hiermee om te gaan (Wijnen-Lunenburg et al., 2008). EK-c's zijn ontstaan in Nieuw Zeeland en worden daar aangeduid als Family Group Conferencing (FGC). Sinds 2001 worden EK-c's succesvol ingezet in de jeugdzorg (Van Beek & Muntendam, 2011). Dit onderzoeksproject richt zich dus op een specifieke vorm van kennisvalorisatie, namelijk of een methode die in het ene werkveld (de jeugdhulpverlening) is ontwikkeld ook toegepast kan worden in een ander werkveld (de OGGz).

Volgens Doolan (2003) is het FGC-model een benadering waarin wordt getracht het formele systeem van de overheid en (hulpverleningsinstanties) samen te brengen met het informele

systeem van familie en het sociale netwerk, zodat beide systemen kunnen beschikken over elkaars informatie op basis waarvan het beste besluit genomen kan worden aangaande een cliënt. Het gaat daarbij om het mobiliseren van de eigen kracht van de cliënt en diens netwerk. Aan een EK-c nemen verschillende partijen deel. Niet alleen de cliënt, diens familie en hulpverleners zijn aanwezig, ook vrienden, buurtgenoten en bijvoorbeeld oud-collega's kunnen participeren. Professionals informeren, de eigen kring maakt het plan. Door middel van een democratisch besluitvormingsproces wordt toegewerkt naar een plan waar iedere deelnemer van de conferentie mee instemt. Het plan beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren. De traditionele wijze van besluitvorming waarbij professionals de touwtjes in handen hebben, wordt in een EK-c omgedraaid – juist de cliënt en diens familie bepalen de agenda en de inhoud van het plan. Families zijn vaak beter in staat om werkbare oplossingen te vinden dan hulpverleners (Lupton, 1998). EK-c's maken het mogelijk dat families oplossingen voor problemen vinden die overeenstemmen met de eigen cultuur, leefstijl en geschiedenis (Jackson & Morris, 1999; O'Shaugenessy et al., 2010; Waites et al., 2004). In tegenstelling tot 'traditionele' benaderingen die veelal 'family-centered' zijn, is een EK-c juist 'family-driven' (Merkel-Holguin, 2004, p. 164). De benadering is met andere woorden niet gericht op het sociale netwerk, maar bereikt resultaten door het netwerk. EK-c's benutten dus de hulpbronnen die in de samenleving zelf aanwezig zijn. De natuurlijke betrokkenheid van familie en omstanders wordt gemobiliseerd en gebruikt. Volgens Doolan (2003) is de onafhankelijke positie van de coördinator één van de kernelementen van een EK-c; iemand zonder hulpverleningsachtergrond en zonder belangen bij een bepaalde uitkomst.

Cliënten in de OGGz en hun en naastbetrokkenen weten doorgaans niet van het bestaan van EK-c's. Hulpverleners spelen een rol in de verwijzing en in het attent maken van de cliënt en diens familie op de mogelijkheden van een EK-c. Het volledige proces van een EK-c kent 4 fasen:



Figuur 1 The Family Group Conferencing Model (Hayes & Houston, 2007)

De verwijzing wordt meestal gedaan door een professional, echter kunnen cliënten of familieleden zelf ook direct contact opnemen met de Eigen Kracht Centrale. De regiomanager zoekt naar financieringsmogelijkheden (voornamelijk vanuit gemeentelijke budgetten, ofwel Wmo-gelden) en zet zodra dit rond is een coördinator in die de EK-c gaat voorbereiden. Samen met de cliënt wordt gekeken naar de hulpbronnen uit het eigen netwerk die voor de conferentie kunnen worden benaderd. Hoewel de coördinator met de cliënt meedenkt, ligt de keuze wie voor de conferentie uit te nodigen primair bij de cliënt. De conferentie vindt doorgaans een maand tot twee maanden na verwijzing plaats. Ook professionals kunnen hierin participeren, echter alleen tijdens het informatieve deel, waarin zij vanuit hun perspectief de probleemsituatie kunnen schetsen en mogelijke oplossingen aandragen. Cruciaal in de conferentie is het besloten familiedeel: vrij van toezicht van instanties hebben de cliënt en het netwerk de mogelijkheid een plan voor de toekomst te formuleren. Nadat het plan in het laatste deel van de conferentie is

geformaliseerd door de coördinator wordt deze onder alle partijen verspreid. Meestal wordt de cliënt, een ‘sterke kracht’ uit het sociaal netwerk of een professional aangewezen die zorg zal dragen voor de implementatie ervan.

Essentieel in de benadering van Eigen Kracht is dat mensen niet alleen over eigen krachten beschikken, maar ook samen met anderen leven en samen met anderen kracht kunnen ontwikkelen. Hilhorst (2009) noemt dit ‘samenredzaamheid’ en houdt een pleidooi voor nieuwe vormen van lotsverbondenheid. Te lang zouden we in zijn ogen de gemeenschappelijkheid uitbesteed hebben aan de staat. Het vertrouwen in de overheid is aangetast omdat de bureaucratische logica van de overheid moeizaam aansluit bij de leefwereld van mensen. Eigen Kracht-conferenties volgens Hilhorst zijn nieuwe vormen om deze lotsverbondenheid vorm te geven.

1.3 Probleemstelling

In 2009 is in opdracht van de centrumgemeente Groningen onderzocht of het mogelijk is om de eigen kracht en de hulpbronnen¹ die OGGz-cliënten niettemin hebben, benut² kunnen worden. Het doel hiervan is het bevorderen van maatschappelijk herstel, het bevorderen van sociaal culturele integratie en het terugdringen van sociale kwetsbaarheid. De centrumgemeente wilde weten of de Eigen Kracht benadering aangewend kon worden voor de doelgroep van de OGGz. (Inter)nationaal is er nog weinig bekend over mogelijkheden om EK-c’s in te zetten in de GGZ, laat staan de OGGz. Is het überhaupt mogelijk om mensen die doorgaans niet beschikken over vitale sociale netwerken met deze benadering verder te helpen; of beter gezegd, zichzelf en elkaar verder te helpen? Aan deze vraagstelling is een voorstudie gewijd (zie Schout & De Jong, 2010a, 2010b). De respondenten uit deze voorstudie zien mogelijkheden om EK-c’s in te zetten bij het afwenden van onder andere BOPZ-maatregelen, jeugdbeschermingsmaatregelen, huisuitzettingen en huiselijk geweld. De waarde voor de OGGz ligt in het verlengde hiervan. De redenen om met EK-c’s te gaan experimenteren in de OGGz zijn de volgende (Schout & De Jong, 2010a, 2010b):

-
1. In de OGGz gaat het vaak om ongemotiveerde cliënten. EK-c’s kunnen – zelfs zonder de aanwezigheid van de cliënt – sociale steun of een plan opleveren.
 2. EK-c’s kunnen een uitbreiding vormen van het repertoire van hulpverleningsmogelijkheden tussen vrijwillige hulpverlening en dwangmaatregelen.
 3. OGGz-cliënten hebben vaak een beperkt netwerk. EK-c’s bevorderen de betrokkenheid van het natuurlijke netwerk rondom een cliënt.
 4. Een EK-c heeft zowel een kans van slagen in een crisissituatie als buiten een crisis om. Soms moet de cliënt tegen de muur staan om hulp vanuit eventueel het netwerk te accepteren (zoals bij een dreigende huisuitzetting), terwijl in andere situaties vereist is dat de cliënt eerst in rustig vaarwater verkeert en bijvoorbeeld een psychotische episode voorbij is.
 5. Cliënten die negatief staan tegenover de hulpverlening zijn wellicht geneigd om een EK-c te accepteren omdat de hulpverlening een andere (lees: bescheiden) positie inneemt.
 6. Tenslotte neemt het sociale netwerk werk uit handen van de hulpverlening.
-

¹ Hulpbronnen als familie, vrienden, burens, collega’s, maar ook de potentiële hulpbronnen uit de bredere gemeenschap. We komen er in het discussiehoofdstuk van dit rapport op terug bij de bespreking van sociaal kapitaal.

² Benutten bedoeld als: het zoeken, ontwikkelen, herstellen, uitbouwen of aanwenden van de bovengenoemde hulpbronnen.

De bovenstaande uitkomsten zijn gebaseerd op de gepercipieerde opvattingen van respondenten. Onderzoek naar de vraag of, hoe en welke impact EK-c's ingezet in de praktijk van de OGGz was nodig. Tussen 2011-2013 is 28 maanden onderzoek gedaan naar die vraag.

1.4 Doelstelling

De doelstellingen van dit project waren vooraf als volgt omschreven:

-
1. Het bevorderen van maatschappelijk herstel, het bevorderen van sociaal culturele integratie en het terugdringen van sociale kwetsbaarheid van de OGGz-doelgroep.
 2. Terugdringen van verkommering en verloedering.
 3. Het verbeteren van de leefbaarheid in wijken en buurten.
 4. Het aanspreken van de civil society in brede zin. En meer specifiek het benutten van hulpbronnen die in de samenleving aanwezig zijn.
-

Het circuleren van kennis is nadrukkelijk onderdeel van dit onderzoeksproject. Vooraf zijn zes doelstellingen specifiek voor het onderzoek geformuleerd:

-
1. Het creëren van draagvlak voor EK-c's in de OGGz door kennisoverdracht onder 36 medewerkers van Lentis en de VNN die werkzaam zijn in de OGGz-netwerken van de provincie Groningen.
 2. Het beschrijven van situaties (redenen, aanleidingen) in de OGGz waarin EK-c's kunnen worden ingezet.
 3. Het beschrijven van de toegevoegde waarde van EK-c's in de OGGz.
 4. Een beschrijving van de voorwaarden waaronder EK-c's in de OGGz kunnen slagen.
 5. Circulatie van kennis door studiedagen, conferenties en publicaties in nationale en internationale tijdschriften.
 6. Het product- en procesmatig evalueren van de uit te voeren pilots, zodat de methode kan worden bijgesteld en de pilots kunnen worden uitgebouwd tot duurzame praktijken in Groningen en daarbuiten.
-

In de discussie en conclusie zullen we terugblikken op deze vooraf geformuleerde doelen.

1.5 Het project³

Gedurende twee jaar zijn er 41 casestudies gemaakt van EK-c's in de OGGz-netwerken van de provincie Groningen.⁴ Van iedere EK-c is een beschrijving gemaakt van de beginsituatie (het probleem, de actoren, de context) en het verloop van de conferentie zelf, ofwel de voorbereiding, de drie fasen van de EK-c, implementatie van het plan en de resultaten die er door zijn bereikt (zie voor karakteristieken van de cases tabel 1 en 2, hoofdstuk 2; een uitgebreide omschrijving per case is in tabel 10 opgenomen, bijlage 4). Het onderzoek is per EK-c uitgevoerd door twee studenten en één onderzoeksbegeleider (docentonderzoeker) van de Hanzehogeschool Groningen. Docenten en meer dan 80 studenten zijn vooraf met scholing voorbereid op het type onderzoek

³ In de oorspronkelijke subsidieaanvraag was een doelstelling opgenomen over het verbreden van de Groningse praktijk naar andere praktijken. De uitbouw tot duurzame praktijken in de provincie Groningen en daarbuiten is maar zeer ten dele gelukt. Financiering moet per EK-c veroverd worden, van structurele middelen is geen sprake.

⁴ Zie bijlage 1 voor een omschrijving van de achtergrond en totstandkoming van dit onderzoeksproject.

dat ze gingen uitvoeren. Zo ontstonden er onderzoeksrapportages over 41 EK-c's⁵ in de OGGz. Hieruit werd dit eindrapport afgeleid. Tegelijkertijd kregen de 36 hulpverleners van Lentis en VNN die werkzaam zijn in de OGGz-netwerken van de provincie Groningen, een training aangeboden met kennisoverdracht over de rol van EK-c's in de OGGz en welke problematiek en casuïstiek zich mogelijk zouden lenen voor een EK-c. Deze kennisoverdracht is later uitgebreid naar bijeenkomsten met alle OGGz-coördinatoren in de provincie Groningen en drie regionale bijeenkomsten met sleutelfiguren uit de OGGz zoals wijkagenten, GGD-verpleegkundigen, medewerkers van het Veiligheidshuis, CJG en het Welzijnswerk. Ook zijn er bijeenkomsten geweest met coördinatoren van de Eigen Kracht Centrale enerzijds om ervaringen uit te wisselen, maar ook om knelpunten door te spreken.

In de begroting stond voor iedere conferentie een bedrag van €4.000,- gereserveerd. Dit bedrag wordt door de Eigen Kracht Centrale als gemiddelde aangehouden voor een EK-c. Dit bedrag is besteed aan de voorbereiding van iedere afzonderlijke conferentie en bestond uit voorgesprekken tussen coördinatoren en beoogde deelnemers van de EK-c, het organiseren van de EK-c, het beschrijven en rondsturen van het plan aan de deelnemers en de reistijd en andere onkostenvergoedingen van coördinatoren.

Tot slot zijn activiteiten op touw gezet om de kennis te laten circuleren middels studiemiddagen, voordrachten op conferenties en twaalf publicaties in nationale en internationale vak- en wetenschappelijke tijdschriften.

1.6 Methode

De 41 EK-c's zijn onderzocht met behulp van een formatieve en summatieve evaluatie waarbij gebruik is gemaakt van case studies voor iedere afzonderlijke conferentie. Het doel van de formatieve evaluatie was het ontwerpproces te ondersteunen. Daarbij werd gekeken of een sociale interventie die in het ene werkveld (jeugdhulpverlening) was ontwikkeld werkzaam kon zijn in een ander werkveld (de OGGz). Het summatieve onderzoek is niet gebruikt om een causaal verband te bewijzen tussen uitkomst en interventie, maar werd gebruikt om het ontwerp te verbeteren. De uitkomsten van de EK-c's zijn met andere woorden gebruikt om de inzetbaarheid ervan in de OGGz te beoordelen. In nauwe samenspraak met hulpverleners, coördinatoren en de deelnemers van de conferenties, is gekeken welke aanpassingen nodig waren om de methode in de OGGz in te voeren. Daarnaast is er ook gekeken naar de aard van de situaties waarin EK-c's (niet) nuttig blijken. In iedere casestudie werd systematisch teruggeblikt (stimulated recall) op proces en uitkomsten van de EK-c. Bij deze formatieve en summatieve evaluatie zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve data verzameld en geanalyseerd door meerdere onderzoeksmethoden toe te passen (vergelijk Creswell, 2009). Bij kwantitatieve data gaat het om indicatoren die in de conferenties worden afgesproken als de mate waarin de deelnemers regie krijgen over hun eigen leven; de mate waarin onveiligheid (huiselijk geweld) wordt teruggedrongen; overlast en leefbaarheidsproblemen worden teruggedrongen; de mate waarin verkommering en verloedering worden teruggedrongen; de mate waarin dwang (huisuitzettingen, BOPZ-maatregelen, jeugdbeschermingsmaatregelen als OTS, machtiging tot uithuisplaatsing) uit- of afgesteld kunnen worden of voorkomen; het terugdringen van sociaal isolement. Andere indicatoren zijn de beleving (tevredenheid) van cliënten, familieleden,

⁵ Daarnaast zijn er 7 zogeheten Vangnetconferenties van LIMOR geanalyseerd. Deze conferenties hebben raakvlakken met EK-c's en zijn in die zin interessant om te analyseren omdat ze worden gecoördineerd door professionals en niet door onafhankelijke coördinatoren. Ook is een case geanalyseerd waarin een OGGz-casemanager vanuit de Eigen Kracht-ideeën een conferentie heeft belegd, is van vijftien EK-c's een follow-up studie gemaakt naar het lange termijn verloop na de conferentie, zijn verschillende sociale netwerkstrategieën op een continuüm tussen 'family driven' en 'professional driven' geanalyseerd. In dit rapport doen we hier vanuit pragmatisch oogpunt geen verslag van.

hulpverleners; de mate waarin het werk van hulpverleners wordt vervangen door het sociale netwerk; de aard van de samenwerking tussen hulpverleners en Eigen Kracht-coördinatoren.

Populatie

De doelgroep van de OGGz laat zich echter lastig onderscheiden omdat de OGGz een vangnet is waar iedereen terecht kan die geen hulp ontvangt maar dat wel nodig heeft. In dit onderzoek zijn tussen februari 2011 en februari 2013 (1) alle aanmeldingen in de OGGz-netwerken of meldpunten overlast van de provincie Groningen en (2) alle individuen, families of gemeenschappen (straten, hofjes, dorp- of buurtgemeenschappen) waar sprake is van onderzorg (het kan hierbij gaan om moeilijk bereikbare groepen als zorgmijders, dak- en thuislozen of multiprobleem gezinnen die geen geïndiceerde zorg ontvangen), geïnccludeerd in het onderzoek. In de maanden voorafgaand aan het onderzoek hadden alle OGGz-coördinatoren in de provincie Groningen een schrijven ontvangen met daarin deze beschrijving van de doelgroep. Via dit schrijven werden alle hulpverleners die deelnamen aan de OGGz in die periode op de hoogte gebracht om verwijzingen te doen naar dit project.

Omdat de doelgroep van de OGGz diffuus is en soms de vorm aanneemt van een 'situatie' (leefbaarheidsproblemen in een hofje zonder dat er een individuele 'cliënt' aan te wijzen is) en er zich 'momenten' aandienen voor een Eigen Kracht-conferentie, zijn potentiële verwijzers naar het project van te voren gewezen op situaties waarin gedacht kan worden aan een EK-c. Het ging daarbij om de volgende situaties (momenten om EK-c's in te zetten, ontleend aan Schuurman, 2008):

-
- Wanneer het sociale netwerk uitgebreid moet worden of beter moet samenwerken.
 - Als cliënten niet gemotiveerd zijn voor hulpverlening en een EK-c een alternatief kan bieden.
 - Bij dreigende huisuitzettingen, kinderschermingsmaatregel (OTS), BOPZ-maatregelen.
 - Bij uitzichtloze situaties waar de denkkracht van alle betrokkenen gemobiliseerd wordt.
 - In situaties waar sprake is van leefbaarheidsproblemen, overlast, of onveiligheid in buurten.
-

Ieder OGGz-netwerk in Groningen (23 stuks) kon ongeveer twee aanmeldingen naar het project doen. Dit heeft er voor gezorgd dat er relatief veel 'ogenschijnlijk uitzichtloze' cases in het onderzoek terecht kwamen.

Onderzoeksdesign en dataverzameling

Elke Eigen Kracht-conferentie is door middel van een case study approach onderzocht, waarin zowel het verloop als de opbrengsten van de conferentie zijn beschreven. We waren geïnteresseerd in de uniciteit en complexiteit van iedere afzonderlijke case, ofwel wat de context en omstandigheden waren waarin de conferentie plaatsvond en welke patronen een geslaagd verloop en succesvolle opbrengsten verklaren (vergelijk Stake, 1995).⁶ Het onderzoek kan worden getypeerd als een responsieve evaluatie omdat de perceptie van stakeholders over het verloop, de opbrengsten en verbeterpunten van de Eigen Kracht-conferentie centraal staat, en het de verschillende stakeholders met elkaar in contact wil brengen met het oog op vergroting van wederzijds begrip tussen de partijen (vergelijk Abma, 1996; 2005). Iedereen die heeft

⁶ Er is specifiek gekozen voor de case study benadering van Stake (1995), doordat in deze benadering – in vergelijking met de breder toe te passen benadering van Yin (2009) – het toepassen van holistische, etnografische en fenomenologische kwalitatieve onderzoeksmethoden voorop staat. Deze onderzoeksbenadering sluit beter aan bij het doel dat we voor ogen hadden: het ontwikkelen van een begrip van welke patronen ten grondslag liggen aan (het uitblijven van) een succesvol verloop en opbrengsten van Eigen Kracht-conferenties in de openbare geestelijke gezondheidszorg.

deelgenomen aan de conferentie en/of op de situatie kan reflecteren⁷ is dan ook als respondent geïnterviewd aan de hand van een topiclijst (zie bijlage 2). Er ging expliciet aandacht uit naar het geven van een stem aan 'the silenced voices' (Abma, 2005, p. 280). Voor onderzoek in de OGGZ is dit van bijzondere betekenis, omdat cliënten en hun netwerk in het verleden vaak zijn 'onteigend' doordat ze geen invloed konden uitoefenen op de besluitvorming of omdat ze te maken hebben gekregen met kortingen op uitkeringen, huisontruimingen, jeugdbeschermingsmaatregelen en/of BOPZ-maatregelen.

Interviews zijn gedaan door studenten Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Verpleegkunde en Toegepaste Psychologie van de Hanzehogeschool Groningen die in het kader van hun afstudeeronderzoek een case study deden naar één van de 41 EK-c's. Voor studenten is een case study niet alleen een leerproces in het worden van een 'onderzoekende professional' (Migchelbrink, 2009), tijdens het onderzoek maakten ze zich ook het 'eigen kracht' denken eigen. Gestimuleerd door de Wet maatschappelijke ondersteuning en Welzijn Nieuwe Stijl zal dit denken vooral in het sociaal werk de komende jaren een steeds prominentere rol krijgen.

Vanuit methodologisch oogpunt was het werken met studenten tegelijkertijd zowel een voordeel als een beperking. Doordat elke case telkens door twee studenten is geanalyseerd was het mogelijk iedere deelnemer van de conferentie te benaderen voor een interview. Doordat studenten in koppels werkten konden ze op elkaars functioneren reflecteren, zodat de interne betrouwbaarheid werd gewaarborgd. Daarnaast werd door het werken met een grote groep studenten voorkomen dat de voorkeuren en percepties van één onderzoeker dominant zijn. Tegelijkertijd kunnen vraagtekens worden gezet bij de uitkomsten van de verschillende case studies, omdat er verschil was in de interviewvaardigheden van de studenten. Dit hebben we getracht op te vangen door studenten voorafgaand aan het onderzoek te trainen en ze gedurende de datavezameling en -analyse intensief te begeleiden. Daarentegen hadden studenten zich de voorgaande jaren gespreksvaardigheden eigen gemaakt die ze in meerdere stage-settings hebben moeten toepassen. Deze vaardigheden kwamen goed van pas in het onderzoek. De rol van de studenten kan worden getypeerd als die van de 'betrokken buitenstaander'; vaardigheden als empathie en doorvragen werden hierin gecombineerd met een niet-normerende houding. De case study-rapporten zijn het resultaat van een voortdurende dialoog tussen de studenten, de onderzoekscoördinator (Gideon de Jong) en de projectleider (Gert Schout). Doordat er een nadruk ligt op reflectie en de bereidheid om interpretaties van data met elkaar uit te wisselen, werd voorkomen dat er te snel conclusies zijn getrokken (vergelijk Stake, 1995, p. 12).

Interviews vonden plaats op door respondenten aangewezen locaties (bij hen thuis, op het werk of in een neutrale omgeving) en tijdens voor hen geschikte momenten (zowel overdag als in de avond, doordeweeks als in het weekend). Doel was iedereen die betrokken was bij de EK-c of kon reflecteren op de opbrengsten ervan te interviewen. In totaal zijn 312 respondenten geïnterviewd (zie tabel 10, bijlage 4), uit een mogelijk aantal van 473 EK-c participanten. Wanneer een conferentie veel deelnemers had (meer dan vijftien), dan werden respondenten selectief benaderd. Het waarborgen van diversiteit van percepties was belangrijk, we hebben daarom gezorgd voor voldoende spreiding van respondenten uit de vier eerder geschetste groepen (zie voetnoot 7 en tabel 1 in hoofdstuk 2). Het bereiken van saturatie was niet in elke case haalbaar, vooral wanneer het aantal deelnemers van de EK-c beperkt was. De semigestructureerde interviews zijn opgenomen en nadien verbatim uitgetypt. Er werd gewerkt met een topiclijst waarin een onderscheid is gemaakt tussen proces - (verloop van de EK-c) en

⁷ Dit zijn: hoofdpersonen [individuele cliënten, koppels, gezinnen, leefgemeenschappen], participanten uit het informele netwerk [familieleden, vrienden, buren, betrokken omstanders], professionals [iedereen die vanuit een beroepsmatige achtergrond bemoeienis met de case heeft, dus zowel hulpverleners als ook wijkagenten, buurtconciërges, woningbouwconsulenten en wethouders] en Eigen Kracht-coördinatoren.

producttopics (opbrengsten van de EK-c) (zie bijlage 2). Er is tevens een memo-lijst bijgehouden over specifieke wendingen tijdens de dataverzameling.

In de interviews is retrospectief met de respondenten teruggekeken op het verloop (probleemschets, verwijzing, voorbereiding naar de conferentie toe, de conferentie zelf, de implementatie en evaluatie van het opgeleverde plan). Daarnaast zijn de opbrengsten (verbeteren van de leefsituatie van de cliënt/cliëntsysteem/woonbuurt, toename van eigen kracht, toename kwaliteit van sociale steun, verlichting van de werkdruk van professionals) van de conferenties gemeten met behulp van schaalvragen die lopen van 0 tot en met 10 waarin de respondenten werd gevraagd een score te geven met betrekking tot een item voorafgaand aan de conferentie en een score na de conferentie. 0 staat hierbij voor de situatie waarin het met betrekking tot het item op z'n slechtst was, 10 voor de meest ideale uitgangspositie. Met deze schaalvragen kon vooruitgang of stagnatie met betrekking tot (het realiseren) van de opbrengsten worden vastgesteld. Er is veel ervaring met deze methode opgedaan in het oplossingsgericht werken.⁸

Het toepassen van schaalvragen is een relatief eenvoudige en toegankelijke manier voor coaches, therapeuten en onderzoekers om problemen en oplossingen van mensen helder te krijgen (zie voor toepassingsvoorbeelden: Bannink, 2005, p. 13; Visser, 2006, p. 83-86). Ook werd gevraagd naar argumenten voor toe- of afname; als bijvoorbeeld voorafgaand aan de conferentie een laag cijfer werd gegeven met betrekking tot de kwaliteit van de sociale steun en nadien een hoog cijfer, dan werd respondenten gevraagd deze cijfers te onderbouwen en werd doorgevraagd op of dit specifiek aan de conferentie kon worden toegeschreven of aan toevallige factoren. Van 245 respondenten in 33 cases zijn zodoende individuele scores verkregen (zie tabel 2, hoofdstuk 2).

Tussentijdse conclusies uit de interviews zijn in member checks voorgelegd aan de respondenten (zie Guba & Lincoln, 1989), enerzijds ter validering, anderzijds voor het aanleveren van nieuwe inzichten over het verloop en de opbrengsten. Deze bijeenkomsten werden georganiseerd op een moment waarop de meeste respondenten van de interviews aanwezig konden zijn, met als voorwaarde dat in ieder geval de hoofdpersoon de mogelijkheid kreeg om op de conclusies te reflecteren. In totaal hebben 144 deelnemers tijdens de 41 member checks geparticipeerd (zie tabel 10, bijlage 4). Een beperking van deze bijeenkomsten was dat het niet iedere respondent van een case lukte te participeren, of dat er zelfs weerstand was ten opzichte van deelname hieraan. Respondenten die niet aanwezig konden of wilden zijn werden naar gelang de situatie opgebeld om te reageren op de tussentijdse conclusies of hebben deze conclusies via de e-mail voorgelegd gekregen. De member checks zijn voorgezeten door de onderzoekerscoördinator, waardoor getracht werd te voorkomen dat bepaalde respondenten te overheersend aanwezig zouden zijn en andere respondenten zodoende belemmerd zouden worden in het delen van hun zienswijze.

Van elke case study is een rapport geschreven waarin verslag is gedaan van het verloop en de opbrengsten van de conferentie aan de hand van de interviews, en in wordt gegaan op inzichten uit de member check. Doel van elke case study was onder woorden te brengen of de Eigen Kracht-conferentie in de gegeven situatie heeft gewerkt en welke patronen in het verloop en afwijkingen hierop zijn te ontwarren.

In totaal hebben we 41 EK-c's geanalyseerd. Met behulp van meer dan 80 studenten ligt zal het totale aantal semigestructureerde interviews op 312 (gemiddeld 7,6 respondenten per case) uit een mogelijk aantal van 473 EK-c participanten. Dit vergde een zorgvuldig data-management. Er

⁸ Het oplossingsgericht werken komt voor uit de Positieve Psychologie waarin uit wordt gegaan van de sterke kanten van de cliënt en waarvan de Amerikaanse psycholoog Martin Seligman, de grondlegger is (zie Bannink, 2005; 2007). Deze in psychotherapeutische praktijken toegepaste behandeling is in de jaren tachtig van de vorige eeuw ontwikkeld doordat er geluiden opgingen dat in de traditioneel probleemgerichte benadering de geprobeerde oplossing een probleem juist in stand kan houden. Daarnaast leiden inzichten in de aard van het probleem niet altijd tot verbetering. De cliënt heeft in het oplossingsgericht werken een koers bepalende rol. Doel van het oplossingsgericht werken is, in tegenstelling tot de tradionele methode, toename van gewenst gedrag, niet de afname van de klacht of het probleem (Bannink, 2006).

is gekozen voor het intensief betrekken van studenten omdat het op deze manier mogelijk was iedere deelnemer van de EK-c's te benaderen voor een interview. Tijdens alle fasen van de dataverzameling en -analyse zijn studenten begeleid door de onderzoekscoördinator en kwamen de rapporten tot stand in een voortdurende dialoog tussen studenten, de onderzoekscoördinator en de projectleider. Een interview duurde gemiddeld tussen 60 tot 90 minuten duren. Er zijn 41 member checks georganiseerd met in totaal 144 deelnemers (3,5 deelnemers per case) van elk anderhalf uur die door de onderzoekscoördinator werden voorgezeten.

Data-analyse

De data-analyse vond plaats in een cyclisch proces van constante vergelijking (Boeije, 2002) en doorliep twee stappen: 1) analyse op individueel caseniveau waarin tussentijdse conclusies uit de interviews werden gevalideerd tijdens member check bijeenkomsten, 2) meta-analyse van opvallende patronen in de individuele cases.

De verbatim uitgeschreven interviews zijn door studenten geanalyseerd met behulp van het programma ATLAS.ti. Codes werden aan betekenisvolle regels of fragmenten toegekend (open coderen). Deze codes werden samengevoegd en gegroepeerd tot categorieën, ofwel kernlabels (datareductie – axiaal coderen). Uiteindelijk werden gegevens in elkaar geschoven door verbanden te leggen tussen categorieën (selectief coderen), zodat het mogelijk was het verloop en de opbrengsten van elke case te omschrijven. Bevindingen uit deze analyse-fase kwamen tot stand in een voortdurende dialoog tussen de studenten, de onderzoekscoördinator en projectleider.

Tussentijdse conclusies uit de interviews zijn gevalideerd tijdens member checks waarvoor alle respondenten van de interviews werden uitgenodigd. Naast de (student)onderzoekers was tijdens elke bijeenkomst ook een beleidsmedewerker van de Eigen Kracht Centrale aanwezig die de bijeenkomsten aangreep om kennis op te doen over de optimalisering van het Eigen Kracht-model. Tijdens de discussie was er ook ruimte voor het delen van nieuwe inzichten die meehielpen in het krijgen van een beter begrip van het verloop en de opbrengsten van elke conferentie.

Nadat het verloop en de opbrengsten van elke case study in beeld was gebracht werd door de onderzoekscoördinator een meta-analyse uitgevoerd om thema's (we spreken in dit rapport ook meermaals van 'patronen') en labels te identificeren die in meerdere cases kunnen worden waargenomen.⁹ Deze thema's en labels zijn uiteindelijk besproken met de projectleider van de onderzoekscoördinator en nadien verder aangescherpt. De thema's en labels staan in hoofdstuk 3 vermeld in twee taxonomieën (tabel 8 en 9): de eerste handelt over hoe het verloop van EK-c's in de OGGz kan worden begrepen, de tweede maakt inzichtelijk welke patronen ten grondslag liggen aan het ogenschijnlijk mislukken van conferenties. Zowel tijdens de dataverzameling als -analyse werden specifieke wendingen bijgehouden in een logboek. Thema's, patronen en

⁹ Bij de meta-analyse is gebruik gemaakt van de inzichten uit de multiple case study benadering (zie onder andere Stake, 2006; Yin, 2008), ook bekend onder de naam collective case study benadering (Baxton & Jack, 2008; Stake, 1995). In deze benadering worden meerdere analyses gemaakt van hetzelfde fenomeen (in dit geval de 41 Eigen Kracht-conferenties in de Groningse openbare geestelijke gezondheidszorg) met als doel constructen en antwoorden op proposities (door Stake aangeduid als 'issues', Baxton & Jack, 2008, p. 552) bloot te leggen die in meerdere cases worden gevonden. Worden bevindingen uit de ene case ook teruggezien in andere cases? Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de cases met betrekking tot deze constructen en antwoorden op proposities? Wel moet worden voorkomen dat de onderzoeker zich teveel laat leiden door van tevoren vastgestelde proposities/issues; in een responsieve evaluatie is het zaak dat de onderzoeker open staat voor nieuwe proposities/issues die tijdens het proces aan de oppervlakte komen (vergelijk Abma & Stake, 2001, p. 9). Zoals Baxton en Jack (2008) aangeven is het geen vereiste in de multiple case study benadering dat de context tussen de verschillende cases met elkaar overeenkomen om conclusies te trekken die voor meerdere cases gelden. Zodoende is het mogelijk om EK-c's waarvan de hoofdpersonen verschillende achtergronden en uiteenlopende problemen hebben met elkaar te vergelijken. Voordeel van de multiple case benadering is dat het design robuust en betrouwbaar is. Daarentegen is het ook tijdrovend.

afwijkingen hierop zijn verwerkt tot een theoretiserende tekst, hetgeen de basis vormde van de empirische artikelen van het onderzoeksproject.

Om een begrip te krijgen van hoe EK-c's in de OGGz verlopen is specifiek gezocht naar patronen die in meerdere cases waren te ontwarren; patronen die een beeld geven over het verloop en specifieke wendingen hierop van de EK-c. Data werden naast de inzichten uit de 'multiple case' benadering (Stake, 2006) geanalyseerd aan de hand van de 'critical realist grounded theory' benadering (Oliver, 2012, p. 372):

[Critical realist ground theory] marries the positivist's search for evidence of a reality external to human consciousness with the insistence that all meaning to be made of that reality is socially constructed. It accepts that the social constructions themselves can constitute what we know as the reality of our social worlds.

In deze benadering wordt het kritisch realisme (Bhaskar, zie Oliver, 2012) gecombineerd met inzichten uit de 'grounded theory' (Glaser & Strauss, zie Oliver, 2012). Kritisch realisme maakt het mogelijk tegelijkertijd recht te doen aan de individuele percepties op de werkelijkheid als aan een gedeelde realiteit van hoe de wereld in elkaar zit tussen de verschillende respondenten die werden geïnterviewd (intersubjectiviteit).¹⁰ Door het toepassen van 'grounded theory' wordt het mogelijk deze gedeelde realiteit in de uiteenlopende verhalen te ontwarren. Er kunnen zodoende diepere betekenislagen in de data worden gevonden, ofwel de patronen die in beeld brengen waarom een Eigen Kracht-conferentie in een specifieke OGGz-case nu wel of niet heeft gewerkt.

De kwantitatieve data (die werden verkregen door elke respondent te laten reflecteren op of de leefsituatie is verbeterd, de eigen kracht van de cliënt is toegenomen, de kwaliteit van de sociale steun is verbeterd, en de caseload van de hulpverlener is verlicht) zijn op individueel caseniveau gevisualiseerd in staafdiagrammen.¹¹ Telkens is een score voorafgaand als een score na de conferentie met betrekking tot een item verkregen. Dat betekent dat per item meerdere staven in een grafiek zijn verwerkt omdat iedere respondent in één case gevraagd werd hierop te reflecteren. Ook worden in deze staafdiagrammen gemiddelde scores weergegeven. Op deze manier wordt inzichtelijk of de respondenten van mening waren of er sprake was van een toe- of afname op een bepaald item. Doordat op gegeven scores werd doorgevraagd zijn de scores zoals weergegeven in de staafdiagrammen onderbouwd. Ofwel, waarom zijn de respondenten van mening dat de leefsituatie of de eigen kracht van de cliënt is toegenomen, de sociale steun is verbeterd, en de caseload van professionals verlicht?

Op individueel caseniveau is de kwantitatieve data vooral ter ondersteuning van de kwalitatieve data, het is dan ook beschrijvend van aard. Wanneer echter de gegeven scores in alle case studies worden gewogen is het mogelijk om toetsende analyses te doen. Van de 41 EK-c's hebben we in 33 cases scores verkregen (N=245).¹² Doorgaans leveren EK-c's die in uiteenlopende (hulpverlenings)velden worden georganiseerd vier algemene opbrengsten op (zie onder andere de volgende effectstudies: Berzin et al., 2008; Crea et al., 2009; Jeong et al., 2012; Malmberg-Heimonen, 2011; Malmberg-Heimonen & Johansen, 2013; Pennell et al., 2010; Sheets et al., 2009;

¹⁰ Zoals Stake (1995, p. 12) stelt "[...] the interpretations of the researcher are likely to be emphasized more than the interpretations of those people studied, but the qualitative case researcher tries to preserve the multiple realities, the different and even contradictory views of what is happening." Volgens Baxter en Jack (2008) is Stake's case study benadering daarom ook gebaseerd op het sociaal constructivisme. Hierin wordt de waarheid als relatief beschouwd, afhankelijk van het eigen perspectief, terwijl tegelijkertijd wel intersubjectiviteit bestaat, ofwel een gedeelde werkelijkheid die door middel van sociale interacties wordt vormgegeven. Betekenisgeving is in de ogen van Stake altijd contextgebonden. Betekenis toekennen is dan ook gebaseerd op waar je je op dat moment bevindt, met wie je samenleeft en -werkt, wat je leefomstandigheden zijn (zie Abma & Stake, 2001).

¹¹ Zie de individuele case study rapporten, op te vragen bij: gideon.de.jong@gmail.com

¹² Omdat ze soms te weinig inzicht hebben op de toestand van het betreffende item, was niet iedere respondent in staat om scores toe te kennen.

Wang et al., 2012; Weigensberg et al. 2009). Aan de hand hiervan kan worden gesteld of een conferentie geslaagd is of niet. Er zijn vier hypothesen getoetst¹³ (zie bijlage 3 aan de hand van welke theoretische inzichten de hypothesen zijn geoperationaliseerd):

-
1. Door een EK-c neemt de (kwaliteit van) sociale steun aan de hoofdperso(nen) toe.
 2. Een EK-c leidt ertoe dat de eigen kracht en daarmee de grip op de eigen situatie van de hoofdpersoon toeneemt.
 3. Een EK-c leidt tot een verbetering van de leefsituatie van OGGz-cliënten, cliëntsystemen en buurten waarin OGGz-cliënten woonachtig zijn.
 4. Doordat naasten elkaar helpen bij problemen door middel van een EK-c neemt de intensiteit van professionele steun door voorzieningen (aantal professionals en de caseload) af.
-

Naast het in beeld brengen van de algemene opbrengsten van de EK-c's, is het meer in het bijzonder voor dit onderzoek interessant om een viertal andere hypothesen te toetsen die specifiek gericht zijn op de doelgroep van de OGGz. Deze hypothesen zijn:

-
5. Een EK-c zal, in vergelijking met mensen met andere hoofdproblemen, de minste sociale steun tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen en/of voor individuen die kampen met verslavingsproblematiek.
 6. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de meeste reductie in professionele steun tot stand brengen in overlastsituaties /burenruzies.
 7. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de minste eigen kracht en grip op de eigen situatie tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen.
 8. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, het minst voor individuen met psychiatrische problemen eraan bijdragen dat de leefsituatie wordt verbeterd.
-

De hypothesen zijn getoetst door middel van t-toetsen. Een t-toets wordt doorgaans gebruikt om te toetsen of er verschil is tussen de gemiddelden van twee groepen (Field, 2009) – in het geval van deze analyse zijn de scores voorafgaand aan de conferentie vergeleken met scores na de conferentie. Er is gebruik gemaakt van de *paired samples t-test*, ofwel de t-toets voor gekoppelde paren. Deze toets wordt gebruikt wanneer onder verschillende omstandigheden waarnemingen worden gedaan bij dezelfde respondenten (Moore et al., 2009). Er kan zodoende worden nagegaan of de gemiddelde score van de voormeting afwijkt van de gemiddelde score van de nameting en wat het verschil hier tussen is. Er is echter in dit geval geen sprake van onafhankelijke waarnemingen en dit is een schending van de voorwaarde van de t-toets. De verschillende respondenten zijn niet allemaal onafhankelijk van elkaar, er is sprake van geclusterde data. Elke respondent behoort tot een bepaalde case en beschikt dus over soortgelijke informatie als de andere respondenten die betrokken zijn bij dezelfde case. Vandaar dat er naast de t-toets ook gebruik is gemaakt van een multilevel analyse om de hypothesen te toetsen.

Er is sprake van geneste data, ook wel hiërarchische data genoemd. Regressieanalyse van hiërarchische data is te vergelijken met gewone regressie, alleen kun je de parameters toetsen om te variëren (in dit geval variëren we alleen de intercept). In gewone regressie zijn parameters over het algemeen een vaste waarde die wordt geschat op basis van de steekproef. Multilevel modellen kunnen dus als het ware worden gezien als een uitbreiding van regressie (Field, 2009).

¹³ De uitkomsten uit de analyses hadden alleen betrekking op de opbrengsten in 33 case studies. Doel van deze analyse is een beter begrip te krijgen van de opbrengsten van de EK-c's, niet om de uitkomsten te generaliseren naar de OGGz-doelgroep als geheel.

Bij een multilevel analyse wordt rekening gehouden met het feit dat de verschillende respondenten niet allemaal onafhankelijk van elkaar zijn (zoals vereist bij normale regressie). Een multilevel analyse helpt om dit statistisch goed te hanteren. In de te rapporteren analyses werd er daarom van uitgegaan dat de cases op de afhankelijke variabele van elkaar konden afwijken.

Stakeholders en maatschappelijke relevantie

In een responsieve evaluatie zijn stakeholders vaak tegelijkertijd respondenten van het onderzoek alsook belanghebbenden bij de uitkomsten hiervan (Abma, 2005). Zowel OGGz-cliënten, hun sociaal netwerk, betrokken professionals en Eigen Kracht-coördinatoren zijn gevraagd naar hoe de EK-c waarin zij betrokken waren is verlopen en wat deze heeft opgeleverd. Naast individuele interviews zijn zij betrokken in hoe bevindingen uit het onderzoek moeten worden geïnterpreteerd door het bediscussieren van tussentijdse conclusies tijdens member checks.

De volgende stakeholders hebben, naast het al eerder beschreven onderzoeksteam, belangen bij de uitkomsten van het onderzoeksproject:

-
- Hoofdpersonen van de EK-c's. De conferenties draaiden voornamelijk om het verbeteren van de leefsituatie van individuen, maar ook gezinnen en buurten. Deze mensen kunnen tegelijkertijd worden getypeerd als OGGz-cliënten. Ze hebben directe belangen bij een geslaagde uitkomst van een conferentie.
 - Sociaal netwerk van cliënten. Deze stakeholdersgroep werd gevormd door familieleden, burens, vrienden en betrokken omstanders. Deze mensen hebben geparticipeerd tijdens de conferentie. En als dat vanwege uiteenlopende omstandigheden niet het geval was, dan konden ze wel in interviews gevraagd worden te reflecteren op of de situatie van de hoofdpersonen is verbeterd. Ze hebben een belang bij een geslaagde conferentie doordat het draait om het welzijn van hun dierbaren of het verbeteren van de eigen woonomstandigheden.
 - Betrokken professionals. We typeren een professional als eenieder die vanuit beroepsmatig oogpunt bemoeienis met de case heeft (gehad). Dit betreffen zowel hulpverleners (voornamelijk sociaal psychiatrisch verpleegkundigen en maatschappelijk werkers) als buurtconciërges, woningbouwconsulenten, wijkagenten en wethouders. Ze hebben belang bij een geslaagde conferentie omdat het voor hen de communicatiepatronen binnen het netwerk van hun cliënten inzichtelijk maakt en een samenwerking met cliënten en hun netwerk bevordert. Het is ook aannemelijk dat doordat cliënten en hun netwerk zelf in beweging komen de werkdruk/caseload van professionals wordt verlicht.
 - Eigen Kracht Centrale. De regiomanager stuurde de verwijzingen voor een conferentie aan en plaatste een Eigen Kracht-coördinator op een case. De belangen van de Centrale in het project zijn gelegen in dat de regiomanager en coördinatoren leren van hoe EK-c's in OGGz-cases kunnen worden geoptimaliseerd.
 - Centrumgemeente en provincie Groningen. Dit waren de financiers van de EK-c's. In het kader van vermaatschappelijking van de zorg en het nastreven van doelen zoals geformuleerd in de Wmo wil deze stakeholdersgroep weten of EK-c's blijvend voor de OGGz-doelgroep kunnen worden aangewend.
 - Hanzehogeschool Groningen. Voornamelijk binnen de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening en Sociaal Pedagogische Hulpverlening gaat de afgelopen jaren meer en meer aandacht uit naar het bevorderen van zelf- en samenredzaamheid van cliënten in de maatschappelijke zorg. Dit onderzoeksproject biedt de Hanzehogeschool inzichten over hoe deze doelen in het studieprogramma vorm kunnen krijgen.
 - Studenten. Studenten van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening, HBO-Verpleegkunde en Toegepaste Psychologie van de Hanzehogeschool Groningen deden in het kader van hun afstuderen onderzoek naar

het verloop en de opbrengsten van telkens één EK-c. Naast dat ze binnen dit project konden afstuderen, kregen ze tijdens het onderzoek ideeën en handvatten aangereikt hoe ze zelf na hun diplomering sociale netwerksstrategieën in de praktijk toe kunnen passen.

- Subsidieverstrekkers van het onderzoeksproject. Drie organisaties/fondsen financieren het onderzoeksproject, te weten het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Fonds Psychische Gezondheid en Fonds NutsOhra. Zij hebben belangen in dit project daar het hun doel is onderzoeksprojecten te financieren die proberen inzichtelijk te maken hoe de zelf- en samenredzaamheid en geestelijke gezondheid van burgers kan worden bevorderd.
-

De maatschappelijke relevantie van het inzetten van EK-c's in de OGGz heeft globaal een tweeledig doel. Enerzijds om de uitgangspunten van de Wmo na te streven, zoals het bevorderen van sociale participatie en samenredzaamheid van kwetsbare burgers (lees: OGGz-cliënten) op gemeentelijk niveau. Anderzijds om te achterhalen of door middel van EK-c's de oplopende kosten van de gezondheidszorg een halt kunnen worden toegevoerd doordat burgers taken op zich nemen die anders door professionals uitgevoerd zouden worden (ook wel substitutie genoemd) (zie onder andere Jagtenberg *et al.*, 2011; Schuurman & Mulder, 2011).

De relevantie van het onderzoeksproject is gelegen in dat er tot op heden wereldwijd geen enkele specifieke studie is gedaan naar hoe Family Group Conferencing in 'public mental health care' verloopt en wat dit besluitvormingsmodel oplevert in dit werkveld. Het kennistekort zou door dit project kunnen worden opgevuld.

Ethische aspecten

Cliënt (hoofdpersoon) en de beoogde deelnemers aan de EK-c werden gevraagd deel te nemen aan het onderzoek. Er was echter sprake van een 'package deal': deelname aan de EK-c impliceerde deelname aan het onderzoek (zie bijlage 6). De ervaring en deskundigheid van de deelnemers werd tijdens het onderzoek benadrukt, hen werd gevraagd om op tussentijdse rapportages te reageren. De deelnemers werd vooraf toestemming gevraagd om informatie uit de casestudies te delen met derden in de vorm van wetenschappelijke artikelen. De volgende waarborgen voor privacy, anonimiteit en navolgbaarheid van informatie werden genomen. Alle namen van personen, straten, plaatsen en instellingen zijn in rapportages en artikelen vervangen door een unieke code. Op deze manier was alleen voor de onderzoekers te achterhalen naar welke persoon, straat, plaats en instelling de codes verwijzen. Andere geïnterviewden werden niet op de hoogte gebracht van de inhoud van het interview. Van iedere EK-c werd een onderzoeksverslag gemaakt dat alleen voor de deelnemers van de EK-c en de onderzoekers beschikbaar was. Alle databestanden worden na afloop gearchiveerd nog vier jaar bewaard. Alle andere bestanden op voicerecorders en computers zijn na afloop van het onderzoek gewist. De studentenonderzoekers hebben allen een geheimhoudingsverklaring ondertekend die voldoet aan de ethische standaarden die gelden voor cliëntgebonden onderzoek (zie bijlage 7).

2. Resultaten impactanalyse

Worden OGGz-cliënt(systemen)en sterker door Eigen Kracht-conferenties? Verbeterd hun leefsituatie? Neemt de sociale steun toe? Wordt de caseload van hulpverleners verlicht? Vragen waar door middel van een impactanalyse in dit hoofdstuk antwoord op wordt gegeven. We gaan van start met het bieden van een overzicht van de beschrijvende statistieken en frequenties. Vervolgens worden de resultaten weergegeven van de toetsen van de acht opgestelde hypothesen. Ten eerste zijn hypothesen 1, 2, 3 en 4 getoetst door middel van een gepaarde t-toets en een multilevel analyse. De resultaten worden naast elkaar gepresenteerd in tabellen. Aansluitend zijn hypothesen 5, 6, 7 en 8 getoetst door middel van twee verschillende multilevel analyses. Ook deze resultaten worden naast elkaar in tabellen weergegeven.

2.1 Beschrijvende statistieken

In totaal zijn 41 EK-c's in dit project geanalyseerd naar hoe deze zijn verlopen en wat ze hebben opgeleverd. In de twee onderstaande tabellen laten we een aantal beschrijvende karakteristieken zien van deze cases.

Tabel 1. Frequentietabel respondenten (N=312) en cases (N=41)

Variabelen	Aantal	Percentage
Respondenten		
Hoofdpersoon	74	23,7%
Sociaal netwerk	119	38,1%
Professionals	77	24,7%
EK-coördinatoren	42	13,5%
Member check	144	
Totaal aantal deelnemers 41 conferenties	473	
Casetype		
Individu	16	39,0%
Stel/echtpaar	5	12,2%
Gezin	9	22,0%
Buurt/gemeenschap	11	26,8%
Problematiek		
Psychosociale (multi)problematiek*	20	48,8%
Psychiatrie**	3	7,3%
Verslaving**	8	19,5%
Overlast	10	24,4%
Omgeving***		
Stad	15	36,6%
Regio	26	63,4%
Plan		
Conferentie mét plan	26	63,4%
Conferentie zonder plan	6	14,6%
In voorbereiding succesvol, daarom geen conferentie	3	7,3%
In voorbereiding gestrand	6	14,6%
In zorg****		
Ja	20	48,8%

Nee	21	51,2%
Geslaagd*****		
Ja	23	56,1%
Nee	18	43,9%

- * Dit betreft een kluwen van psychosociale problematiek (schulden, verloedering en verwaarlozing) veelal in combinatie met psychiatrische en verslavingsproblematiek
- ** Hier staat de psychiatrische of verslavingsproblematiek dominant op de voorgrond (hoewel nog steeds gepaard gaand met psychosociale problematiek)
- *** Alleen de stad Groningen wordt tot 'stad' gerekend, alle andere gemeenten tot 'regio'
- **** Hier is strikt gekeken naar of er op het moment van verwijzing naar de conferentie er sprake was van een langdurig zorgcontact
- ***** Gebaseerd op de kwalitatieve analyse. Wanneer gekeken wordt naar de impactanalyse dan zou het slagingspercentage hoger liggen

Tabel 2. Beschrijving van de in de analyses opgenomen variabelen op respondentniveau: gemiddelde (standaarddeviatie), percentages, minimum- en maximumwaarde en totaal aantal respondenten

Variabelen Codering	Gemiddelde (standaarddeviatie)/ percentages	Minimum	Maximum	N=245 (67 missing values: 312-245=67)
Leeftijd	41,99 (14,25)	14	85	119
Respondentengroepen	Hoofdpersoon: 22% Sociaal netwerk: 46,1% Professional: 20% EK-coördinator: 11,8%			
Geslacht	Man: 55,3% Vrouw: 44,5%			218
Kwaliteit leefsituatie vóór EK-c (schaal 0-10: extreem slecht – uitmuntend)	3,73 (1,82)	0	8	179
Kwaliteit leefsituatie ná EK-c (Schaal 0-10)	6,67 (1,80)	1	10	189
Kwaliteit sociale steun vóór EK-c (schaal 0-10: slechte en verwaterde contacten – volledige tevredenheid over kwantiteit en kwaliteit sociale steun)	5,04 (2,07)	0	10	171
Kwaliteit sociale steun ná EK-c (Schaal 0-10)	6,61 (1,94)	1	10	171
Hoeveelheid eigen kracht vóór EK-c (schaal 0-10: krachteloos/afhankelijk van anderen – veerkrachtig/autonoom/grip	4,09 (1,78)	0	8	176

op de situatie)				
Hoeveelheid eigen kracht ná EK-c (schaal 0-10)	6,36 (1,90)	1	10	183
Caseload professions vóór EK-c (schaal 0-10: extreem hoge werkdruk – extreem lage werkdruk)	5,00 (2,58)	0	10	85
Caseload professions na EK-c (schaal 0-10)	4,44 (2,79)	0	10	86
Hoeveelheid informele hulpbronnen vóór EK-c	3,59 (2,55)	0	10	116
Hoeveelheid informele hulpbronnen ná EK-c	6,67 (5,79)	1	19	116
Hoeveelheid betrokken professionals vóór de EK-c	2,26 (1,70)	0	8	206
Hoeveelheid betrokken professionals ná de EK-c	2,07 (1,38)	0	5	208

In de twee tabellen valt een aantal opmerkelijke bevindingen op. Mannen zijn oververtegenwoordigd in dit onderzoek wanneer wordt gekeken naar de complete respondentengroep. De meeste respondenten die mee hebben gewerkt aan het onderzoek behoren tot het sociaal netwerk van de hoofdperso(n)en. Tevens wordt duidelijk dat het merendeel van de cases gesitueerd was in de provincie ('regio'), met als kanttekening dat alleen de stad Groningen als 'stad' wordt aangerekend. In de meeste gevallen heeft de conferentie een plan opgeleverd. Psychosociale (multi)problemen komen het meest voor onder de hoofdpersonen. Frequent is er sprake van psychiatrische problemen (psychotische stoornissen, depressie, persoonlijkheidsproblematiek) en uiteenlopende verslavingen (voornamelijk alcohol en cannabis). Dit is dan ook de reden waarom het aantal psychiatrische en verslavingscases beperkt zijn. Tot deze cases zijn alleen die situaties gerekend waarin de psychiatrische of verslavingsproblematiek dominant op de voorgrond stond. Het aantal cases waarin de hoofdpersoon reeds in zorg was voorafgaand aan de EK-c is met één case minder dan het aantal waarin de hoofdpersoon niet in zorg was.

Er wordt gemiddeld hoger gescoord op zowel de kwaliteit van de leefsituatie, de eigen kracht en de kwaliteit van sociale steun op de situatie ná de EK-c dan op de situatie vóór de EK-c. De score op professionele steun is daarentegen in de situatie ná de EK-c iets afgenomen in vergelijking met de situatie vóór de EK-c. Het gaat om een zeer lichte afname. Aansluitend op de beschrijvende analyses zijn statistische toetsen uitgevoerd om te verifiëren of deze stijgingen van sociale steun en de daling van professionele steun significant zijn.

De hoeveelheid hulpbronnen uit het sociale netwerk van wie de hoofdperso(n)en ná de EK-c sociale steun ontvang(en)t is ook toegenomen. In de bevindingen is een trend te zien dat de hoeveelheid hulpbronnen ná de EK-c is toegenomen, terwijl de kwaliteit van de sociale steun significant is verbeterd. De hoeveelheid professionals die zorg hebben voor de hoofdperso(n)en is vrijwel hetzelfde gebleven, de verschillen tussen de voor- en nameting zijn miniem.

2.2 Toetsing hypothesen 1, 2, 3 en 4

Allereerst zijn hypothesen 1, 2, 3 en 4 getoetst. Dit zijn de algemene hypothesen die zich richten op de gehele dataset. Er is gebruikt gemaakt van de 'paired samples t-test' (gepaarde t-toets). Deze toets wordt meestal gebruikt wanneer er sprake is van een voor- en een nameting. In een gepaarde t-toets wordt nagegaan of de gemiddelde score van de voormeting afwijkt van de gemiddelde score van de nameting, in dit onderzoek dus de scores op de algemene opbrengsten van de conferenties, ofwel de mate waarin 1) de kwaliteit van steun uit het sociaal netwerk is verbeterd; 2) de caseload van hulpverleners is verlicht; 3) de eigen kracht van de hoofdpersonen en samenredzaamheid binnen het sociaal netwerk is toegenomen; 4) de leefsituatie is verbeterd. Daarnaast wordt door middel van de gepaarde t-toets nagegaan of het aantal betrokken personen van wie de hoofdpersoon vooraf en nadien sociale steun en professionele steun ontvangt significant is gestegen of gedaald. Bij t-toetsen is het verkrijgen van onafhankelijke (ofwel, geen vertekende) scores cruciaal. In dit onderzoek kon niet aan dit criterium worden voldaan. Er kan een zekere mate van suggestie zijn ingeslopen. Dit is opgevangen door zoveel mogelijk deelnemers van een EK-c te laten scoren op de vier opbrengsten en ze kritisch te laten reflecteren op gegeven scores. Doordat de verschillende respondenten niet allemaal onafhankelijk van elkaar zijn, is er sprake van geclusterde ('geneste') data. Elke respondent behoort tot een bepaalde case en beschikt dus over soortgelijke informatie als de andere respondenten die betrokken zijn bij deze case. Vandaar dat er naast de t-toets ook gebruik is gemaakt van een multilevel analyse (met behulp van de vershilscores) om hypothesen 1, 3, 5 en 7 te toetsen. De resultaten van beide methoden zijn naast elkaar uiteengezet in een tabel om te verifiëren wat de verschillen zijn.

Tabel 3. Gepaarde t-toets verschil tussen voor- en nameting variabelen vergeleken met multilevel analyse met een verschilvariabele als afhankelijk variabele

Variabele	T- Toets			Multilevel		
	Gemiddelde toe-/afname	St. error	T	Gemiddelde toe-/afname	St.error	T
Sociale steun verschil	1,69	,16	10,24**	1,71	,19	9,15**
Eigen kracht verschil	2,23	,16	13,40**	2,13	,30	7,18**
Professionele steun verschil	-,74	,40	-1,85	-,35	,61	-,58
Leefsituatie verschil	2,91	,18	16,45**	2,80	,31	9,12**

** Significant bij $p < 0,01$ * Significant bij $p < 0,05$; tweezijdige toets

Hypothese 1. Door een EK-c neemt de (kwaliteit van) sociale steun aan de hoofdperso(nen) toe

T-toets: Op de kwaliteit van sociale steun wordt vooraf aan de conferentie gemiddeld een 5,04 gescoord en nadien gemiddeld een 6,72. Dit betekent dat de kwaliteit van de sociale steun met ongeveer 1,69 is toegenomen (zie tabel 3). Dit verschil is significant ($p < 0,01$).

Wanneer we in tabel 2 kijken naar het aantal personen van wie de hoofdpersoon vooraf sociale steun ontving en het aantal personen van wie er na afloop sociale steun werd ontvangen, dan is er een toename te zien. Een gepaarde t-toets analyse maakt duidelijk dat de hoeveelheid

hulpbronnen na een EK-c met 3,09 is toegenomen. Wat we hieruit kunnen opmaken is dat het aantal personen van wie de hoofdpersoon sociale steun ontving en ontvangt na de conferentie is toegenomen. Deze toename is significant ($p < 0,01$). Hypothese 1 wordt op basis van bovenstaande gegevens ondersteund: het blijkt dat de EK-c er inderdaad voor heeft gezorgd dat de kwaliteit van de sociale steun en de hoeveelheid hulpbronnen significant is toegenomen.

Multilevel: In tabel 3 is te zien dat de kwaliteit van sociale steun met 1,71 is toegenomen. Deze toename is significant ($p < 0,01$) en komt overeen met de t-toets analyse. De kwaliteit van sociale steun is dus, in vergelijking met de situatie voorafgaand aan de conferenties, verbeterd. Ook op basis van de multilevel analyse is er steun voor hypothese 1.

Hypothese 2. Doordat naasten elkaar helpen bij problemen door middel van een EK-c neemt de intensiteit van professionele steun door voorzieningen (aantal professionals en de caseload) af

De hoeveelheid professionele steun is allereerst gemeten door aan alle respondenten te vragen of er vooraf en nadien sprake was/is van geen (0) of zeer veel steun (10), en alle scores die hier tussenin zitten. Deze cijfers kunnen dus per persoon veranderen, het is ieders eigen interpretatie. Met de verkregen data is een gepaarde t-toets en een multilevel analyse uitgevoerd. Vervolgens is het aantal professionals vooraf en nadien geteld. Met deze gegevens is een gepaarde t-toets uitgevoerd, zodat de daadwerkelijke stijging of daling van het aantal betrokken professionals duidelijk wordt.

T-toets: Te zien valt dat de caseload van de professionals minimaal toeneemt. De daling bedraagt 0,74 (nogmaals: hier betreft een laag cijfer een grote werkdruk, terwijl een hoog cijfer een lage werkdruk impliceert). Het verschil tussen de voor- en nameting is echter niet significant ($p = 0,07$).

Hypothese 3 kan op basis van deze gegevens niet worden ondersteund. De EK-c leidde er bij de 33 cases niet toe dat de caseload van de professionals is afgenomen.¹⁴

Uit de beschrijvende statistiek (zie tabel 2) valt een toename van het aantal professionals, na afloop van de EK-c, op. Dit verschil is echter zo minimaal dat er bijna niet kan worden gesproken van een toename van het aantal professionals. Uit de gepaarde t-toets blijkt dat de toename van 0,18 echter wel significant is ($p < 0,05$, zie tabel 12, bijlage 5). Er kan dus niet gesproken worden van een lichte daling van de professionele steun, maar juist van een lichte toename. Bij de OGGz-doelgroep is het aannemelijk dat een EK-c ingang kan bieden tot professionele steun die voorafgaand aan de conferentie bewust uit de weg werd gegaan of waar het bestaan van niet bekend was, terwijl cliënten hier wel baat van zouden hebben gehad.

Multilevel: In tabel 3 is te zien dat de professionele steun met 0,35 afneemt in de ogen van de respondenten na afloop van de conferentie. Deze afname is echter niet significant ($p = 0,57$) en is kleiner dan die van de t-toets analyse. Dit komt doordat de multilevel analyse rekening houdt met 'geneste' data en afhankelijkheid. Hypothese 3 kan op basis van deze analyse niet worden ondersteund.

Hypothese 3. Een EK-c leidt ertoe dat de eigen kracht en daarmee de grip op de eigen situatie van de hoofdpersoon toeneemt

T-toets: De eigen kracht is gemiddeld met 2,23 toegenomen (zie tabel 3). Dit verschil is significant ($p < 0,01$). Hypothese 5 kan op basis van deze gegevens worden ondersteund. Ofwel, de EK-c's hebben er inderdaad toe geleid dat de eigen kracht van de hoofdpersoon(en) is toegenomen.

Multilevel: Uit tabel 3 blijkt dat de eigen kracht na afloop van de conferentie met 2,13 is toegenomen. Deze toename is significant ($p < 0,01$). Deze toename is iets minder groot dan die van de t-toets analyse doordat de multilevel analyse rekening houdt met 'geneste' data en

¹⁴ Wel is belangrijk hier te vermelden dat van de zes geslaagde EK-c's voor groepen een jaar na de conferentie een aanzienlijk minder groot beroep wordt gedaan op instanties en professionals. Wanneer gekeken wordt naar de groepsconferenties die duurzame plannen opleveren is een caseload vermindering evident.

afhankelijkheid. Toch kan er gesproken worden van een geringe toename in eigen kracht. Hierdoor kan hypothese 5 ook op basis van de multilevel analyse worden ondersteund.

Hypothese 4. Een EK-c leidt tot een verbetering van de leefsituatie van OGGz-cliënten, cliëntsystemen en buurten waarin OGGz-cliënten woonachtig zijn

T-toets: Uit tabel 3 blijkt dat de leefsituatie van de hoofdperso(nen) na de EK-c's is verbeterd. Deze stijging bedraagt 2,91 en is significant ($p < 0,01$). Hypothese 7 kan op basis van deze gegevens worden ondersteund. Met andere woorden, de EK-c's hebben geleid tot een verbetering van de leefsituatie van individuele cliënten, cliëntsystemen en buurten waar OGGz-cliënten in woonachtig zijn.

Multilevel: Uit tabel 3 blijkt dat de leefsituatie is verbeterd met 2,80. Deze toename is significant ($p < 0,01$). Doordat deze analyse rekening houdt met 'geneste' data en afhankelijkheid is de toename iets minder groot dan bij de t-toets. Toch is ook hier sprake van een bescheiden toename, zodat hypothese 7 ook op basis van deze analyse kan worden ondersteund.

2.3 Toetsing hypothesen 5, 6, 7 en 8

De hypothesen 5, 6, 7 en 8 zijn op twee verschillende manieren getoetst. De eerste betreft een multilevel analyse met behulp van verschillcores. Er is gekozen voor een 'random effects' structuur. Allereerst zijn de verschillcores aangemaakt om het verschil in de situatie voorafgaand aan de EK-c en de situatie na afloop van de EK-c aan te geven. Dit is gedaan door van de vier algemene opbrengsten de scores op de voormeting van de scores op de nameting af te trekken. Het casenummer is steeds opgenomen als subject om zodoende rekening te houden met de 'geneste' data. Vervolgens is als afhankelijke variabele steeds de verschillcore van één van de vier opbrengsten genomen. Als factor is de variabele 'hoofdproblematiek' (psychiatrie, verslaving, psychosociale multiproblematiek, overlast) genomen die in de cases kan worden aangewezen. Vervolgens is ervoor gekozen om te controleren voor een aantal variabelen. Het controleren voor deze variabelen is niet relevant voor het beantwoorden van de hypothesen, maar kan wel andere noodzakelijke uitkomsten voor het onderzoek bieden. Als covariate is daarom in alle gevallen 'sociale steun voorafgaand aan de EK-c' opgenomen. De covariate kan de relatie tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen beïnvloeden. Het is belangrijk om te controleren voor de sociale steun (het sociaal kapitaal) die iemand voorafgaand aan de conferentie heeft ontvangen om te bekijken of deze sociale steun voorafgaand aan de conferentie van invloed is op de effecten die ontstaan per hoofdproblematiek op het verbeteren van de leefsituatie. Naast de hoofdproblematiek is ook de 'respondentengroep' opgenomen als factor. Het is belangrijk om te controleren voor de respondentengroep (de hoofdpersoon zelf, iemand uit het sociaal netwerk, iemand uit het professioneel netwerk, de EK-coördinator) om na te gaan door welke groep gemiddeld de grootste toe- of afname wordt aangegeven bij de vier opbrengsten. Per hoofdproblematiek en per respondentengroep wordt er op deze manier een toe- of afname van bijvoorbeeld de kwaliteit van de leefsituatie zichtbaar die verklaard kan worden door dit model. Vervolgens zijn er multilevel analyses uitgevoerd zonder de verschillcores op te nemen als afhankelijke variabele. In plaats daarvan zijn de scores van de voor- en de nameting opgenomen. Dit is statistisch gezien een betere manier wanneer het niveau van de nameting verklaard dient te worden. De score op bijvoorbeeld 'leefsituatie na de conferentie' is opgenomen als afhankelijke variabele en de score op 'leefsituatie na de conferentie' als covariate. Ook bij deze analyses is ervoor gekozen om te controleren voor dezelfde variabelen als bij de multilevel analyses met de verschillcores. Bij deze tweede variant van multilevel analyses kan geen uitspraak worden gedaan over een vooruitgang, daarvoor dienden de hiervoor besproken multilevel analyses. Wel kan worden vastgesteld welke groepen de hoogste scores hebben toegekend aan de

situatie nadien en aan welke hoofdproblemen gemiddeld de hoogste cijfers na de conferentie kunnen worden toegeschreven.

Er is voor gekozen om de gemiddelde toe- of afname per respondentengroep en per hoofdproblematiek te tonen in de onderstaande tabellen (multilevel analyse met verschillscore) en om de gemiddelde scores op de nameting weer te geven per groep (multilevel analyse met score voor- en nameting). Het is niet mogelijk om alle uitkomsten te presenteren in deze tabellen. Daarom wordt er in een aantal gevallen verwezen naar bijlage 5, waar overige belangrijke resultaten gepresenteerd worden in een tabel.

Hypothese 5. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de minste (kwaliteit van) sociale steun tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen en/of voor individuen die kampen met verslavingsproblematiek

Tabel 4. Multilevel analyse met 'sociale steun verschil' als afhankelijke variabele vergeleken met multilevel analyse met 'sociale steun na de conferentie' als afhankelijke variabele

Multilevel met verschillscore				Multilevel met score nameting		
Respondentengroep	Gemiddelde	St. error	Df	Gemiddelde	St. error	Df
Hoofdpersoon	1,96	,31	62,30	7,01	,31	61,73
Sociaal netwerk	1,27	,27	36,01	6,29	,27	35,98
Professional	1,80	,34	76,51	6,86	,34	75,88
EK-coördinator	2,43	,48	138,81	7,47	,48	138,60
Hoofdproblematiek						
Psychiatrie	2,33	,44	20,77	7,37	,45	21,17
Verslaving	2,14	,50	24,18	7,19	,51	24,51
Psychosociale (multi)problematiek	1,79	,36	25,06	6,82	,36	25,24
Overlast	1,27	,47	25,03	6,32	,47	25,43

Multilevel met verschillscore: Uit tabel 13 (bijlage 5) blijkt dat er geen significante verschillen voor de toe- of afname op de kwaliteit van sociale steun zijn tussen de verscheidene hoofdproblemen en respondentengroepen, waardoor hypothese 2 niet kan worden ondersteund. Wel komt naar voren dat 'sociale steun vooraf' er voor zorgt dat de verschillscore kleiner wordt. Dit verschil is significant ($p < 0,01$). Dit betekent dat er tussen de kwaliteit van de sociale steun vooraf en nadien geen toename zit wanneer het voorafgaand aan de conferentie met de sociale steun al goed zit. Uit tabel 4 blijkt dat Eigen Kracht-coördinatoren over het algemeen de grootste toename in de kwaliteit van sociale steun aangeven (2,43). Deze uitkomst is significant (95% BHI: 1,48 -3,38). Respondenten uit het sociaal netwerk geven over het algemeen de minste toename van de kwaliteit van sociale steun aan (1,27). Deze uitkomst is significant (95% BHI: ,72-1,81). De minste toename van de kwaliteit van sociale steun blijkt voor te komen bij de hoofdproblematiek 'overlast' (1,27). Deze uitkomst is significant (95% BHI: ,31-2,24). De grootste toename van de kwaliteit van sociale steun blijkt juist tot stand te komen bij personen met psychiatrische achtergrondproblematiek. Deze uitkomst is significant (95% BHI: 1,42-3,25).

Hypothese 2 kan op basis van bovenstaande gegevens niet worden ondersteund: er kan in de 33 cases niet worden gesteld dat een EK-c de minste (kwaliteit van) sociale steun tot stand heeft gebracht voor individuele hoofdpersonen met psychiatrische problemen/verslavingsproblematiek in vergelijking met de hoofdpersonen waar andere problemen het meest op de voorgrond stonden.

Multilevel met score nameting: Het blijkt dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende hoofdproblemen en respondentengroepen, waardoor hypothese 2 niet kan worden

ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). De kwaliteit van sociale steun die iemand vooraf ontvangt blijkt wel van significante invloed te zijn op de kwaliteit van sociale steun die iemand nadien ontvangt ($p < 0,01$). Hoe hoger de sociale steun vooraf is, hoe hoger ook de sociale steun nadien zal zijn. Uit tabel 4 blijkt dat de hoogste scores op de kwaliteit van sociale steun na afloop van de conferentie worden toegekend door de Eigen Kracht-coördinatoren (7,47) en deze zijn significant (95% BHI: 6,52-8,42). De laagste scores op de nameting van de kwaliteit van sociale steun worden over het algemeen toegekend door respondenten uit het sociaal netwerk (6,29), ook dit is significant (95% BHI: 5,74-6,84). De hoogste cijfers op de nameting van de kwaliteit van sociale steun komen over het algemeen tot stand voor personen met psychiatrische achtergrondproblematiek (7,37), en dit is significant (95% BHI: 6,44-8,30). De minst hoge cijfers op de nameting komen tot stand voor overlastsituaties. Ook dit betreft een significante uitkomst (95% BHI: 5,34-7,30).

Ook op basis van de multilevel analyse kan hypothese 2 niet worden ondersteund. Er komt wel een aantal significante uitkomsten naar voren die losstaan van de opgestelde hypothese.

Hypothese 6. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de minste professionele steun tot stand brengen in de cases omtrent overlastsituaties/burenruzie

Tabel 5. Multilevel analyse met 'professionele steun verschil' als afhankelijke variabele vergeleken met multilevel analyse met 'professionele steun na de conferentie' als afhankelijke variabele

Multilevel met verschilscore				Multilevel met score nameting		
Respondentengroep	Gemiddelde	St. error	Df	Gemiddelde	St. error	Df
Hoofdpersoon	-,03	,91	29,55	5,89	,79	25,18
Sociaal netwerk	,12	,78	20,88	4,81	,70	17,87
Professional	,27	,80	23,30	5,12	,72	18,89
EK-coördinator	-,43	1,33	54,60	4,52	1,07	48,60

Hoofdproblematiek						
Psychiatrie	,27	1,30	10,65	4,82	1,27	11,01
Verslaving	-,21	1,42	8,87	4,95	1,41	9,76
Psychosociale (multi)problematiek	1,50	1,15	10,49	6,10	1,12	10,82
Overlast	-1,61	1,12	12,02	4,48	1,07	12,33

Multilevel met verschilscore: Uit de analyses blijkt (zie tabel 13, bijlage 5) dat er geen significante verschillen voor de toe- of afname op professionele steun bestaan tussen de verschillende hoofdproblemen en respondentengroepen, zodat hypothese 4 niet kan worden ondersteund. De sociale steun die vooraf wordt ontvangen blijkt eveneens niet van significante invloed op de toe- of afname van professionele steun.

In tabel 3 is voor de verschillende groeperingen van hoofdproblematiek en respondentengroep een aantal stijgingen of dalingen van gemiddelden waar te nemen, deze zijn allen echter niet significant. Dat er geen significante effecten naar voren komen in deze analyse kan worden verklaard doordat er bij deze meetschaal veel 'missing values' zijn ($N=85$). Veel respondenten hadden namelijk moeite met het op een juiste manier interpreteren van de meetschaal; ze wisten niet goed wat er van hen verwacht werd en kozen er daarom in veel gevallen voor om de meetschaal niet te beantwoorden. Op basis van bovenstaande gegevens kan hypothese 4 niet worden ondersteund.

Multilevel met score nameting: Het blijkt dat er geen significante verschillen zijn tussen de verschillende hoofdproblemen en respondentengroepen met het oog op professionele steun na

afloop van de conferentie, zodat hypothese 4 niet kan worden ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). De sociale steun en professionele steun die een individu vooraf ontvangt, blijken eveneens niet van significante invloed op de professionele steun nadien. Uit tabel 4 valt af te lezen dat de hoogste scores op de nameting van professionele steun worden toegekend door de hoofdpersonen (5,89) en dit is significant (95% BHI: 4,26 -7,5). De laagste scores worden gegeven door de Eigen Kracht-coördinatoren (4,26) en ook dit is significant (95% BHI: 2,37-6,67). De hoofdproblematiek 'psychosociale (multi)problematiek' scoort gemiddeld het hoogst op de nameting van professionele steun (6,10) en dit is significant (95% BHI: 3,62-8,58). De hoofdproblematiek 'overlast' scoort het laagst (4,48), eveneens significant (95% BHI: 2,16-6,81). Ook op basis van bovenstaande gegevens kan hypothese 4 niet worden ondersteund.

Hypothese 7. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de minste mate van eigen kracht en grip op de eigen situatie tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen

Tabel 6. Multilevel analyse met 'eigen kracht verschil' als afhankelijke variabele vergeleken met multilevel analyse met 'eigen kracht na de conferentie' als afhankelijke variabele

Multilevel met verschilscore				Multilevel met score nameting		
Respondentengroep	Gemiddelde	St. error	Df	Gemiddelde	St. error	Df
Hoofdpersoon	2,05	,42	49,67	6,49	,35	46,81
Sociaal netwerk	2,12	,37	31,50	5,92	,32	31,97
Professional	2,22	,45	61,08	6,26	,38	57,09
EK-coördinator	2,29	,64	123,37	6,60	,53	118,29

Hoofdproblematiek						
Psychiatrie	1,85	,63	20,56	6,70	,55	22,11
Verslaving	1,67	,72	24,51	5,88	,62	24,85
Psychosociale (multi)problematiek	1,64	,52	21,28	5,98	,45	22,03
Overlast	3,37	,66	24,76	6,92	,58	26,08

Multilevel met verschilscore: Het blijkt dat er geen significante verschillen bestaan voor de verschilscore van eigen kracht tussen de verschillende hoofdproblemen en respondentengroepen, waardoor hypothese 6 niet kan worden ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). De sociale steun die vooraf is ontvangen blijkt ook geen significante invloed te hebben op de verschilscore van eigen kracht. In tabel 6 is te zien dat de Eigen Kracht-coördinatoren de meeste toename in eigen kracht aangeven (2,29). Dit is significant (95% BHI: 1,01 - 3,56). De hoofdpersonen geven over het algemeen de minste toename in eigen kracht aan, dit is ook significant (95% BHI: 1,21-2,89). Voor de hoofdproblematiek 'psychosociale multiproblematiek' is de minste toename in eigen kracht waar te nemen (1,64), deze toename is significant (95% BHI: 0,56-2,72). Hypothese 6 kan op basis van deze gegevens niet worden ondersteund.

Multilevel met score nameting: Het blijkt dat er geen significante verschillen zijn tussen de hoofdproblemen en respondentengroepen voor de nameting van eigen kracht, waardoor hypothese 6 niet kan worden ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). Wel is de voormeting van eigen kracht van invloed op de score van de nameting ($p < 0,05$). Dit betekent dat hoe hoger de score is op de eigen kracht voorafgaand aan de conferentie des te hoger de score zal zijn op de eigen kracht nadien. In tabel 6 is te zien dat op de nameting gemiddeld het hoogste cijfer gegeven wordt door wederom de Eigen Kracht-coördinatoren (6,60). Deze uitkomst is significant (95% BHI: 5,55-7,43). De laagste cijfers op de nameting worden toegekend door personen uit het sociale netwerk (5,92), hetgeen impliceert dat zij van de vier respondentengroepen het minst

optimistisch zijn. Ook dit is significant (95% BHI: 5,27-6,57). Voor de hoofdproblematiek 'overlast' komen gemiddeld de hoogste cijfers tot stand op de nameting van eigen kracht (6,92) en dit is significant (95% BHI: 5,73-8,11). De laagste cijfers op de nameting komen tot stand voor 'verslaving' (5,88), eveneens significant (95% BHI: 4,60-7,16). Ook op basis van deze tweede multilevel analyse kan hypothese 6 niet worden ondersteund. Wel komen er significante uitkomsten tot stand die losstaan van de opgestelde hypothese.

Hypothese 8. Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, het minst voor individuen met psychiatrische problemen een verbetering van de leefsituatie opleveren

Tabel 7. Multilevel analyse met 'verschil kwaliteit leefsituatie' als afhankelijke variabele vergeleken met multilevel analyse met 'leefsituatie ná EK-c' als afhankelijke variabele

Multilevel met verschilscore				Multilevel met score nameting		
Respondentengroep	Gemiddelde	St. error	Df	Gemiddelde	St. error	Df
Hoofdpersoon	3,72	,46	55,35	7,20	,34	53,90
Sociaal netwerk	2,61	,40	35,58	6,09	,30	35,68
Professional	2,91	,50	68,54	6,84	,37	66,82
EK-coördinator	3,60	,60	103,62	7,60	,44	100,19

Hoofdproblematiek						
Psychiatrie	3,24	,69	23,46	7,54	,52	24,50
Verslaving	2,68	,76	24,51	6,63	,57	24,97
Psychosociale (multi)problematiek	2,70	,54	24,98	6,38	,41	25,34
Overlast	4,02	,70	25,69	7,31	,53	26,25

Multilevel met verschilscore: Het blijkt dat er geen significante verschillen bestaan voor de verschilscore tussen de vier hoofdproblemen en respondentengroepen, waardoor hypothese 8 niet kan worden ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). Ook de sociale steun vooraf is niet van significante invloed op de verschilscore van verbetering leefsituatie. Uit tabel 7 blijkt dat de scores van de hoofdpersonen gemiddeld gezien de meeste toename laten zien voor wat betreft de kwaliteit van de leefsituatie (3,72), deze toename is significant (95% BHI: 2,80-4,63). Personen uit het sociaal netwerk geven over het algemeen de minste toename aan (2,61). Dit is tevens significant (95% BHI: 1,79-3,43). Voor de respondenten in de cases met 'overlast' als hoofdproblematiek komt de grootste toename tot stand met betrekking tot de kwaliteit van de leefsituatie. Deze toename is significant (95% BHI: 2,57-5,46). Verder valt in dezelfde tabel waar te nemen dat voor individuen met verslavingsproblematiek de minste toename tot stand komt (2,68), deze toename is significant (95% BHI: 1,11-4,25). Hypothese 8 kan op basis van deze gegevens niet worden ondersteund.

Multilevel met score nameting: Het blijkt dat er geen significante verschillen zijn tussen de vier hoofdproblemen, waardoor hypothese 8 niet kan worden ondersteund (zie tabel 13, bijlage 5). Tevens is de sociale steun die iemand vooraf ontvangt niet van significante invloed op de nameting van de kwaliteit van de leefsituatie. De score op de kwaliteit van de leefsituatie vooraf heeft wel een significant effect op de nameting ($p < 0,01$). De respondentengroep 'sociaal netwerk' is ook van significante invloed op de nameting ($p < 0,01$). Dit betekent dat er significante verschillen bestaan voor de scores die zijn gegeven aan de kwaliteit van de leefsituatie tussen de vier respondentengroepen. Bij de hoofdproblematiek 'psychiatrie' worden gemiddeld de hoogste cijfers toegekend na afloop van de conferentie (7,54) (zie tabel 7). Dit effect is significant (95% BHI: 6,46-8,62). Bij 'psychosociale multiproblematiek' worden gemiddeld de laagste cijfers

toegekend na afloop van een conferentie (6,38). Dit effect is eveneens significant (95% BHI: 5,54-7,21). De personen uit het sociaal netwerk geven na afloop van de conferentie gemiddeld het laagste cijfer met betrekking tot de kwaliteit van de leefsituatie (6,09), deze uitkomst is significant (95% BHI: 5,48-6,70). Het hoogste cijfer wordt toegekend door de Eigen Kracht-coördinatoren (7,60), wat impliceert dat zij het meest optimistisch zijn over de kwaliteit van de leefsituatie na afloop van de conferentie. Ook deze uitkomst is significant (95% BHI: 6,72-8,48). Op basis van deze tweede multilevel analyse kan hypothese 8 niet worden ondersteund. Wel komen er significante uitkomsten tot stand die niet zijn verbonden aan de opgeselde hypothese.

2.4 Deelconclusie op basis van de impactanalyse

Iets meer dan de helft van de EK-c's (N=23, 56,1%) kan op grond van het behalen van de doelen in de plannen, geslaagd genoemd worden. OGGz-cliënt(systemen)en worden sterker door Eigen Kracht-conferenties. De kracht neemt echter niet spectaculair toe. Hun leefsituatie verbetert en de sociale steun neemt toe, zowel in het aantal personen als in de kwaliteit. Beide uitkomsten zijn significant. De caseload van hulpverleners wordt nauwelijks verlicht, met als kanttekening dat bij de geslaagde groepsconferenties de caseload wel aanzienlijk is afgenomen. De geringe afname van professionele ondersteuning is voor de OGGz echter geen ongunstig teken. Vertrouwen leren krijgen in de hulpverlening is zelfs een doel van de OGGz.

3. Bevindingen uit de case studies

Hoe verlopen Eigen Kracht-conferenties in de OGGz? In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deze vraag.¹⁵ In de kwalitatieve analyse van de 41 casestudies zijn patronen te onderscheiden die zicht geven op het verloop van zowel succesvolle als ogenschijnlijk mislukte EK-c's. In drie paragrafen wordt achtereenvolgens uit de doeken gedaan hoe EK-c's voor (3.1) individuele hulpvragers, stellen, gezinnen en (3.2) groepen in woonbuurten en -wijken verlopen, en (3.3) welke patronen ten grondslag liggen aan het mislukken van conferenties. In tabel 10 (zie bijlage 4) staan alle 41 EK-c's opgesomd. In deze tabel is telkens van elke EK-c een beschrijving gegeven van de probleemsituatie voorafgaand aan de conferentie, alsook het verloop van de conferentie, of het een plan heeft opgeleverd en of dit plan is geïmplementeerd zoals was beoogd. Dit hoofdstuk drijft voornamelijk op inzichten uit afzonderlijke cases. Passages uit cases die worden toegelicht zijn exemplarisch voor andere cases waarin vergelijkbare patronen kunnen worden waargenomen.

3.1 Eigen Kracht-conferenties voor individuele hulpvragers, stellen en gezinnen

De meerderheid van de geanalyseerde EK-c's (N=30) betreffen conferenties voor individuele hulpvragers, stellen en gezinnen; kort gezegd de traditionele Eigen Kracht-conferentie. Een model dat met succes wordt ingezet in het ene hulpverleningsveld (jeugdhulpverlening) impliceert niet dat toepassing ervan in een ander veld (OGGz) zal slagen. Het is goed mogelijk dat aanpassingen in het model nodig zijn wil deze succesvol ingezet kunnen worden. In deze paragraaf worden vijf thema's beschreven die inzicht geven in het verloop van EK-c's in de OGGz:

-
1. De aanvliegroute van EK-c's in de OGGz, met andere woorden de drempels die beslecht moeten worden wil het überhaupt tot een conferentie komen.
 2. Sociaal isolement als indicatie voor EK-c, juist omdat veel OGGz-cliënten zich vervreemd hebben van hun omgeving.
 3. Door instanties – maar ook door zichzelf – onteigende mensen die door EK-c's een stem krijgen.
 4. EK-c als keerpunt voor het doorbreken van negatieve spiralen van verwaarlozing en verloedering.
 5. Duurzame plannen door (1) schaamte als motor tegen terugval, (2) doordat het sociaal netwerk als emotionele schokbreker functioneert tijdens crises.
-

In elk thema zijn meerdere labels opgenomen die specifiek op het thema ingaan. Een overzicht van de thema's en labels staat in onderstaande tabel vermeld. De inhoud van deze en de volgende paragraaf is op deze labels gebaseerd.

¹⁵ De inhoud van dit hoofdstuk is reeds deels verschenen in drie artikelen: De Jong & Schout (2012a); De Jong & Schout (2013); Schout & De Jong (2011).

Tabel 8. Thema's (N=5) en labels (N=33) verloop EK-c's in de OGGz

Aanvliegroute van EK-c	Sociaal isolement als indicatie voor EK-c	Onteigende mensen krijgen een stem	EK-c als keerpunt	Duurzame resultaten: over schaamte en schokbrekers
Regie over wie voor conferentie uit te nodigen volledig bij hoofdpersoon* laten of actief met hoofdpersoon hierover meedenken?	EK-c biedt beschermjas waar cliënten zich eerder van vervreemdden	EK-c trekt schurende verhoudingen tussen cliënten/cliëntsystemen en professionals recht	EK-c biedt een veilig platform waarin schaamtevolle en pijnlijke ervaringen kunnen worden gedeeld, en doorbreekt vraag- en handelingsverlegenheid	Niet nogmaals geconfronteerd willen worden met de pijn en het verdriet dat anderen is aangedaan
Systematisch feedback vragen: zijn wij op de goede manier deze conferentie aan het voorbereiden?	Sociale inbedding vermindert kwetsbaarheid en doet veerkracht en autonomie toenemen	Instanties en professionals stellen zich tijdens EK-c bescheiden op	Keukentafelgesprek creëert niet de vooruitgang die nodig is, EK-c wel	Je wilt je nadien niet nogmaals zo schamen
Coördinator is inventief in benaderen netwerkleden** die huisverig tegenover EK-c staan	Ook na EK-c kunnen contacten herstellen	EK-c is laagdrempelig, heeft geen indicatie-eisen en invalideert niet	Voor een professional kom je niet in de benen, wel voor je netwerk	Netwerk heeft vermogen om pijn te doen; professionals kunnen nooit woorden in de mond nemen met een zelfde strekking als die van het netwerk
Het ijzer smeden wanneer het heet is, niet te lang wachten op vervolgstappen		Eigenaarschap komt op gang wanneer professionals durven los te laten	EK-c als laatste redmiddel	Netwerk behoeft cliënt voor terugvallen in oude reflexen, zowel tijdens als na EK-c
Hoe de 'ongrijpbaren' voor het proces vast te houden?		Coördinator vervult vaak de rol die cliënten zo graag van hulpverleners zouden willen zien	Van onverschilligheid en gebrek aan initiatief naar levenslust en intrinsieke motivatie	Duurzame plannen alleen bij voldoende sterke hulpbronnen en wederkerigheid in relaties
Je hebt minder vaak een formele EK-c nodig als professionals de hulpbronnen van cliënten weten aan te spreken		EK-c geeft mensen een stem om stelling te nemen tegen overlastgevend en onaangepast gedrag	EK-c kan wederkerigheid in relaties in gang zetten	'Dierbaren' voor emotionele ondersteuning, 'kruiwagens' voor nieuwe inzichten en mogelijkheden
		Professionals maken zichzelf overbodig en ontzorgen na EK-c	EK-c maakt cliënten ontvankelijk voor professionele zorg die nodig is	
		Een kaderstellende partij die het plan controleert op veiligheid en werkbaarheid	Praktische doelen die bij het realiseren ervan diepere doelen aanboren	
		Juist in overlastsituaties moeten amokmakers participeren	Individuele trajecten leveren niet de vooruitgang die nodig is, EK-c wel	

* Hoofdpersoon kan zowel ingewisseld worden voor de termen 'gezin' of 'cliënt'

** Netwerk bestaat zowel uit familie en betrokken omstanders zoals vrienden en burens

Aanvliegroute van EK-c's

Het blijkt dat de voorbereiding van EK-c's in de OGGz niet volgens een vooraf opgesteld draaiboek verloopt. Deze is namelijk vaak net zo grillig als het leven van cliënten zelf. Welke drempels komen coördinatoren en andere actoren tegen in het proces naar de conferentie toe? Hoe kunnen mensen die ogenschijnlijk over weinig hulpbronnen beschikken en vaak ongrijpbaar zijn voor de hulpverlening toch profiteren van een besluitvormingsmodel dat de eigen kracht van mensen en het sociaal netwerk mobiliseert? Wanneer kan de regie bij de cliënt worden gelaten en in welke situaties moet de coördinator het overnemen?

We beginnen met de vraag of de cliënt altijd vrij moet worden gelaten in wie voor de conferentie wordt uitgenodigd. Zouden coördinatoren juist mee moeten denken en cliënten kritisch op de deelnemerssamenstelling laten reflecteren? De geanalyseerde cases laten zien dat contacten tussen cliënten en hun netwerk soms zo verwaterd of beschadigd zijn dat zij bewust mensen buiten sluiten, terwijl deze wel een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de conferentie. We verhalen over een zesenzestigjarige aan alcohol verslaafde man die na zijn pensionering in een sociaal isolement is geraakt (case 5, zie tabel 10, bijlage 4). Een hulpverlener van de verslavingszorg had de cliënt aangemeld om steun vanuit het netwerk te mobiliseren. De cliënt was jaren geleden gescheiden. Het contact met zijn ex-vrouw, kinderen en broers waren óf verwaterd óf door conflicten abrupt verbroken. De man reageerde enthousiast op het voorstel van zijn casemanager een EK-c in te zetten om zijn leefsituatie te verbeteren. Doel was een sociaal vangnet rondom de cliënt op te zetten die hem voor verder afglijden kan behoeden en ondersteunt in het leven weer op de rails te krijgen. Tijdens de voorbereiding werd de cliënt door de coördinator van de Eigen Kracht Centrale verzocht op papier te zetten wie voor de conferentie zouden worden uitgenodigd. Alleen oud-collega's werden vermeld. Opvallende

afwezigen op de lijst waren zijn kinderen en andere familieleden, zoals zijn tweelingbroer en zus. Na meerdere pogingen van de coördinator hem op andere gedachten te brengen, was hij nog steeds niet bereid om zijn familie uit te nodigen. Besloten werd de conferentie te organiseren met drie oud-collega's. De betrokken hulpverlener uit zich enigszins sceptisch ten opzichte van het aantal participanten van de conferentie:

Ik vond het aantal personen die erbij waren wat karig. En ook de moeite die er voor is gedaan om toch misschien niet wat meer mensen uit te nodigen. Zeker als je kijkt naar wat voor type persoon onze cliënt is, dan denk ik van: ja, daar had wel iets meer uit gehaald kunnen worden. Hij heeft bijvoorbeeld een tweelingbroer en er is nog meer familie. En ja, er zijn wel wat verstoorde familiebanden geloof ik. Maar ik denk dat juist bij eigen kracht het belangrijk kan zijn om dat ook te herbinden.

Tijdens de interviews met cliënt en betrokken actoren wordt snel duidelijk dat er altijd een sterke band bestond tussen de man en zijn collega's. Als werknemers van de voormalige PTT (in de woorden van de respondenten een 'echt familiebedrijf' – van zowel cliënt als collega's werkten de vaders namelijk ook bij de post) werd er altijd al naar elkaar omgekeken. Betrokken collega's hielden zich dan ook niet afzijdig voorafgaand aan de conferentie, maar wisten vaak geen raad met de deplorabele toestand waarin zij de cliënt aantroffen (ernstige vervuiling, slechte persoonlijke hygiëne, onder invloed en niet aanspreekbaar). Zoals één van de geïnterviewde collega's vertelt:

Ik ben één keer, toen hij aan de telefoon zat en zei: "Ik kom er niet meer uit", een hele dag aan het puinruimen geweest daar. En echt, er lag ook zo'n hoop. Ik heb een redelijk grote auto, die zat helemaal vol met flessen. Die heb ik naar de flessenbak gebracht, dat was al drie keer rijden en toen hadden we nóg over. Ik had ongeveer dertien of vijftien zakken vuil over, die kon ik niet meer meenemen, die heb ik achtergelaten. Ik zei: "Dat moet je even zelf regelen." En voor mij was dat een meetindicator, want als ik er nadien naar vroeg dan zei hij: "Nee, die staan er nog steeds." Die stonden er dus bij de laatste keer opruimen nog. En dat is dus wat ik zeg: op het moment dat hij zelf initiatieven moet nemen dan wordt het wat moeilijk. Hij was er lichamelijk ook niet toe in staat, dat moet ik er ook bij zeggen, en dat kwam dus door de drank.

Informele hulp verwordt in een dergelijk scenario tot water naar de zee dragen: er worden geen condities gecreëerd om negatieve spiralen van drankgebruik, verkommering en verloedering te doorbreken. Tijdens de member check, waar zowel de cliënt, twee oud-collega's als ook de coördinator aanwezig waren, vroegen we ons af of er voldoende actie door de coördinator was genomen om ook familie in de conferentie te betrekken. Het bleek dat de coördinator in voldoende mate had doorgevraagd naar de aard van het contact met familieleden en de voors en tegens om hen uit te nodigen voor de EK-c. Eén van de collega's zegt hier het volgende over:

Zijn familie ken ik wel. We hebben zelf aangegeven dat de familie er niet bij moet zijn. De familie is één van de oorzaken van de ontsporing van B. [...] Je kan dan wel honderd keer zeggen: "Je hebt daar zelf aan meegewerkt." Maar dat is natuurlijk wel heel makkelijk. De onderlinge band is dusdanig gebrouilleerd dat je die er niet bij moet hebben. Over het algemeen zijn het mensen, dat als zij een vinger geven ze tien euro van jou terug verlangen. En B. is al genoeg door zijn familie opgelicht, letterlijk en figuurlijk, dus vonden we het geen goed idee. Dus bleven er drie collega's over, die sinds de tijd dat hij daar woont, contact met hem hebben gehad.

Coördinatoren moeten in dergelijke situaties een afweging maken in hoeverre zij de cliënt kunnen motiveren om familieleden waarmee het contact verwaterd of verbroken is uit te nodigen voor de EK-c of dat dit beter is van niet. Met andere woorden, wanneer vraag je de hoofdpersoon 'Wat heb je nodig om de familie er toch bij te betrekken?' en wanneer kun je dit beter laten? De cases die succesvolle plannen hebben opgeleverd laten zien dat coördinatoren weloverwogen de regie voor het benaderen van netwerkleden bij de cliënt zelf laten, maar hen

wel kritisch laten reflecteren op of ze er verstandig aan doen om bepaalde mensen wel of niet uit te nodigen.

In een andere case (case 39) blijkt dat de EK-c door een professional van een jeugdhulpverleningsinstantie is aangevraagd. Doordat de jongste zoon van het gezin tijdens een crisisopname een negatieve verhouding heeft gekregen met de betrokken instantie was het gezin niet bereid de verwijzer in het proces te laten participeren. Tijdens de conferentie werd daardoor cruciale informatie gemist die had kunnen helpen in het formuleren van een veilig plan. Ondanks dat ze tegen deelname van de verwijzer ageerde, geeft de moeder zelf het volgende aan:

Ik miste gewoon iemand die van de problematiek wist en die ons daarin kon begeleiden.

Juist in situaties waarin sprake is van dreigende dwang- en drangmaatregelen is het cruciaal dat een vertegenwoordiger van de uitvoerende instantie participeert en het plan evalueert op basis van veiligheid, niet alleen bij dreigende uithuisplaatsingen van kinderen en ondertoezichtstellingen van gezinnen, maar ook bij huisuitzettingen of BOPZ-maatregelen. Ook hier zien we dat de cases met een geslaagd verloop en die duurzame plannen hebben opgeleverd professionals niet buiten zijn gesloten (of zichzelf buiten het proces hebben geplaatst) en vooral in situaties van dreigende dwang- en drangmaatregelen het plan hebben beoordeeld op veiligheid.

Een ander vraagstuk is wanneer de EK-c in te zetten. Moeten we het ijzer smeden wanneer het heet is? De motivatie ervoor kan namelijk wegzakken. Wanneer er contact tussen cliënt en coördinator is ontstaan, en de eerste heeft de tweede in vertrouwen genomen, dan doet een coördinator er verstandig aan direct actie te ondernemen en het niet op zijn beloop te laten gaan. Wellicht moet een conferentie dan ook eerder worden ingezet dan vooraf gepland. De positieve energie die in gang is gezet kan namelijk snel verloren gaan doordat cliënten terugvallen in oude reflexen van middelengebruik of elkaar de tent uitvechten. Contact met moeilijk bereikbare mensen hangt soms aan een zijden draadje. Wanneer coördinatoren niet tactvol te werk gaan wordt contact abrupt afgebroken: telefoontjes en e-mails worden niet meer beantwoord, de deur wordt niet meer open gedaan of coördinatoren worden 'getrakteerd' op een niet al te vriendelijke reactie. In het volgende citaat blijkt dat de betreffende coördinator van case (40) zich hier wel terdege van bewust was, toch kwam ze nadat er een eerste herstelgesprek tussen de ouders en grootouders van twee jonge kinderen die bij de grootouders woonden (beide partijen hadden een hoogoplopend conflict over het opvoeden van de kinderen met onveilige situaties tot gevolg), er niet doorheen:

Ik kwam er niet doorheen. In feite heeft iedereen wel een eigen netwerk, maar het lukte niet. Ik heb ook nog gebeld en aangekaart hoe belangrijk het was dat we eigen kracht moeten hebben. Als coördinator heb ik me laten coachen in hoe we het netwerk stimuleren. Maar als het er niet is, dan is het er niet. Dan beginnen we gewoon. Ik heb het een kans gegeven, maar achteraf gezien vind ik dit de allergrootste zwakte.

Na het eerste gesprek zou de eigenlijke conferentie veertien dagen later belegd worden:

Omdat er zoveel spanning was tussen de ouders en grootouders, hebben we besloten de conferentie in twee delen op te splitsen. Een herstelconferentie zodat eerst het gezonde verstand kon worden genormaliseerd en in de tweede conferentie een plan kon worden gemaakt. Het was ook spannend, want elke keer werd er afgezegd en ging het niet door en moesten we telkens nieuwe afspraken maken. De eerste bijeenkomst ging goed. Ik had daar het gevoel van echt herstel! De volgende afspraak was dus na veertien dagen gepland voor het verdere herstel en het maken van een plan. Maar omdat er in die tussentijd veel ruzie is geweest, is dat geannuleerd door de ouders. Die hebben gezegd: "Dit willen we niet meer, dit wordt toch allemaal niks." [coördinator]

Tijdens de member check wordt de vraag gesteld of er niet sneller geprofiteerd had moeten worden van de positieve energie die door het eerste gesprek op gang was gekomen, de route uit het conflict leek namelijk voor handen. Een externe deskundige reflecteert hierop:

Mij lijkt het hier om een kritieke situatie te gaan, waardoor het mij verstandiger lijkt om binnen achtenveertig uur weer bij elkaar te komen, want anders zakken deze positieve resultaten weer weg.

Case 29 is in dit verband illustratief. Deze draaide om problematiek in een hofje waarin een man gediagnosticeerd met schizofrenie woonachtig is. Deze man is een aantal jaren terug bewust door de andere bewoners in het hofje opgenomen nadat hij lange tijd een zwervend en verkommerd bestaan leidde. De eerste tijd verliep het samenleven naar wens, ondanks dat de man af en toe grensoverschrijdend gedrag vertoonde. Echter, onder invloed van terugkerende psychotische episodes door het weigeren van medicatie had de buurt in toenemende mate moeite met de man om te gaan. Omdat de man in zorg is binnen een FACT¹⁶-team van de GGZ doen de bewoners hun beklag bij zijn casemanager. Deze besluit na beraad met de psychiater een rechterlijke machtiging (RM) aan te vragen. Dit was echter niet wat de buurt beoogde; zij wilden handvatten hebben hoe met de man om te gaan zodat de leefbaarheid zou verbeteren en de man niet gedwongen opgenomen hoefde te worden:

De burens hadden eigenlijk steun gevraagd in de omgang met mijn broer en toen ineens lag er een aanvraag voor een rechterlijke machtiging op tafel zonder dat er contact op is genomen met mij of de buurt. [zus van de man]

We hadden gezegd dat hij een grens over was gegaan en dat er wat moest gebeuren, maar niet dat hij opgenomen zou moeten worden! [buurtgenoot]

Er wordt een EK-c in gang gezet om dit te realiseren. In de voorbereidende fase weet de coördinator niet het vertrouwen van de man te winnen. De EK-c roept teveel angsten bij hem op zodat zelfs de indruk begint te ontstaan dat dit de situatie alleen maar verder zou doen laten escaleren. Wel blijkt de zus van de man bereidwillig te zijn in het proces te participeren, hoewel zij in het westen van Nederland woont. Uiteindelijk wordt besloten om een EK-c zonder de man te organiseren. De buurtbewoners worden daardoor automatisch de hoofdpersonen van de conferentie, het doel van de EK-c verandert echter niet. Zoals de zus verwoordt:

Mijn broer is niet degene die om hulp heeft gevraagd, dus dat blijft raar. Die burens, die willen hulp. Dus eigenlijk zou de conferentie over en voor de burens moeten zijn.

De man wordt wel ingelicht over dat de conferentie doorgaat. Nu de situatie zo nijpend is, besluit de coördinator het proces in een stroomversnelling te brengen, en ondanks dat het bijna zomervakantie is een conferentie te beleggen. Er participeren tien mensen in de conferentie: vijf buurtbewoners, de zus, twee casemanagers van de GGZ, een consulente van de woningbouwvereniging en een externe OGGz-deskundige. Iedereen ziet de noodzaak in van dat er een plan moet komen om de situatie te doen laten stabiliseren. Ondanks dat de casemanagers een bescheiden rol innemen en zich geconfronteerd zien met ongenoegens over hun functioneren tot dan toe, wordt er een plan opgesteld. De procedure tot het in gang zetten van een RM wordt niet doorgezet. Met behulp van de externe OGGz-deskundige en een andere, later ingevlogen casemanager gaat de buurt aan de slag met hoe om te gaan met het grensoverschrijdende gedrag van de man, vooral omdat de verhoudingen met de twee

¹⁶ Functional assertive community treatment, ofwel een ambulante vorm van begeleiding waarin tevens bemoeizorg wordt toegepast.

casemanagers na de conferentie moeizaam bleven en er vlak na de conferentie geen verbetering leek op te treden:

Wij hebben op een gegeven moment weer contact opgenomen met [de OGGz-deskundige] en zijn met de buurt weer bij elkaar gaan zitten om te bespreken of we niet op de één of andere manier een andere begeleiding konden afdwingen bij de GGZ. [buurtbewoner]

Er wordt afgesproken dat de zus een brugfunctie op zich neemt tussen haar broer, de buurt en de GGZ. De situatie stabiliseert vrijwel meteen doordat de buurtbewoners na consultatie met de OGGz-deskundige en het invliegen van een andere casemanager duidelijk hun grenzen aangeven zonder dat ze de man tegen zich in het harnas werken. De zus vertelt hierover:

Er is geen ontsnappen meer aan voor hem. Eerst was het wel heel makkelijk om mensen een beetje tegen elkaar uit te spelen of de één een tijdje te negeren, maar iedereen weet nu van elkaar wat er speelt en reageert daar ook op dezelfde manier op. Dat is eigenlijk wel sociale steun voor hem. Voor hem was het misschien makkelijker eerst, maar het leverde niet veel steun op. En nu gaat er uiteindelijk wel iets voor hem ontstaan waar hij duidelijkheid in krijgt.

Anderhalf jaar na dato blijkt de man nog steeds in het hofje te wonen zonder dat er gegrepen is naar een dwangmaatregel. Een andere opbrengst is dat de schurende verhouding tussen de GGZ en de buurt blijkt te zijn gladgestreken. De buurt weet nu beter wat zij aan de casemanagers hebben en wanneer zij aan de bel kunnen trekken.

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat coördinatoren professionaliseren, juist hun onafhankelijkheid heeft grote voordelen bij het organiseren van EK-c's voor OGGz-cliënten, maar enige kennis van de doelgroep en haar gebruiksaanwijzing is – zoals in de case hierboven is gebleken – geboden. Dit komt ook tot uiting in case 33 waarin psychiatrische problematiek dominant op de voorgrond staat. Het betreft een jonge vrouw van 22 jaar die reeds meerdere malen zowel vrijwillig als gedwongen opgenomen is geweest vanwege psychotische episodes. Zij wil een zelfstandig leven leiden en zich los worstelen van de reguliere GGZ waarvan zij ervaart dat deze haar teveel invalideert. Er wordt een conferentie in gang gezet om de moeder en ex-vriendin te ontlasten (ze doet vooral een beroep op haar moeder en ex-vriendin in periodes dat het niet goed met haar gaat, terwijl zij moeite hebben om alle draaglast op zich te nemen) door draagkracht vanuit een grotere kring aan betrokkenen te mobiliseren, maar vooral om een plan te formuleren dat een psychose helpt voorkomen. Er blijkt een groot en betrokken netwerk te zijn. De eerste bijeenkomst wordt op de korte termijn gepland omdat de vrouw op het randje van een psychose balanceert. Zij heeft echter moeite met alle energieën die op gang worden gebracht en dreigt juist verder te decompenseren. Er wordt doelbewust besloten om de conferentie uit te stellen en de vrouw eerst met ondersteuning van haar casemanager in rustiger vaarwater te laten komen. Een vriend van haar moeder geeft het volgende aan:

Het was belangrijk om te bepalen of het voor S. haalbaar was wanneer de conferentie georganiseerd zou worden. De conferentie moest steunend worden en niet de aanleiding zijn voor een nieuwe psychose. Dit is een zoekproces geweest voor de coördinator: het goede moment bepalen.

Na twee weken blijkt de spanning van de ketel en is zij 'klaar voor de conferentie'. De conferentie duurt lang en is intens en emotioneel, mede door het grote aantal deelnemers (21). Dit ontaardde uiteindelijk in een emotionele uitbarsting:

Het was een heel pijnlijk punt, want het was echt zo'n punt waarbij S. en C. allebei moesten huilen, de vinger werd echt even op de zere plek gelegd, en het was heel goed dat gezien werd wat de belasting was voor C. [ex-vriendin van de hoofdpersoon], dat vond ik echt heel goed aan de conferentie. [vriendin hoofdpersoon]

De conferentie levert uiteindelijk een plan op waarin duidelijke afspraken zijn gemaakt dat in tijden van latente crises de vrouw weet op wie zij kan terugvallen zonder dat haar moeder en ex-vriendin overbelast raken.

In het proces naar een EK-c toe is het zaak dat de coördinator geregeld vraagt of ze op de goede weg bezig zijn. De coördinator zou dan ook systematische feedback moeten verzamelen over het eigen functioneren, een EK-c is namelijk niet alleen een protocol dat blindelings kan worden afgedraaid, de coördinator is zelf ook een belangrijk instrument om tot een succesvolle EK-c te komen. Een klik tussen de coördinator en de cliënt blijkt van belang. We grijpen terug naar de eerder omschreven case (case 5) rondom de aan alcohol verslaafde man. Vanaf het eerste contact was er sprake van wederzijds vertrouwen, waarschijnlijk ook doordat er een minimaal leeftijdsverschil tussen beide en de oud-collega's was. Opvallend in de kwalitatieve analyse is dat wanneer er geen klik is en de coördinator geen feedback op het eigen functioneren verzamelt, de slagingskans van een succesvol verloop en duurzame opbrengsten afneemt.

Sociaal isolement als indicatie voor EK-c

Veel OGGZ-cliënten zijn in de loop der jaren vervreemd geraakt van hun sociale netwerk. De beschermende werking ervan hebben zij nodig, maar moeten die missen. Ze zijn als het ware sociaal 'uit'-gebed en in geïsoleerde omstandigheden komen te leven. Door een gebrek aan wederkerigheid – zelfs in de meest basale vorm als dank voor bewezen diensten – heeft het sociaal netwerk zijn handen van de cliënt afgetrokken. EK-c's hebben alleen een slagingskans als informele hulpbronnen kunnen worden gemobiliseerd. Maar wat te doen als deze ogenschijnlijk niet voor handen zijn? In het begin van het onderzoeksproject hoorden we hulpverleners zeggen dat een EK-c geen zin zou hebben want:

[...] die heeft geen sociaal netwerk.

De uitkomsten van dit onderzoeksproject zijn een aanwijzing dat sociaal isolement eerder een indicatie is dan een contra-indicatie voor het starten van een EK-c.

We lichten case 4 toe over een stel van in de veertig waarvan zij geleidelijk aan in een isolement is komen te leven. Het echtpaar woonde tot voor anderhalf jaar geleden in een sociaal betrokken wijk. Na verhuizing naar een andere wijk begonnen zich problemen voor te doen. De man draaide lange werkdagen, terwijl de vrouw thuis aan het vereenzamen was. Negatieve ervaringen met vorige relaties weerhielden de vrouw ervan zich over haar eenzaamheid naar haar man uit te spreken. Tegelijkertijd ontwikkelde ze een obsessieve verzameldrang en veronachtzaamde ze het huishouden, met een overvol huis en onhygiënische omstandigheden tot gevolg. Vanwege de ontstane hygiënische problemen ging de vrouw vrienden en familie weren: ze schaamde zich voor de situatie waar ze in verzeild was geraakt. Dit resulteerde geleidelijk aan in een sociaal isolement, zoals ze zelf vertelt:

Er kwam eigenlijk nooit iemand hier, dat is door ons zelf gekomen. Mijn vriendin had ook het gevoel dat ze niet welkom was, terwijl dat juist wel zo was. Alleen, je wilt niet iemand jouw sores laten zien en laten zien hoe het bij jou thuis draait.

Op den duur ontstond stankoverlast en werd ongedierte gesignaleerd. Omwonenden maakten hiervan melding bij de gemeente, waarna besloten werd tot bemoeizorg door het plaatselijke OGGZ-team. Na een aantal mislukte pogingen van de betrokken hulpverlener om contact met het echtpaar te krijgen, werd een actie gecoördineerd om de hele woning schoon te maken. De man vertelde het volgende hierover:

Ze hebben van alles weggegooid, ze hebben nergens naar gekeken. Er lag een matras op ons bed en verder hadden we helemaal niks. [...] Wij hadden het gevoel van: we kunnen de hele boel wel in de brand steken, we hebben toch niets meer.

Het echtpaar was op het moment van de schoonmaakactie niet aanwezig. Het zal niet verbazen dat dit voor veel weerstand naar de hulpverlening zorgde. De gecoördineerde schoonmaakactie bracht echter geen oplossing voor de onderliggende problemen:

Je ziet wel dat de woning leeg is, maar dat probleem zat er nog steeds. Dat werd er eigenlijk alleen maar groter van.

Het probleem – de schaamte – nam juist alleen maar toe, vooral nadat in de plaatselijke krant uitgebreid bij de schoonmaakactie werd stilgestaan. Korte tijd later bracht een andere hulpverlener de mogelijkheid van een EK-c bij het echtpaar ter sprake, met als doel het doorbreken van het sociaal isolement en het genereren van duurzame aandacht voor het huishouden en hygiënische woonomstandigheden. Het echtpaar stond open voor deze mogelijkheid omdat hen werd verteld dat door middel van een EK-c zij zelf verantwoordelijk worden gemaakt voor hun problemen en samen met het eigen netwerk oplossingen kunnen formuleren. Daarnaast zou de hulpverlener een bescheiden rol aannemen, en zodra er een werkzaam plan zou worden opgesteld haar handen van het echtpaar aftrekken. De vrouw verwoordde dit als volgt:

Wij hadden het idee dat we de keuze hadden: óf OGGz óf Eigen Kracht. Toen stond voor ons heel duidelijk de keuze vast: dan doen we Eigen Kracht, dan heb je in ieder geval controle over je eigen leven en je beslist ook zelf met wie je die Eigen Kracht deelt. [...] En het is ook niet zo dat mensen je dan de hele tijd in de nek lopen te hijgen van: doe je dit wel en doe je dat wel. [...] Ik zeg: “Is het noodzakelijk om de OGGz erbij te hebben?” Nee, dat is dus niet noodzakelijk. Dan is die keuze niet zo moeilijk gemaakt.

Samen met de coördinator van de Eigen Kracht Centrale werden vier mensen bereid gevonden aan de conferentie deel te nemen: de moeder van de vrouw, een bevriend stel en een medewerkster van de Thuiszorg die het echtpaar na de schoonmaakactie frequent ondersteunde met het op orde houden van de huishouding. Sociaal isolement impliceert dus niet direct dat er geen hulpbronnen voor handen zouden zijn. Juist een EK-c kan helpen krachten die ogenschijnlijk niet voor handen zijn toch te mobiliseren. Sociaal isolement blijkt in meerdere cases geen contra-indicatie, maar een reden om een EK-c in gang te zetten omdat contacten kunnen herstellen en daardoor juist bronnen worden gemobiliseerd die helpen het isolement te doorbreken.

Sociale inbedding vermindert kwetsbaarheid. Doordat een netwerk zicht heeft op de cliënt kan deze behoed worden voor terugval in destructief gedrag. Wederom verhalen we hier over de aan alcohol verslaafde man (case 5). Vier maanden na de conferentie spreken de onderzoekers en cliënt opnieuw met elkaar bij cliënt thuis af om de belangrijkste bevindingen in het eindrapport van de case study door te nemen. Een empirische memo doet hier verslag van:

Om zeven uur 's avonds wacht de hoofdpersoon ons buiten op. In plaats van op twee krukken, zoals tijdens de member check, beweegt hij zich nu voort op één kruk. Daarnaast is hij scherper van geest. Eén van de oud-collega's die tijdens de EK-c aanwezig was schuift korte tijd later aan. Zowel de hoofdpersoon als collega beamen dat er veel ten goede is veranderd: abtinent blijven, duurzame aandacht voor het huishouden, erop uittrekken (zowel alleen als met kennissen), goede contacten met de buurt (nu hij abtinent is verlopen volgens hem contacten met zijn bureu beter). Collega's en bureu houden een oogje in het zeil om afglijden te voorkomen. Aan de muur hangt een foto van zijn volwassen dochter. De hoofdpersoon raakt zichtbaar ontroerd zodra wij naar haar vragen. Er ontrolt zich een gesprek waaruit blijkt dat hij contact met zijn dochter uit de weggaat omdat hij gelet op alles wat er is gebeurd – de laatste jaren was cliënt voortdurend onder invloed en niet in staat een goede [groot]vader te zijn – bang is door haar te worden afgewezen.

Als we de man een half jaar later nogmaals interviewen over het lange termijn verloop na de conferentie blijkt dat het contact met zijn dochter weer is aangehaald. Hij was altijd een liefdevolle vader geweest, maar door zijn drankmisbruik en alle negatieve invloed hiervan op zijn gedrag had zijn dochter op den duur het contact verbroken – zij wilde niet meer geconfronteerd worden met de pijnlijke ervaring haar vader in zulke verkommerde omstandigheden te zien leven. Nu hij abstinente bleef wilde zij haar vader een nieuwe kans geven. Ondertussen heeft de man niet alleen zijn dochter voor het eerst sinds zeven jaar weer gezien, maar ook voor het eerst zijn kleinkind. Het blijkt dus dat contacten met familieleden ook na een EK-c kunnen herstellen zodra zij inzien dat de cliënt bewust ervoor heeft gekozen zijn of haar leven een andere koers te geven.

In andere cases zien we vergelijkbare patronen. Ook hier zijn mensen geleidelijk aan in een sociaal isolement terechtgekomen omdat ze vanuit schaamte voor de eigen leefsituatie mensen buiten de deur houden. In al deze cases hebben cliënten zich vervreemd van de beschermjas die ze eigenlijk nodig hebben. Wat in de kwalitatieve analyse duidelijk naar voren komt is het belang van wederkerigheid in relaties om het sociaal isolement duurzaam te doorbreken. In de cases waar dit niet is gelukt zien we dat wederkerigheid niet op gang komt. Het netwerk is na de conferentie bereid om de handen uit de mouwen te steken, maar doordat de cliënt zelf passief blijft wordt sociale steun snel opgezegd. In paragraaf 3.3 wordt hier verder bij stilgestaan.

Onteigende mensen krijgen een stem

OGGZ-clënten hebben frequent een schurende verhouding met instanties en hun vertegenwoordigers. Ze gaan de zorg uit de weg die zij eigenlijk wel nodig hebben. Aan zorgvermijding ligt vaak, ondanks de goede bedoelingen van professionals, een paternalistische houding ten grondslag. De juiste intenties leiden nog weleens tot contraproductief handelen. Hoewel professionals er niet altijd aan ontkomen om dwang en drang in te zetten, zou de nadruk moeten komen te liggen op zelfregie. Ofwel, hoe kunnen onteigende mensen een stem worden gegeven? In de analyse blijkt dat EK-c's condities kunnen creëren waarin cliënten die voorheen de zorg uit de weggingen ontvankelijk worden voor hulp van professionals.

In de succesvolle cases nemen professionals een bescheiden rol aan: zij laten de regie bij de cliënt en diens netwerk en stellen zich dienstbaar op bij de uitvoering van het in de conferentie opgestelde plan. Een patroon dat duidelijk te herkennen is in case 33 over de jonge vrouw met psychotische problematiek waar we eerder over verhaalden. Haar casemanager stond vanaf het eerste moment positief tegenover de EK-c. Zij gaf ook te kennen dat het in haar voordeel speelde dat zij als zelfstandige werkzaam is en dus geen verantwoording naar een organisatie hoeft af te dragen. Zij was dan ook bereid om zelfs in de avonduren te komen opdraven, iets wat niet elke professional bereid is om te doen. Haar bijdrage tijdens het informatieve deel van de conferentie werd door het sociaal netwerk zeer gewaardeerd. Ze ervoeren dat zij niet een eenzame strijd hoefden te leveren, omdat de casemanager toezeggingen deed mee te helpen het in de EK-c opgeleverde plan te implementeren. Het was de nadrukkelijke keuze van de vrouw en haar netwerk zelf om de professional hier een coördinerende rol in toe te bedelen. Juist in situaties waar sprake is van schurende verhoudingen met professionals – de ervaring die de vrouw had met de reguliere GGZ – kunnen EK-c's uitkomst bieden om deze glad te strijken en tot een zinvolle samenwerking te komen waar ook professionals de vruchten van kunnen plukken.

Moeizame verhoudingen komen regelmatig tot stand doordat de reguliere hulpverlening indicaties hanteert en de neiging heeft om cliënten te invalideren. De financiering voor geboden hulp kan namelijk alleen op gang komen als iemand die bij de hulpverlening aanklopt een diagnose krijgt. Door een dergelijke financieringsstructuur worden mensen niet op hun krachten aangesproken, maar wordt het eerste contact getekend door het benadrukken van de onmogelijkheden die iemand zou hebben. Een EK-c kent deze beperkingen niet. In case 38

bijvoorbeeld wil de moeder in kwestie onder geen beding in een regulier zorgtraject komen uit angst om een psychiatrisch label te krijgen en een teveel op het individu toegesneden behandeling te moeten volgen. Juist de problemen die zij ervaart vinden in een context plaats en draaien niet zozeer om haar, maar des te meer om haar twee thuiswonende volwassen zoons die een puinhoop van hun leven maken en daarnaast ook nog eens hun moeder en stiefvader terroriseren:

Dat moet hier opgelost worden, niet bij iemand anders. Je hangt je vuile was niet buiten. Dat doe je niet met iedereen, maar dat doe je wel met je familie, want dat zijn je naasten. [...] Die weten gewoon dat dit verkeerd ging.

Omdat de situatie zo dreigend is wordt een EK-c belegd, deze kan namelijk snel worden geïnitieerd zonder dat cliënten op een wachtlijst worden geplaatst, maar vooral omdat een EK-c juist de mogelijkheid biedt om problemen in de context te bespreken en tot een meer omvattende oplossing te komen dan individuele zorgtrajecten voor ieder gezinslid.

Eigenaarschap van het proces en het plan komt alleen op gang wanneer professionals los durven te laten. Het is begrijpelijk dat dit in bedreigende of onveilige situaties een dilemma is, er wordt dan doorgaans weer snel naar dwang- en drangmaatregelen gegrepen. Toch zien we dat in de meest succesvolle cases professionals het aandurven om de regie bij de cliënt en het netwerk te laten. Vooral in de cases die draaien om overlastproblematiek lijkt dit een werkzaam bestanddeel. De amokmaker moet namelijk samen met de omstanders die last hebben van zijn of haar gedrag tot een plan komen. De positie van professionals komt in een ander daglicht te staan: zij dragen geen oplossingen aan, maar kunnen wel het plan beoordelen op werkzaamheid en veiligheid. Wanneer zij het niet een overtuigend plan vinden kunnen ze de deelnemers van de EK-c opdragen om tot een beter plan te komen. De maatschappelijk werker die kort voor de conferentie bemoeienis met het gezin uit case 38 had gekregen en een voorstel voor een EK-c had gedaan was lovend over de uitkomsten van de conferentie. Zijn rol was minimaal en hij had zich niet geprofileerd als de alwetende deskundige. Vooral hij benadrukt dat het gezin tot een overtuigend plan wist te komen waarin problemen in de context zijn geplaatst en in relatie tot elkaar aangepakt zouden worden, en dat dit een positievere uitkomst heeft gehad dan als individuele zorgtrajecten voor elk gezinslid zouden zijn ingezet. En dan hebben we nog niet over de kosten die daarmee gepaard zouden zijn gegaan, zoals de maatschappelijk werker zelf aangeeft:

In principe moet je dus een rekensom maken. Stel dat deze methode niet was ingezet, wat voor risicofactoren waren er dan geweest? Dat de moeder naar de plaatselijke GGZ moest en dat de politie zestien keer vaker komt en dat weer brand uitbreekt. Dat zijn gewoon Euro-tekenen!

Wederom vormt de coördinator een bepalende factor in de mate waarin daadwerkelijk eigenaarschap aan het netwerk wordt gegeven. In vrijwel alle cases, ook degenen die ogenschijnlijk mislukt zijn, wordt de rol van de coördinatoren door alle partijen, en dan vooral door de hoofdpersonen en hun netwerk, gewaardeerd. Menigmaal blijken zij juist de rol te vervullen die cliënten zo graag in alle voorgaande jaren van professionals hadden gezien: iemand die laagdrempelig bereikbaar is, zich gelijkwaardig naar hen verhoudt en geen oordeel uitspreekt. Nogmaals benadrukken we hier dan ook dat het succes van een EK-c niet zozeer afhangt van het draaiboek dat wordt afgespeeld, maar veeleer van de kwaliteiten van de persoon als coördinator die met zekere flexibiliteit van gebaande wegen weet af te wijken wanneer dit nodig wordt geacht. Juist doordat zij een vertrouwensband met de cliënt hebben opgebouwd kunnen zij, evenals het netwerk, bepaalde woorden in de mond nemen die professionals niet zouden (mogen) bezigen. Illustratief hiervoor is een memo uit de member check rondom case 38. Ruim van tevoren was met het gezin en hun netwerk afgesproken deze member check in

een buurthuis op een geschikt tijdstip (in het weekend) te organiseren. De coördinator had toegezegd hierbij aanwezig te zijn.

Op het moment suprême zijn de moeder, stiefvader en volwassen zoons niet aanwezig. Als we bellen waar ze blijven geven ze aan niet te zullen komen. De coördinator neemt meteen het gesprek over en geeft in klare taal en Gronings dialect aan dat het absoluut niet gepast is om mensen van zo ver te laten over komen en uiteindelijk zelf niet op te komen dagen. We springen in de auto en tien minuten later wordt onder een gemoedelijke sfeer de member check aan de keukentafel van het gezin belegd. [memo member check]

De keukentafel bleek in deze case een passende metafoor. Het gezin was er namelijk al die tijd aan de keukentafel niet uitgekomen. Eén van de zoons vertelt in reactie op de coördinator het volgende:

Ja, maar waarom hebben we daar anderen voor nodig terwijl dat hier ook aan tafel kan? Zo dacht ik er toen over. “Dat is beter, want dan kom je achter dingen die je anders niet zegt” [antwoordde de coördinator].

De coördinator stelde in de voorbereiding op een gegeven moment een vraag waardoor ze anders gingen denken:

Hoe lang praten jullie daar dan over, hoe lang is dit probleem er al? Volgens mij was dat belangrijk. Dat ze toen inzagen dat ze er met hun vieren [aan de keukentafel] niet uitkwamen.

De conferentie vormde het keerpunt: het liet duidelijk zien dat een neutrale omgeving en de rol van omstanders nodig was om de twee zoons van de ellende die zij hun moeder en stiefvader berokkendens bewust te laten worden. In de volgende sectie wordt hier uitgebreider bij stilgestaan.

EK-c als keerpunt

OGGz-cliënten leiden vaak een leven van crisis naar crisis waarin voortdurend door de hulpverlening gegrepen wordt naar uiterste redmiddelen. Niet zelden worden cliënten om negatieve spiralen van verloedering, verwaarlozing en overlast te doorbreken gedwongen opgenomen in de klinische psychiatrie. Een jarenlange geschiedenis van hulpverlening heeft deze patronen niet helpen doorbreken. In de meerderheid van de geanalyseerde cases zijn EK-c's als laatste redmiddel ingezet, wanneer het arsenaal van professionals was uitgeput. Het is gebleken dat individuele trajecten weinig soelaas bieden. Problemen van cliënten zijn veelal in een sociale context ontstaan, in interactie met andere mensen. EK-c's helpen inzichtelijk te maken hoe de cliënt en het sociale netwerk op elkaar reageren en dat het daarom geboden is om problemen samen met het netwerk op te lossen.

We grijpen terug naar de laatste caseomschrijving (case 38) in het voorgaande thema. We hebben al laten zien dat het gezin in kwestie er voorafgaand aan de EK-c rondom de keukentafel niet uitkwam. Moeder, stiefvader en beide zoons zaten eigenlijk alleen met elkaar aan tafel tijdens het avondeten. Discussies ontaardden veelal in conflicten waarop de zoons kwaad wegliepen. Ze realiseerden zich niet dat ze met hun gedrag het leven van vooral hun moeder onmogelijk maakten. Problemen van de zoons bleven niet alleen beperkt tot werkloosheid en schulden, maar ook excessief drugsgebruik en overlastgevend gedrag dat hiermee gepaard ging. De maat was vol nadat een feestje in de achtertuin door brand uit de hand liep en er in huis juwelen waren gestolen. De maatschappelijk werker die bij het gezin betrokken raakte deed een voorstel tot het organiseren van een EK-c. Deze vond plaats op een neutrale plaats, namelijk in een zaal van een plaatselijk restaurant. De zoons stonden hier eerst onverschillig tegenover, maar besloten toch deel te nemen, vooral vanwege hun moeder:

De spanning in huis was helemaal om te snijden. Voor mij maakte dat niet zoveel uit, want mijn moeder wou dat [de EK-c] en daarom deed ik ook mee. Maar als het voor mijn stiefvader was had ik niet meegedaan en voor mijn broertje al helemaal niet. [oudste zoon]

Doel was om een plan uit te stippelen dat beide zoons op zichzelf zouden gaan wonen, werk zoeken, schulden afbetalen en drugsgebruik inperken. Uit het netwerk participeerden een zus van de moeder en haar man, evenals de dochter van de stiefvader. Het ging er tijdens de conferentie verhit aan toe. Moeder barste tijdens het besloten deel in huilen uit. De tante en stiefzus trokken hieropvolgend fel van leer tegen de zoons. Ze confronteerden hen met de ellende die zij hun moeder aandeden:

Wanneer ga je sorry zeggen tegen je moeder? Wanneer ga je dat doen? Je hebt haar als een beest behandeld! Hoezo maak je het mijn zus zo zwaar? Wat denk je daarmee te bereiken? [zus van moeder]

Mijn stiefdochter zei ook: "Waarom werk jij niet? Waarom komt de politie? Wat doe je je moeder aan? Waarom doen jullie dat mijn vader aan?" Dat was vrij hard, maar dat moest gewoon. [moeder]

In de interviews gaven beide zoons te kennen dat dat hét moment was dat de oogkleppen afvielen; ze realiseerden zich eindelijk de impact van hun eigen gedrag:

Mijn moeder die huilde, en dat vond ik wel zielig. Toen dacht ik echt: nu moet er verandering in komen, want ik heb mijn moeders verhaal ook nooit gehoord. Want thuis loop je er boos uit en hoort ook niets van je ouders. [...] Ik keek mijn broer aan van 'shit', dacht ik gewoon. Je moest alles dus opbiechten. Toen wisten ze waardoor de schulden kwamen. Nou, dat was wiet roken, drank kopen, stappen. [...] Eerder hield ik altijd alles voor mezelf, ik praatte bijna nooit. [...] En toen ik dat had verteld was het ook wel een hele opluchting. [jongste zoon]

Vrij kort na de conferentie is de oudste zoon gaan samenwonen met zijn nieuwe vriendin, ze verwachten momenteel samen een kind. Ook heeft hij een baan gevonden. De jongste zoon woont nog thuis, maar onder duidelijke voorwaarden. Beide zoons hebben driekwart jaar later bijna al hun schulden afgelost en zijn niet meer in aanraking geweest met de politie. De jongste zoon zal op zichzelf gaan wonen zodra hij de schulden volledig heeft afgelost. Als tijdens de member check aan de moeder en haar man wordt gevraagd of een keukentafelgesprek hetzelfde zou hebben opgeleverd geven zij duidelijk te kennen dat dit niet het geval zou zijn geweest, de voorgeschiedenis had dit namelijk al uitgewezen.

Een ander patroon dat in de meerderheid van de cases wordt teruggezien is het doorbreken van vraag- en handelingsverlegenheid (vergelijk Linders, 2010). Vraagverlegenheid impliceert het niet durven of willen vragen van hulp aan je netwerk, enerzijds omdat je je voor je problemen schaamt, anderzijds omdat je je netwerk niet met je sores wilt belasten. Handelingsverlegenheid betekent dat het netwerk wel wil helpen, maar hulp niet zomaar durft aan te bieden omdat ze bang zijn dat dit als een verkeerd signaal wordt opgevat. Coördinatoren die zich bewust zijn van zulke precare processen creëren in de voorbereiding condities waarin cliënten zich veilig voelen om schaamtevolle situaties bespreekbaar te maken, evenals dat zij cliënten motiveren om zich over de drempel heen te zetten en hun netwerk om hulp te vragen, alsook dat het netwerk steun aan cliënten durft aan te bieden.

Hoe een conferentie een veilig platform biedt wordt duidelijk in case 4 waar we al eerder passages over uit naar voren haalden. De conferentie bood de vrouw een platform om aan de andere deelnemers te verduidelijken hoe zij geleidelijk aan in een isolement terecht was gekomen en het huishouden ging verslonzen met stank en ongedierte tot gevolg. Tot voor de conferentie hield ze namelijk altijd de schijn hoog dat het thuis goed ging:

Ik heb mijn gevoel daar op tafel gelegd en dat had ik nog nooit eerder gedaan. Ik heb echt gewoon gezegd wat ik dacht op dat moment. Ik heb daar neergelegd wat ik wilde zeggen, hoe ik het zag en wat ik absoluut niet wilde. Want ik kan absoluut niet tegen controle. [...] Mijn moeder zei ook: "F. zegt nooit wat, die zou nooit zeggen dat het slecht met haar gaat, echt nooit." Daar schrok ik zelf heel erg van. In de tijd dat ik uit huis ben gegaan tot nu, ben ik zo'n ster geworden in het net doen alsof alles maar goed met mij gaat. [...] Ik had niet verwacht dat mensen zich irriteerden aan het feit dat ik mij anders voordeed dan dat ik ben. En ik heb van mijn vriendin toen te horen gekregen dat ik dus wat meer mijn mond open moest doen, en moet zeggen wat ik voel.

Zoals uit bovenstaand citaat blijkt wist de coördinator een sfeer tijdens de conferentie te creëren waarin iedereen zich op zijn gemak voelde. Daarnaast stuurde hij aan op een actieve rol van de vrouw:

Hij gaf mij ook het gevoel, dat ik het nodig had om mijn mond eens een keer open te trekken. Hij zei tegen mij: "Ik heb het idee dat jij jezelf het gevoel geeft dat je niks waard bent." Ik vind dat nog steeds wel moeilijk maar als iemand nou zegt dat hij me aardig vindt dan begin ik er wel meer in te geloven. Dan zou er misschien toch wel een kern van waarheid in zitten dat ik misschien toch best aardig ben.

Een valkuil was dat het tijdens de conferentie op bepaalde momenten te gezellig werd waardoor het doel van de bijeenkomst uit het oog werd verloren. Een kennis van het echtpaar verwoordde dit als volgt:

We zitten hier en zijn hier om haar te helpen. We zijn hier niet voor een gezellig theebronsje we moeten nou spijkers met koppen slaan. Je moet zeggen van: nou staan we hier en nou moeten we er voor gaan. Dat vonden de anderen eigenlijk ook wel, maar af en toe had ik het idee dat het weer weg gleed, en dan zei ik: "Jongens, even bij de les blijven!" Je zit daar wel met een bepaalde doelstelling.

De conferentie bleek een positief effect op de relatie van het echtpaar te hebben, zoals de vrouw vertelde:

Wij kwamen na de conferentie weer in huis en hij zegt: "Waarom heb jij nooit wat je nu verteld hebt... waarom heb je dat nooit tegen mij gezegd?" Maar ik wilde hem juist beschermen: van je bent er niet elke dag en ik wil jou niet met mijn zogenaamde zoai opzadelen. Terwijl hij zoiets had van: nou, daar ben ik ook voor. Hij voelt nou ook dat ik alleen was en dat ik daar gewoon moeite mee had.

De member check die twee maanden na de interviews volgde bracht aan het licht dat een half jaar na de EK-c het huishouden nog steeds op orde is. Zowel de vrouw als man beamen dat de conferentie een veilig platform bood om de schaamte bespreekbaar te maken. Na de conferentie blijkt dat het sociaal isolement is doorbroken en blijvende aandacht uitgaat naar het op orde houden van het huishouden. Een ander bijkomend effect tijdens en na de conferentie was dat de vrouw voor zichzelf durft op te komen en relatieproblemen bespreekbaar maakt.

Zowel in case 4 als 38 is een tendens zichtbaar van onverschilligheid en gebrek aan initiatief naar levenslust en intrinsieke motivatie. De zoon in case 38 omdat zij na de conferentie aan de slag zijn gegaan met het vinden van werk, het afbetalen van hun schulden en het vinden van een eigen woonplek. De vrouw in case 4 omdat zij na de conferentie heeft ingezien dat er mensen zijn die om haar geven, ze zich daardoor minder eenzaam voelt en vanuit een levenslustige houding meer aandacht laat uitgaan naar het huishouden en de persoonlijke verzorging.

Ook in case 30 staat vraag- en handelingsverlegenheid op de voorgrond. Het betreft een man van in de vijftig die weinig familie heeft waar een beroep op kan worden gedaan. Er is zowel ondersteuning vanuit de GGZ als verslavingszorg. Hij heeft een ernstig overgewicht (rond de 150

kilogram) en is daardoor aan zijn huis gekluisterd. Hij komt er alleen nog uit als hij zijn honden moet uitlaten. Er wordt een maagverkleiningsoperatie aangevraagd. Hij ziet hier tegen op, niet zozeer de operatie zelf, maar eerder hoe het met zijn honden verder moet. In het verleden zijn namelijk eerder honden bij hem uit huis gehaald. Ondanks dat hij in een sociaal isolement zit en ogenschijnlijk weinig hulpbronnen heeft wordt er toch een EK-c aangevraagd, omdat hij eerder te kennen gaf een goed, doch minimaal, contact met zijn burens te hebben. In de voorgesprekken die de coördinator met zijn burens had bleek dat deze al lange tijd hem wilden helpen, maar hun hulp niet aan hem wilden opdringen:

Eerst dacht hij dat hij er alleen voor stond en dat hij het alleen op moest lossen, maar dat was niet zo. Dit omdat hij uit een buurt kwam waar hij niet prettig woonde. Ik denk dat hij daar niets te maken had met de burens en daarom zijn eigen boontjes moest doppen. Dat was dus even omschakelen voor ons beide. [buurman van hoofdpersoon]

Trots als de man is wilde hij de burens daarentegen zelf juist ook nooit om hulp vragen:

Maar ik heb altijd van: verdorie ik doe het zelf wel! En dan moet je mensen om hulp vragen. Dat ligt niet in mijn aard.

De EK-c wordt snel in gang gezet en wordt reeds een paar weken na aanmelding georganiseerd. Er participeren burens, een vriend en huisgenoot van de man. Deze laatste twee willen wel meedenken, maar door eigen problemen geen blijvende rol vervullen. De burens zeggen wel toe dat zij gedurende lange tijd met de man erop uit willen gaan en hem helpen met praktische zaken. De man is helemaal opgelucht nadat zij hem toezeggen de honden op te vangen zodra hij geopereerd zou worden. Er wordt een telefoonboom gemaakt van de mensen die willen bijspringen en benaderd kunnen worden. Na de EK-c blijkt dat er intensiever contact is tussen de man en zijn burens; hij gaat er met een buurman op uit en andere burens helpen met onder andere de honden af en toe uit te laten. Maar afgevraagd mag worden: wat stelt dit plan nu eigenlijk voor? Deze ogenschijnlijk futiele, praktische actiepunten zetten echter wel een keten van verbeteringen in gang: het contact tussen de man en zijn burens is geïntensiveerd, hij weet dat hij van ze op aan kan (en dan vooral wanneer er zorg voor zijn honden moet worden gedragen) en zijn sociaal isolement is doorbroken. Hij heeft bovenal meer levenslust gekregen:

Als ik straks die operatie heb gehad, dan ben ik hopelijk na een jaar 50 kilo afgevallen. Ik wil dan lekker naar Mallorca en Gran Canaria gaan, net zoals vroeger. Dat zou wel wat wezen!

Winstpunten die wel door de GGZ-professional worden opgemerkt, maar niet door de casemanager van verslavingszorg; deze ziet niet de winst die wel degelijk door de conferentie is geboekt. Illusterend is dat hij er tijdens de member check niet bij is, terwijl er alle reden is om de uitkomsten te markeren en zich open te stellen voor de dieperliggende winst die door ogenschijnlijk futiele actiepunten is behaald.

Een ander winstpunt dan het doorbreken van vraag- en handelingsverlegenheid is dat cliënten ontvankelijk kunnen worden voor professionele zorg. Ondanks dat EK-c's doorgaans de intensiteit van professionele hulp kunnen doen verminderen, is het juist in situaties waarin cliënten bewust professionele zorg uit de weggaan winst als zij hier door een EK-c voor ontvankelijk worden. Een netwerk kan namelijk niet per definitie alle problemen opvangen, maar kan er wel bij de cliënt op aandringen dat hij of zij bereid is professionele zorg te accepteren die het netwerk nodig acht maar niet kan bieden. Dit is een patroon dat duidelijk naar voren komt in case 31. Deze draaide om een man van halverwege de vijftig. Hij is door een gebrek aan inkomsten geleidelijk aan in verloederde en verwaarloosde omstandigheden terechtgekomen. Hij is te trots om het netwerk zijn daadwerkelijk deplorabele leefomstandigheden te delen en blijft de schijn ophouden. Op den duur is de situatie zo uit de

hand gelopen dat er wel ingegrepen moet worden. Er wordt een EK-c belegd waarin een groot deel van zijn broers en zussen participeren. Er wordt een constructief plan opgesteld waarin het netwerk doet wat het kan, zoals het schoonmaken en opknappen van de woning, het maken van afspraken over aflossen van schulden. Zij blijven echter tegen problemen aanlopen waar zij moeilijk mee om kunnen gaan, zoals een latente depressie en overmatig drankgebruik. Hij is nu wel bereid toe te geven dat er meer aan de hand is:

Zijn probleem is hem wel duidelijk geworden. Ja, hij weet nu heus wel waar de pijnpunten zitten, waar hij aan zou moeten werken. Maar als hij het dan te druk krijgt zoals de afgelopen weken, dat ik dan denk van 'oh je zit weer op een stukje terug', dan gaat hij toch wel weer een beetje buiten de realiteit staan, dat merk ik ook aan hem, dus dan fluit ik hem ook gewoon terug. [broer van de hoofdpersoon]

Ze bewegen de man ertoe professionele hulp in te schakelen, iets waar hij eerder te trots voor was om aan toe te geven. Maar door druk van zijn broers en zussen gaat hij toch overstag. Waarom je voor je netwerk wel wil veranderen en dan ook in de benen komt, en niet voor die professional is een interessante vraag. Case 35 doet licht hier op schijnen. De man van eind twintig in deze case heeft een langdurige geschiedenis met opnames in de verslavingszorg vanwege cannabisgebruik. Echter nooit omdat hij daadwerkelijk intrinsiek gemotiveerd was hier iets aan te veranderen. Tijdens de EK-c wordt zijn cannabisgebruik bespreekbaar gemaakt, hoewel hij hieraan voorafgaand tegen ageerde (zijn familieleden hadden hem daar afzonderlijk al eens om veroordeeld). Toch drong de coördinator erop aan dat dit besproken zou worden, vooral omdat het een belangrijk issue was voor de moeder, zussen en broer. De man maakt tijdens de conferentie duidelijk dat hij cannabis vooral gebruikt om rustiger te worden, hij heeft namelijk moeite om de grote hoeveelheid aan prikkels te verwerken. Het netwerk ziet in dat het cannabisgebruik bij hem niet alleen maar tot passiviteit en onverschilligheid leidt, maar juist een middel is om een complexe wereld beter aan te kunnen, zoals een zus aangeeft:

Wij zijn bewust geworden van het feit dat het blowen voor hem niet het probleem is, maar de oplossing.

Desalniettemin lijkt er ook bij de man een bewustwordingsproces op gang te zijn gekomen, want tijdens de member check vier maanden na de conferentie geeft hij te kennen per 1 januari 2013 te willen stoppen met cannabis. Hij zegt het niet met die woorden, maar het is duidelijk dat hij dit niet alleen voor zichzelf, maar ook voor zijn familie wil doen. Zou hij dit ook voor professionals hebben gedaan? Wil je ook voor hen veranderen?

Duurzame resultaten: over schaamte en schokbrekers

Wat maakt een plan duurzaam? In de kwalitatieve analyse is het opvallend dat hoewel schaamte eerst een belangrijke reden was om het isolement op te zoeken, het ook de motor kan zijn tegen terugval. Om te voorkomen dat het plan na de conferentie als een kaartenhuis in elkaar zakt moeten er enerzijds 'dierbaren' uit het sociaal netwerk worden gemobiliseerd die als schokbrekers kunnen dienen, terwijl 'kruiwagens' creatieve invalshoeken kunnen aandragen zodat zich nieuwe kansen en mogelijkheden voordoen.

In praktisch elke geanalyseerde case speelde schaamte een bepalende rol, zowel als risicofactor als beschermende factor voor verkommering en verloedering. Gedreven door schaamte voor onhygiënische leefomstandigheden, verslavingen, gebrek aan initiatief gaan de hoofdpersonen het contact met anderen uit de weg. Schaamte kan echter ook een beschermende werking hebben, je wilt je namelijk niet nogmaals zo moeten schamen voor een eerder leefpatroon.

Vooraf in de cases waarin sprake was van ernstige woonvervuiling zien we dat een preventieve werking uitgaat van schaamte. Case 12 pakken we hierbij als exemplarisch voorbeeld voor de andere cases. Een man van 38 jaar is reeds een jaar geleden werkloos geworden. Hij had tot die

tijd een zekere aandacht, hoewel minimaal, voor een hygiënisch en geordend huishouden. Nadat hij door een reorganisatie op straat was komen te staan viel hij geleidelijk aan weg in een isolement; er was geen aandacht meer voor het huishouden, het hele huis versmeerde met stank en ongedierte tot gevolg. Buren maakten hiervan een melding bij het OGGz-team, dat de man aanmeldde bij de Eigen Kracht Centrale. De coördinator bemerkte al snel schaamte voor de ontstane leefsituatie: schaamte door het versmeerde huis, het veelvuldige cannabisgebruik en de tijd doorkomen met computerspelletjes, maar vooral het werkloos zijn, zodat hij steeds meer het contact met zijn vriendengroep ging mijden. De man had altijd een goed contact met zijn vrienden, familieleden echter stonden op de achtergrond. De EK-c levert een plan op dat de man helpt meer structuur in zijn dag- en nachtritme aan te brengen en zorg te dragen voor het huishouden:

Voor die tijd dronk ik geen koffie bij hem en nu drink ik koffie. Met andere woorden het is er weer fris en schoon. Niet zoals dat ik thuis leef, maar voor zijn begrippen is het weer netjes. [consulent woningbouwvereniging]

Ook heeft het contact met zijn vrienden een nieuwe impuls gekregen:

Ik heb hem na die tijd niet weer zien blowen. Nou, ik ruik het direct! Hij gaat ook niet meer van 's morgens vroeg tot 's avonds achter de computer zitten. Hij probeert om een uur of twaalf op bed te liggen, vroeger ging hij alsmat door. [vriend van hoofdpersoon]

De EK-c heeft de man doen laten inzien dat hij er niet alleen voor staat:

Dat gevoel had ik voor die tijd wel, van: ik sta er alleen voor. En ik had zelf niet de energie om uit mijzelf er wat aan te veranderen. Het heeft mij in ieder geval weer wat hoop voor de toekomst gegeven. Want dat was er in principe niet. Ik dacht: ik kom hier nooit meer uit, dit wordt een zootje.

Ondanks dat na drie maanden de klad er enigszins inkomt, valt in deze case op dat de man niet nogmaals in een dergelijke situatie wil geraken waar hij zich zo voor moet schamen. Schaamte was voor deze man eerst de weg naar verkommering en verloedering, maar vormde uiteindelijk ook de route hieruit.

De positieve energie die door EK-c's in gang wordt gezet kan alleen worden vastgehouden wanneer informele steun blijvend wordt gemobiliseerd. Inbedding in een sociaal netwerk vermindert sociale kwetsbaarheid, juist een belangrijke opbrengst voor OGGz-cliënten. Het sociaal netwerk kan schokken opvangen zodat toekomstige crises worden voorkomen en tegelijkertijd de leefwereld van cliënten helpen verbreden. Het empirisch materiaal laat zien dat er 'dierbaren' nodig zijn voor emotionele betrokkenheid en 'kruiwagens' voor het bieden van nieuwe kansen en mogelijkheden. Duurzaamheid wordt alleen gerealiseerd in netwerken waarin mensen bereid zijn voor elkaar in de bres te springen en wanneer relaties wederkerig zijn. Wanneer de hoeveelheid bronnen van cliënten beperkt is en wederkerigheid niet op gang wordt gebracht zal sociale steun snel worden opgezegd. In paragraaf 3.3 gaan we hier dieper op in.

Hoe kan het netwerk schokken opvangen? Er bestaat hier een wezenlijk verschil tussen schokbrekers bij EK-c's voor individuen en groepsconferenties. We gaan eerst in op hoe directe naasten bij individuele cliënten emotionele ondersteuning kunnen bieden en voorkomen dat cliënten afglijden in oude, destructieve reflexen. In de eerder geschetste case (case 5) over de verslaafde man van in de zestig blijkt dat deze rol na de conferentie door zijn oud-collega's wordt ingevuld. Eén van hen verkeert vlak na de conferentie door een scheiding in moeilijk vaarwater. Nu de hoofdpersoon blijvend abtinent is veren zijn cognitieve vermogens weer op. Hij heeft het dan regelmatig met zijn oud-collega over de moeilijke situatie waar deze inziet en hoe deze hiermee om zou kunnen gaan. Hij legt hier dus wederkerigheid in de relatie door

oprechte interesse in zijn oud-collega te tonen. Een man die zelf uit de put geholpen moest worden door oud-collega's blijkt nadien dus ook in staat hen tot ondersteuning te zijn. Een andere oud-collega houdt samen met de burens meer specifiek een oogje in het zeil dat de hoofdpersoon niet weer afglijdt. Tijdens de member check geeft deze collega gekserend, maar met serieuze ondertoon, het volgende aan:

Als ik nog één keer om twee uur 's middags de gordijnen bij je dicht zie, dan weet ik wat er aan de hand is en breek ik je de benen!

Uit dit citaat blijkt de oprechte steun van de collega en de acceptatie hiervan door de cliënt. Professionals zouden woorden van gelijke strekking nooit in de mond (kunnen) nemen. Over het vermogen om pijn te kunnen doen gaan we verderop in deze sectie dieper op in.

In een groepsconferentie kunnen buurtbewoners die verder van het probleem afstaan als schokbrekers fungeren. Case 27 draaide rond een burenruzie om het recht van overpad waarin twee partijen aanwijsbaar waren die elkaar letterlijk de tent aan het uitvechten waren. Het ene stel (twee heren van begin zeventig) woont achter het andere stel (een echtpaar van eind zestig), zij mogen gebruik maken van het pad dat toegang biedt tot hun woonef, maar eigendom is van het echtpaar. Na jarenlang zonder problemen met elkaar te hebben geleefd is er ruzie ontstaan nadat een rioolpijp was aangelegd door de twee heren. Deze hebben naar eigen zeggen nooit een bedankje gekregen voor hun inspanning. Het echtpaar ging zich tegelijkertijd in toenemende mate ergeren aan dat bezoekers van de twee heren notoir hun auto's op het pad parkeerden en dat hun parelhoenders voortdurend door de tuin liepen. De situatie dreigt te escaleren, vooral nadat de man van het echtpaar in toenemende mate dreigementen uit naar de heren. Op den duur moet de politie meermaals per week uitwijken om 'brandjes te blussen', zonder dat er een duurzame oplossing wordt gevonden. Er wordt een groepsconferentie belegd om nu eindelijk eens een duurzaam plan te genereren. Er nemen meerdere actoren deel uit het netwerk van de strijdende partijen, maar ook een buurtbewoner die op korte afstand van de twee partijen leeft. Tijdens de conferentie gaat het er heftig aan toe. Evenals in case 38 blijkt een emotionele uitbarsting een cruciaal omslagpunt; één van beide heren barst in huilen uit:

Ik knapte gewoon. Het eerste moment kon ik niet meer praten, toen heb ik op een briefje geschreven dat ik niet meer kon praten. Ik was van de kaart gewoon, vreselijke huilbuien. [één van beide heren]

De overige aanwezigen waren verrast door deze emotionele uitbarsting. Dit zorgde voor een verschuiving in de conferentie. De vrouw van de tegenpartij begint zich de ellende van de situatie te realiseren en er wordt begrip geuit:

Ik had op dat moment zo verschrikkelijk met hem te doen. Ik vond dat zo zielig. [vrouw, echtpaar]

De respondenten geven aan dat de hoofdpersonen hierna bereidwilliger werden en meer begrip voor elkaar kregen:

Je zag op een gegeven moment vergroting van begrip voor elkaar, [...] er ontstond een zekere mate van - sterk uitgedrukt - acceptatie. In ieder geval dat men bereid was te denken in een oplossingsrichting. [kennis van de heren, tevens oud-burgemeester]

Een ander belangrijke succesfactor in deze case was de zalvende werking van de buurtbewoner en betrokkenen uit het netwerk. Zij lieten de partijen inzien van dat zij zo niet verder konden:

Er werd gezegd: “Jongens, dit is de oplossing, iedereen is het er over eens, behalve jullie en als je dat niet doet, dan laat je een gouden kans liggen dan wordt het nooit wat. Maar dan heb je het wel zelf gedaan, weet dat!” [kennis van de heren]

Doordat deze actoren het vertrouwen genoten van de partijen werd hun raad niet in de wind geslagen. Ondanks dat de emoties af en toe de boventoon voerden lieten deze actoren de strijdende partijen ook reflecteren op het eigen handelen, en hoe ridicuul dit eigenlijk af en toe is. Wanneer de member check na de interviews wordt georganiseerd blijkt de situatie nog steeds stabiel. De strijd is geluwd, er is echter geen sprake van een vredesovereenkomst, eerder van een wapenstilstand. Door één van de partijen wordt benoemd dat hij het spijtig vindt dat contact uit de weg wordt gegaan en dat er niet naar elkaar wordt gegroet. Aan de andere kant mag worden afgevraagd of dat in deze situatie überhaupt wel mogelijk zou zijn geweest. De conferentie zorgde er in ieder geval voor dat de strijdende partijen zich realiseerden dat als zij op een fatsoenlijke wijze verder wilden leven, elkaar enigszins in hun waarde en met rust moesten laten. Ook na anderhalf jaar als follow-up interviews worden gedaan met de indertijd betrokken wijkagent en OGGz-coördinator, blijkt dat de situatie nog steeds stabiel is.

Het vermogen ‘om pijn te kunnen doen’ is iets wat professionals niet snel doen. In een sociaal netwerk ligt dit echter anders. Ondanks dat bepaalde zinnen volgens respondenten soms ‘rauw de strot uitkomen’ (een ladingdekkende uitdrukking om aan te geven wat voor woorden er frequent tijdens EK-c’s worden gebezigd en in welke intonatie) kan dit juist hoofdpersonen doen laten inzien dat zij weinig positiviteit in gang brengen. Af en toe hebben mensen het van hun netwerk nodig dat zij op een ruwe wijze wakker worden geschud, juist het gebruiken van bepaalde woorden in een emotionele toestand kan de oogkleppen doen laten afvallen. Zoals we eerder lieten zien bleken de volwassen zoons in case 38 pas bereid om hun gedrag aan te passen nadat zij door hun familie op een niet al te zachthandige wijze de wacht werden aangezegd. De jongste zoon, toch een type ruwe bolster, baastte zelfs in huilen uit:

Ik dacht toen: dit wil ik niet! En toen ben ik er boos en huilend uitgelopen, want ik heb al zoveel schulden en dan moeten ze ook nog 200 Euro in de maand hebben!

In de interviews geven de zoons duidelijk aan dat deze confrontatie het omslagpunt van de conferentie vormde en dat zij hun gedrag wilden aanpassen om hun moeder, en in mindere mate stiefvader, niet nogmaals zoveel ellende te berokkenen. Ze willen daarnaast niet nogmaals in een dergelijke arena geconfronteerd worden met hun grensoverschrijdende gedrag, dit roept teveel schaamte op. Wederom blijkt dat zowel het je niet weer zo moeten schamen en het je dierbaren geen pijn en verdriet willen aandoen, belangrijke mechanismen zijn waardoor terugval in antisociaal gedrag wordt voorkomen.

Mensen uit het sociaal netwerk die emotioneel verder van cliënten staan kunnen ook als ‘kruiwagen’ fungeren; het zijn de personen die met creatieve invalshoeken kunnen komen en toegang bieden tot andere netwerken zodat zich nieuwe kansen en mogelijkheden aandienen. We zien dit bijvoorbeeld in case 36 waar we eerder over verhaalden. In de conferentie rondom deze aan alcohol verslaafde en verloederde man werd naast zijn familie ook een oude vriend uitgenodigd. Deze man had echter jaren geleden al het contact met de cliënt verbroken, want hij had zich aan het verslaafdenwereldje weten te ontworstelen en oude contacten als schepen achter zich verbrand. De broer van de hoofdpersoon vertelt hierover:

In die zin is de jeugdvriend wel een lotgenoot, die heeft zelf ook een geschiedenis van psychiatrie en drinken. Maar is daar toch wel wat stabielier uitgekomen dan mijn broer. Hij heeft ondertussen een vrouw en een kind, dus die voelt zich ook wel verantwoordelijk en het is in die zin ook boeiend en leuk om hem erbij te hebben, omdat hij met zijn ervaring de hoofdpersoon wat kan ondersteunen. Dus de manier waarop de hoofdpersoon dingen beleeft, kan hij heel goed begrijpen.

Het koste inspanning bij de coördinator en cliënt om deze man bereid te vinden om te participeren. Uiteindelijk besloot die toch deel te nemen. Voor de familieleden was dit een eye-opener omdat zij een beter zicht kregen op de ellende die alcoholverslaving met zich meebrengt, maar dat het wel degelijk mogelijk is je weg naar buiten te vinden:

Voor mij persoonlijk was het grootste pluspunt van de conferentie de rust om gewoon eens met elkaar om de tafel te zitten en de tijd te nemen om goed naar de hoofdpersoon te luisteren. Dus niet gelijk weer vanuit problemen, zo van: god, nou doet hij dit, nu moet ik weer dat! Want ik zit gelijk in een doe-stand. En nu hadden we, op het moment dat het weer beter met hem ging, de tijd om eens even goed van gedachten te wisselen en eens door te vragen op zaken zoals: “Hoe komt het nou dat het gaat zoals het gaat?” Dat heeft bij mij ook wel weer meer begrip opgeleverd. [broer van hoofdpersoon]

De hoofdpersoon zelf beaamt ook dat het grootste pluspunt van de conferentie is dat hij meer begrip vanuit zijn netwerk ervaart voor de leefsituatie waarin hij terecht is gekomen:

De EK-c heeft me begrip opgeleverd van de familie, ik had wel vaak het gevoel dat ze dachten: zo moeilijk is het allemaal niet. Terwijl ik daar dag en nacht mee bezig ben. Dat onderschatten ze wel eens, tenminste dat gevoel kreeg ik wel eens. Dat is weggenomen.

De bijdrage van de jeugdvriend van de hoofdpersoon heeft het netwerk ook doen laten inzien dat er naast hulp vanuit professionals en de familie, het ook zinvol kan zijn vrijwilligers in een EK-c te betrekken omdat deze met creatieve invalshoeken kunnen komen:

Wat bijvoorbeeld ook een punt is in de EK-c is dat mijn broer eigenlijk een soort van buddy moet hebben, dus iemand die ervaringsdeskundige is en een beetje met hem ervaart. Daar zie ik zelf wel heel veel heil in. Dat lijkt mij een heel mooi plan. Kijk de hulpverlener blijft hulpverlener, ik blijf de broer en zo iemand kan echt wel een toegevoegde waarde hebben en misschien ook wat meer tijd aan hem besteden. Dus als dat nou op de rit is en het klikt een beetje, dan zou ik echt zeggen van, dat vind ik echt een vooruitgang. [broer van hoofdpersoon]

Het is voorstelbaar dat juist in conferenties die draaien om geïsoleerde, verloederde en verslaafde mensen buddies en ervaringsdeskundigen een belangrijke rol kunnen vervullen. Zou er in toekomstige conferenties niet meer gekeken moeten worden naar de mogelijkheden die dit soort vrijwilligers te bieden hebben?

In de analyse valt op dat de conferenties met de meest succesvolle uitkomsten grofweg door drie factoren worden gekenmerkt: 1) het bieden van een veilig platform om schaamte bespreekbaar te maken en de rol van schaamte nadien als motor tegen terugval; 2) aanwezigheid van voldoende sterke krachten uit het sociale netwerk die meerdere facetten van steun kunnen bieden; 3) het op gang brengen van wederkerigheid in relaties tussen de cliënt en diens netwerk. Net als andere studies wijst ook dit onderzoek uit dat EK-c's op de korte termijn effectief zijn doordat conferenties een positieve energie op gang brengen (vergelijk Malmberg-Heimonen, 2011). Na verloop van tijd komt echter de klad erin (vergelijk Malmberg-Heimonen & Johansen, 2013). We hebben dit ook zien gebeuren in cases uit ons onderzoek. Na de EK-c worden voortvarend allerlei praktische problemen opgelost, maar door het ontbreken van wederkerigheid in relaties – zelfs niet in de meest basale vorm van het tonen van dank voor bewezen diensten – wordt de steun snel opgezegd. We gaan hier in paragraaf 3.3 dieper op in. Allereerst schetsen we specifieke wendingen in het verloop van EK-c's voor groepen in de OGGz.

3.2 Eigen Kracht-conferenties voor groepen in de openbare geestelijke gezondheidszorg

Naast de individuele cases zijn ook zogeheten EK-c's voor groepen (voorheen Alle Hens-conferenties) geanalyseerd die waren georganiseerd in situaties die gekenmerkt werden door overlast in woonbuurten en -wijken waarin OGGz-cliënten zijn betrokken. Het opvallende positieve effect op de duurzaamheid van de in de conferenties opgeleverde plannen – van de zes conferenties die een direct effect hadden op het verbeteren van de leefbaarheid blijkt de situatie een jaar na dato nog steeds stabiel en het beroep dat zodoende wordt gedaan op professionals en instanties absent of gering – rechtvaardigt het hier uitgebreider bij stil te staan, vooral omdat het aannemelijk is dat groepsconferenties ook elders in Nederland succesvol in OGGz-situaties kunnen worden ingezet.

Het inzetten van een kaderstellende partij

In de geanalyseerde groepsconferenties speelden telkens de gemeente en professionals een cruciale rol. Interessant om uit te lichten is case 15. De aanleiding voor de EK-c in deze case was een burenruzie in een kleine wooneenheid van een Gronings dorp waaruit in oplopende mate overlast ontstond met veelvuldig contact met de woningcorporatie, wijkagenten en de burgemeester tot gevolg. De straat die eerst door bewoners als gezellig werd ervaren, veranderde in een straat met bewoners die boos op elkaar reageerden en waar het continu onrustig was door pesterijen en lawaai. Op den duur beschuldigden bewoners elkaar. Niemand had nog grip op de situatie. De woningcorporatie is zes keer bij de bewoners langs geweest om te zoeken naar een oplossing, maar er bleek geen lijn te zitten in de beschuldigingen. Een oplossing was niet voor handen. Er werd nog steeds niet met elkaar gepraat en de problemen en ergernissen naar elkaar liepen steeds hoger op zodat het had er alle schijn van had dat conflicten zouden escaleren. Vandaar dat de situatie ter sprake kwam in het OGGz-netwerk. Aan dit overleg namen een wijkagent, de woningcorporatie, de burgemeester van het dorp en het maatschappelijk werk deel. Besloten werd een Eigen Kracht-conferentie voor groepen in te zetten.

Tijdens de conferentie is gekozen om niet meer te graven in het verleden. Door zich te richten op het heden en de toekomst ontstond er een constructieve discussie tussen de bewoners wat resulteerde in een plan waar zij zich allen achter schaalden en de gemeente en professionals ervan overtuigde dat de burenruzie beslecht zou worden. Tijdens de member check zeven maanden na de conferentie bleek dat de situatie nog steeds stabiel is. Twijfels bestaan echter over de duurzaamheid van dit positieve effect. Door het ontbreken van een evaluatie wordt de duurzaamheid van het plan ondermijnd. De respondenten geven tijdens de interviews en de member check als reden aan dat de onderliggende problemen niet zijn weggenomen en positieve ontwikkelingen niet naar elkaar worden uitgesproken. In individueel overleg tussen de bewoners en de woningcorporatie werd geconcludeerd dat evaluatie niet nodig was, omdat de situatie op dat moment goed was en er angst bestond dat het oprakelen van problemen weer zou zorgen voor conflicten. Vervolgens is besloten de evaluatie niet te doen:

De evaluatie zou dus na zes weken plaatsvinden. Maar toen belde die vrouw van de woningcorporatie. Ze vraagt: “Hoe gaat het?” Heb ik alles uitgelegd [de situatie is rustig]. Ze zegt: “Een evaluatie is helemaal niet meer nodig als ik dat zo hoor.” En vorige week heb ik een brief gekregen van de woningcorporatie dat het is afgesloten.” [vrouwelijke bewoner]

Dat is oude koeien uit de sloot halen. Je moet nu vooruit, het gaat nu goed, dus laat het zo. [...] Maar ik vind het wel belangrijk om ook te zeggen tijdens een gesprek met een kop koffie van: hoe vonden jullie dit nu en hoe gaat het nu? [buurvrouw van vorige respondent]

Tijdens de member check bleek echter dat er inmiddels wel behoefte bestaat aan een vervolgesprek, bij voorkeur voorgezeten door de Eigen Kracht-coördinator. Ondanks deze kritische opmerking is tijdens de conferentie een plan gemaakt, mede door de positieve uitwerking van de bijdrage van de betrokken kinderen, dat tot op heden draagvlak biedt om de situatie leefbaar te houden. De bewoners hebben weer begrip voor elkaar en konden tot het moment van de member check in vrede met elkaar samenleven. Daarnaast zijn de bewoners sinds de conferentie, tot op het moment van de member check, volledig onafhankelijk van professionals. Als we een jaar later follow-up interviews met alle betrokken partijen doen blijkt het positieve effect nog steeds aanwezig. Ondanks dat er geen evaluatie heeft plaatsgevonden heeft de conferentie en het hieruit voortkomende plan wel duurzame opbrengsten gegenereerd.

Juist de bescheiden positie van de gemeente en professionals zorgde ervoor dat het opstellen van een plan aan de buurt werd overgelaten. Wanneer zij echter betrokken worden in het opstellen van het plan raakt hun rol vervuild en kunnen ze meegezogen worden in een arena van verwijten en conflicten. Dit schetsen we aan de hand van case 17 rondom hangjongerenproblematiek. Deze case speelt zich af in een wijk van een middelgrote gemeente in de provincie Groningen. Rondom een voetbalkooi ontstonden problemen met ongeveer vijftig jongeren. Jongeren gebruikten veel alcohol en drugs. Buurtbewoners ervoeren in toenemende mate overlast. Ruiten van enkele bewoners werden besmeerd, waarop meerdere malen bij de gemeente werd geklaagd. De gemeente besloot daarop de voetbalkooi te verwijderen, met als gevolg dat de jongeren zich gingen verspreiden over de wijk, en met hen de overlast. De overlast ging zich voornamelijk concentreren op en rondom het plein van een basisschool. Hier waren ook al andere jongeren met regelmaat te vinden, wat maakte dat de groep groeide en daarmee ook de overlast. Er kwamen wekelijks meldingen binnen bij de gemeente en politie over bedreigingen, vernielingen, rondslingerend afval en geluidsoverlast. De politie sprak de jongeren met regelmaat hierop aan. Ook jongerenwerkers hadden al enige tijd bemoeienis met de jongeren. Om de overlast te verminderen is de politie intensiever gaan observeren wie waar rondhangt. Ook werden samenscholingsverboden opgelegd. Ondanks de genomen maatregelen bleef de overlast aanhouden. De grip op de situatie was verdwenen en de professionals kwamen niet met elkaar tot een oplossing. Dit was de reden dat de gemeente besloot een Eigen Kracht-conferentie voor groepen aan te vragen, enerzijds omdat de ideeën voor de aanpak uitgeput waren, maar ook omdat in die periode de gemeente zich sterk oriënteerde op de mogelijkheden van Eigen Kracht.

Omdat het een complexe situatie met veel betrokkenen betrof, werd er besloten om twee coördinatoren in te zetten die de voorbereiding en de organisatie van de conferentie op zich zouden nemen. Er vond eerst een voorbereidende bijeenkomst met de professionals en vertegenwoordigers van de gemeente plaats waarin de volgende doelstelling voor de EK-c werd geformuleerd: Wat is er nodig om het de hangjongeren naar de zin te laten hebben in de wijk, zodat overlast en problemen met omwonenden verdwijnen? Achteraf bleek dat niet iedereen zich achter deze doelstelling schaarde – de belangen van de jongeren werden er teveel in benadrukt, daarentegen werd voorbijgegaan aan de problemen die zij veroorzaakten en welke consequenties dat heeft voor de leefbaarheid in de wijk, zoals tijdens het interview met de beleidsmedewerker van de gemeente naar voren kwam:

De doelstelling was: Wat heeft de jeugd nodig om de overlast te laten verdwijnen? Wij waren al verbaasd over deze stelling, want mijn stelling was: Wat doet de jeugd om overlast te voorkomen? En de stelling van de jongeren stond al op het bord, van: Wat heeft de jeugd nodig? Dit doel kwam van de coördinatoren. En meteen was dat al een beetje verwarrend, want: wat gaat de jeugd doen? Dat was mijn insteek. Volgens mij hadden we het ook zo afgesproken, maar doordat deze stelling er stond begon gelijk iedereen te roepen van: “We willen een eigen jeugdhonk.”

Het begin van de EK-c verliep redelijk rustig. Iedereen kon zijn of haar woord doen, maar omdat de rondes te lang duurden, raakte het geduld bij de jongeren snel op. Er werden door de gemeente geen toezeggingen gedaan tot frustratie van de jongeren, die uiteindelijk ook voortijdig de conferentie verlieten. Op dat moment waren er wel afspraken gemaakt, maar het ontbrak aan concrete plannen.

Het effect van de EK-c voor alle betrokken partijen is verschillend. De jongeren hebben met behulp van een ouder een tijdelijke hangplek gekregen. De gemeente heeft budget gegeven voor de inrichting hiervan. Echter zouden zowel volgens jongeren, ouders als professionals nadien verdere afspraken door de gemeente niet zijn nagekomen. Een jongere deelde hierover mee:

De bedoeling was dat ze met een nieuwe plek zouden komen omdat dat één van de afspraken was. En die zijn ze niet nagekomen.

Hierdoor ontstond er volgens een ouder van één van de jongere weerstand en frustratie bij de jongeren naar de gemeente toe:

De jongeren werden opstandig. Die werden boos, want het was onmacht. Ze kwamen daar met verwachtingen en er is niets van terecht gekomen.

De jongeren willen nu niet meer naar de gemeente luisteren. Van de tijdelijke hangplek wordt inmiddels nauwelijks meer gebruik gemaakt met als gevolg dat de jongeren, net als voorafgaand aan de EK-c, weer in de wijk rondhangen.

Ook voor de professionals en vertegenwoordigers van de gemeente geldt dat zij de EK-c als mislukt zien. Wie daar als verantwoordelijke voor moet worden aangewezen zijn de meningen over verdeeld. Enkele respondenten geven aan dat de gemeente hier verantwoordelijk voor is, omdat zij geen afspraken zouden zijn nagekomen. De gemeente aan de andere kant wijst naar de jongeren, omdat zij zich opstandig gedroegen:

De jongeren kwamen aan de beurt en die wilden de stok [praatstok die recht tot spreken geeft] helemaal niet. Die werden giechel en begonnen te gooien met de stok en de coördinatoren hebben helemaal niks meer gezegd. Het werd geschreeuw en gedoe. En uiteindelijk zijn we allemaal boos uit elkaar gegaan. [beleidsmedewerker van de gemeente]

Een positief effect van de EK-c is dat de professionals en gemeente nu inzien dat de probleemsituatie complexer is dan zij voorafgaand aan de EK-c hadden gedacht. In de evaluatie is uitgesproken dat de EK-c met een eenzijdige doelstelling van start is gegaan. Zij hebben opnieuw met elkaar om de tafel gezeten en nieuwe plannen opgesteld. Wel is tijdens deze bijeenkomst besloten geen EK-c meer in te zetten.

Een half jaar later wordt in een buurgemeente van een eveneens middelgrote plaats een groepsconferentie (case 28) belegd die veel weg heeft van de hier bovengeschetste conferentie. Ook hier was hangjongerenproblematiek uitgegroeid tot dusdanige proporties dat er onveilige situaties dreigden te ontstaan, zoals de wijkagent aan de EK-coördinator vertelde op het moment dat de voorbereiding van de conferentie in gang was gezet:

Hij vertelde mij dat er grote problemen waren met de jeugd. Het vertaalde zich in intimidatie, bedreigingen, mensen werden klemgereden, ruiten ingegooid, baldadigheid, het waren groepen jongeren die elkaar het leven onmogelijk maakten, elkaar lastig vielen en dat soort dingen meer. [EK-coördinator]

In een duidelijk afgebakende groep jongeren was een relatieconflict uitgebroken:

Mijn dochter is op een bepaald moment aangereden door een jongeman. En dat is bewust gedaan. Dus dat was de aanleiding van dit verhaal. Dan heb je dus twee vriendengroepen, en u weet hoe de

jeugd is, die willen het dan voor elkaar gaan opnemen en dan gaat het oog om oog, tand om tand.
Dat is niet de bedoeling. [vader van één van de jongeren]

De groep brak uiteen in twee kampen, het ene kamp koos partij voor het meisje in kwestie, het andere kamp ging juist achter de jongen staan. De situatie escaleerde toen het meisje door de jongen werd aangereden. De vaders van de kinderen zagen de noodzaak in om actie te ondernemen en kloppen bij de gemeente aan. Deze besluit een groepsconferentie in gang te zetten. De druk was op dat moment enigszins van de ketel doordat de dader van de aanrijding in hechtenis zat. Echter bestond de indruk dat het elk moment weer tot een uitbarsting kon komen. De coördinator gaat eerst in gesprek met de vaders van jongeren van beide kampen. Deze willen graag snel tot een plan komen, de coördinator ziet de urgentie ervan in, zoals de wijkagent vertelt:

In april was die aanrijding, eind april. En begin mei dat het wat doorsudderde, etterde. Toen ben ik dus bij de gemeente geweest. Normaal heeft Eigen Kracht ook tijd nodig om te inventariseren. Toen zeiden ze ook van: "Dat duurt vier tot zes weken. Toen heeft voornamelijk de coördinator wel veel druk erachter gezet en vooral zelf veel gedaan. Al met al was het binnen drie weken dat hij de mensen bij elkaar had zitten. Dus dat was wel heel vlot gegaan. Ik begreep ook van de coördinator, dat het sneller ging dan normaal. Maar ook wel omdat we zoiets hadden van: ja er moet wel wat gebeuren want anders blijft het maar wat doorgaan.

De vader van het slachtoffer kon zich over zijn wrok heen zetten en gaat met de vader van de dader in gesprek:

We wilden allemaal graag de rust weer terug, dat was voor ons alle vier in eerste instantie het belangrijkste. Dat wij weer onze rust hadden en dat we ons konden focussen op de dingen waar wij mee bezig moesten. De vader van die jongen kon zich bezig houden met de rechtszaak van hem en wij konden ons bezig houden met onze kinderen. En voor de rest dat de jeugd elkaar in elk geval met rust zou laten. Dat als ze elkaar tegenkomen op straat, je hoeft elkaar niet te groeten, maar loop elkaar gewoon voorbij en houd je mond. Als dat kan, dan zijn wij al heel tevreden. Daar waren de andere heren het roerend mee eens. [vader van één van de jongeren]

De coördinator voert meerdere intensieve gesprekken met de vaders, maar ook met de jongeren zelf. Al tijdens deze gesprekken worden duidelijke afspraken gemaakt. De vaders zouden de jongeren duidelijk de wacht aanzeggen:

Wij als ouders hebben elkaars telefoonnummers overhandigd en met elkaar afgesproken dat wanneer er dingen voor zouden vallen we direct contact met elkaar op zouden nemen, om eventueel zaken in de kiem te kunnen smoren. [vader van één van de jongeren]

Eigenlijk is het plan al in de voorbereiding tot stand gekomen, zoals de coördinator vertelt:

Ik ben in al die gezinnen geweest en heb met iedereen gesproken en naar geluisterd. Iedereen verdrinkt in zijn eigen gelijk. Iedereen sluit zich op in eigen huis en heeft een bepaalde visie, en dat voedt zichzelf ook steeds. Hierbij was het zo: die vaders met name konden nog boven zichzelf uitstijgen en stonden hier open voor. En die heb ik bij elkaar gekregen, die vaders uit beide kampen. Daar heb ik voorgesprekken mee gehad, daar komt het op neer. Dat waren eigenlijk hele kleine conferenties, zo zou je het kunnen zeggen. Daar heb ik twee keer een gesprek mee gehad. Dat heeft toen geleid tot een plan. Ja, dat was goed, dat was heilzaam. Dat heeft toen de doorslag een beetje gegeven. En uiteindelijk hebben we in het dorp een conferentie gehad voor wijken en buurten, als afronding van het gehele proces. Uiteindelijk heb ik de vaders uit beide kampen samengebracht en hebben ze onderling afspraken gemaakt. Van: die doet dat en dat, enzovoorts. Het waren met name de vaders die hier voor openstonden uit beide kampen.

De eigenlijke EK-c vormt dan ook de rituele afsluiting van een intensief proces dat zelf al heilzaam blijkt te zijn geweest. De geluiden nadien over de opbrengsten waren positief:

Ik kreeg van de politie te horen dat ze tevreden waren, omdat de overlast...overlast is het woord niet...maar dat de aanvaringen over en weer waren gestopt. [CJG/OGGz-coördinator]

Ze zijn na die tijd ook niet meer door de straat gereden en we hebben er ook geen last meer van gehad. Ik heb ook het gevoel dat die toestand daar zo'n beetje uit elkaar aan het vallen is. Mede doordat er dingen aan het licht zijn gekomen zijn ze een beetje voorzichtiger geworden. Er zijn natuurlijk wel heel veel verhoren geweest omtrent het hele gebeuren. Ook hebben ze gezegd: "Neem een beetje afstand van elkaar want, anders valt dat straks toch." Dat gevoel heb ik een beetje. Misschien zijn ze allemaal tot bezinning gekomen en realiseren ze zich wat ze hebben uitgespookt."
[vader van één van de jongeren]

Een jaar na het eerste onderzoek bellen we nogmaals met alle partijen. De situatie blijkt het afgelopen jaar rustig te zijn geweest. Er zijn geen nieuwe conflicten tussen de jongeren ontstaan en geen meldingen bij de politie of gemeente over overlast binnengekomen. Wel speelt mee dat de dader van de aanrijding in een andere gemeente is gaan wonen.

Opvallend verschil in beide cases rondom hangjongerenproblematiek is de rol van de gemeente. Terwijl de gemeente in de eerste case als gesprekspartner werd betrokken en een actieve rol kreeg in de conferentie zelf, staat in de tweede case de gemeente meer op de achtergrond. Deze sprak het vertrouwen uit in de coördinator dat deze samen met de vaders, en in mindere mate de jongeren, tot een oplossing zou weten te komen. Doordat vertegenwoordigers van zowel het slachtoffer als de dader in de formulering van het plan worden betrokken, staat elke actor achter de actiepunten die hierin zijn opgenomen. De gemeente en professionals (wijkagent en OGGz/CJG-casemanager) hebben het plan nadien positief beoordeeld op werkzaamheid en veiligheid.

Juist in overlastsituaties moeten amokmakers participeren

Groepsconferenties draaien voornamelijk om overlast. Overlast die door één partij kan worden veroorzaakt, maar ook door meerdere partijen. In beide gevallen zijn er omstanders die ernstige woonproblemen hierdoor ondervinden en zich bedreigd voelen in hun veiligheid. Wil een groepsconferentie daadwerkelijk een plan opleveren dat de veiligheid waarborgt, dan is het nadrukkelijk aan te bevelen dat ook de amokmakers participeren in de conferentie en daardoor een stem krijgen. Enerzijds omdat ze zodoende aan omstanders hun gedrag kunnen verklaren, anderzijds om de omstanders de mogelijkheid te bieden de amokmakers met de frustraties te confronteren die zij ervaren.

We lichten case 16 toe die draaide om buurtoverlast rondom een pleintje in een dorp in de provincie. De samenstelling van deze buurt is divers. Drie jaar geleden kwam er een gezin wonen dat veel onrust met zich meebracht. De man uit het gezin verzamelde mensen om zich heen die overlast veroorzaakten. Twee incidenten, waar veel alcohol, lawaai en overlast bij gepaard gingen, springen in het oog. De eerste was tijdens het wereldkampioenschap voetbal van 2010. Er was een tent op het pleintje gezet. Dit veroorzaakte veel geluidsoverlast. Buurtbewoners waren ontevreden dat er niet met hen was overlegd over deze tent. Het tweede incident speelde rond oud en nieuw 2010-2011. Er was een vergunning voor carbid-schieten door de gemeente afgegeven, echter hield het carbid-schieten langer aan dan afgesproken. Tevens was er tijdens de viering een brand gesticht op het pleintje, gepaard gaande met overmatig alcoholgebruik en bedreigingen. Buurtbewoners voelden zich op den duur niet meer veilig in hun huis en op straat. Na deze incidenten besloot de gemeente om een Eigen Kracht-conferentie voor groepen aan te vragen. De hoofdpersoon die als aanstichter van de overlast werd gezien was echter niet voornemens deel te nemen aan de conferentie, wel besloot zijn vrouw te participeren.

De beginfase van de conferentie verliep positief, de betrokkenen voelden zich gehoord en er was een prettige sfeer. De afsluiting echter heeft negatief uitgepakt omdat de tijdens de conferentie afwezige hoofdpersoon, nadat zijn vrouw vlak voor het eind van de conferentie de bijeenkomst verliet en het plan aan hem voorlegde, opeens wel op kwam dagen en dreigementen uitte. Hierdoor is het gemaakte plan van aanpak niet in werking gezet en is er uiteindelijk niets veranderd aan de gespannen situatie. De conferentie heeft de professionals en het gemeentelijk bestuur wel bewust gemaakt van de ernst van de situatie. Tevens hebben de buurtbewoners zich door de conferentie gesterkt gevoeld – de conferentie maakte eenieder duidelijk dat er sprake was van een collectief ongenoegen zodat zij zich duidelijk als één partij konden profileren. Een buurtbewoner raadt een dergelijke conferentie dan ook zeker aan:

Het is goed dat er lotgenoten zijn, dan kunnen ze erover praten. Op straat durven mensen er vaak niet over te praten, maar daar [tijdens de EK-c] voelen ze zich gesterkt. Hebben ze misschien het idee dat er dan wat aan gedaan wordt. Ik zou het wel aanbevelen, het helpt mensen altijd, dat je dan niet alleen staat.

De buurtbewoners zagen deze conferentie duidelijk als laatste mogelijkheid om de leefbaarheid te verbeteren. Nu zelfs dit laatste redmiddel niet het gewenste effect heeft gehad, gaven zij aan “klaar” te zijn met de situatie. De hoofdpersoon kreeg een andere woning toegewezen en is ondertussen met zijn gezin verhuisd. Met andere woorden, het plan is dus nooit in werking getreden maar de buurt en de professionals gingen wel als een eenheid functioneren. Uiteindelijk heeft dit geleid tot begrenzing van gedrag en een nieuwe start voor de hoofdpersoon elders. In de member check werd een ogenschijnlijk mislukte conferentie geherdefinieerd als een conferentie met een andere maar wel waardevolle uitkomst: de overlastveroorzaker was dan wel uit de wijk geplaatst, maar dankzij de conferentie konden buurtbewoners duidelijk stelling nemen ten opzichte van overlastgevend gedrag.

3.3 Ogenschijnlijk mislukte Eigen Kracht-conferenties bij mensen met beperkte hulpbronnen

Ondanks dat een meerderheid van de conferenties als geslaagd kan worden gedefinieerd wordt een flink aantal toch als mislukt aangemerkt (N=18, 43,9%). Het is interessant om cases waarvan betrokkenen en omstanders zeggen dat deze zijn mislukt te analyseren hoe de conferentie of de weg hier naartoe desalniettemin is verlopen. In casestudy onderzoek wordt namelijk verondersteld dat van zogeheten ‘negative cases’ kan worden geleerd (vergelijk Stake, 1995): uit een ogenschijnlijk mislukte of vastgelopen EK-c kunnen lessen worden getrokken of een EK-c in toekomstige overeenkomende situaties wel of niet moet worden ingezet. En als dan voor inzetten wordt gekozen, welke aandachtspunten in het model zijn er dan nodig om de conferentie te doen laten slagen?

Het verloop van de conferenties is inzichtelijk gemaakt door respondenten te laten reflecteren op de situatie zowel voorafgaand, tijdens als na de conferentie. We zijn tot vijf kernpatronen gekomen die in meerdere cases (maar niet in elke) kunnen worden waargenomen, waarvan de eerste vier patronen oorzaken van het mislukken van de conferenties betreffen en de vijfde ingaat op opmerkelijke neveneffecten die desondanks in deze cases zijn opgetreden:

1. Vaak zijn contacten tussen OGGz-cliënten en hun netwerk zodanig beschadigd of verwaterd dat familieleden en omstanders terughoudend zijn deel te nemen aan een conferentie. Daarentegen kan een netwerk nog wel betrokken zijn, maar neemt geen initiatief meer omdat het is moegestreden. Het vergt in dergelijke omstandigheden inzicht en tact van een coördinator om toch deelnemers voor de conferentie in de benen te krijgen.

2. Daarnaast speelt in veel gevallen mee dat cliënten moeite hebben om de vuile was buiten te hangen. Ze schamen zich zodanig voor hun problemen dat een conferentie een te grote bedreiging vormt.
3. Weer een andere reden voor het afketsen of mislukken van een conferentie is wanneer initiatiefloosheid bij hoofdpersonen en hun netwerk optreden en verlamming bij instanties.
4. Wanneer netwerkleiden huiverig tegenover een conferentie staan of hoofdpersonen zelf terughoudend zijn ten opzichte van het uitnodigen van het netwerk en een gebrek aan initiatief bij beiden optreedt, wordt wederom de heil gezocht in de reguliere hulpverlening.
5. Conferenties die niet opleveren wat werd beoogd – voornamelijk een toename van sociale steun en het verlichten van de caseload van hulpverleners – worden door omstanders snel als mislukt gedefinieerd. Desalniettemin kan een aantal opmerkelijke neveneffecten worden waargenomen in deze mislukte conferenties.

In elk thema zijn meerdere labels te opgenomen die specifiek op het thema ingaan. Een overzicht van de thema's en labels staat in onderstaande tabel vermeld. De inhoud van deze en de volgende paragraaf is op deze labels gebaseerd.

Tabel 9. Thema's (N=5) en labels (N=31) 'ogenschijnlijk' mislukte EK-ćs

Beschadigde en verwaterde netwerken	De vuile was niet buiten willen hangen	Initiatiefloosheid en verlamming; perspectieven die lijnrecht tegenover elkaar staan	Heil zoeken in de reguliere hulpverlening	Ogenschijnlijk mislukte conferenties met opmerkelijke neveneffecten
Stroef lopende communicatie binnen het netwerk*	Schaamte en trots: informele hulp afwijzen	EK-c wordt als laatste 'redmiddel/strohaln' ingezet	Schaamte: "Voor hulpverleners hoef je je niet te schamen"	Conferentie geeft mensen een stem, zowel in individuele als in buurtcases
Alcoholmisbruik en daardoor onbetrouwbaar als ouder, partner, familielid, vriend, buur	Angst voor bemoeienis door netwerk	Instanties dreigen met uithuisplaatsing/ ondertoezichtstelling van kinderen of een huisuitzetting	Negatieve beelden: "Je kan niet van je familie op aan"	Conferentie laat inzien aan wie wel en niet steun kan worden ontleend
Netwerk is nog wel betrokken, maar is moegestreden door uitblijven van erkenning en wederkerigheid en/of vindt dat hun hulp niet op waarde wordt geschat	Angst voor dat het netwerk de conferentie aangrijpt als podium om te zeggen "waar het op staat", "gal te spugen" of als pressiemiddel	EK-coördinatoren en professionals activeren onvoldoende diēnten en hun netwerk	Door uitblijven van erkenning en wederkerigheid beweegt het moegestreden netwerk de hoofdpersoon naar de hulpverlening	Conferentie legt communicatiepatronen binnen het netwerk en buurten bloot
Netwerk heeft de hoofdpersoon** "afgeschreven"	De coördinator beweegt te makkelijk mee met de hoofdpersoon om bepaalde netwerkleiden niet uit te nodigen voor de conferentie	Een conferentie zonder duidelijke kaders is te vrijblijvend	Ziekte winst: moedwillig een conferentie afhouden, of oprechte adviezen en informele steun om op dezelfde voet verder te kunnen leven	Conferentie laat deelnemers uit het netwerk inzien in hoeverre hun hulp op waarde wordt geschat door de hoofdpersoon
Botsende waarden en normen binnen buurten	Probleem wordt door de hoofdpersoon gebagatelliseerd of ontkend	Niemand grijpt in terwijl de conferentie uit de hand loopt, handelen van coördinator blijft achterwege of heeft geen (gewenst) effect	Broze contacten waarvan herstel niet duurzaam door een enkele conferentie worden gerealiseerd, vallen nadien uit elkaar	Conferentie verduidelijkt het gat tussen dat wat de hoofdpersoon wil en dat wat (voor de wet) mogelijk is
Extremē afhankelijkheid: hoofdpersoon is gewend geraakt aan bemoeienis en daardoor passief geworden		De coördinator heeft moeite de balans te vinden tussen onafhankelijkheid en het aanbieden van adviezen en hulp	Rol van de coördinator is onduidelijk, ook na EK-c verwachten mensen dat hij/zij betrokken blijft en worden teleurgesteld wanneer dit niet het geval blijkt te zijn	Ondanks toepassen van maatregel heeft de hoofdpersoon de mogelijkheid hiervan te leren zodat toekomstige onveilige situaties kunnen worden voorkomen
		De verwijzer naar de conferentie wordt uitgesloten om hiertaan deel te kunnen nemen. Informatie blijft daardoor onvolledig	Cliēnten gedragen zich naar het etiket dat zij opgespeld hebben gekregen	

* Netwerk bestaat zowel uit familie en betrokken omstanders zoals vrienden en buren

** Hoofdpersoon kan zowel ingewisseld worden voor de termen 'gezin' of 'cliēnt'

Beschadigde en verwaterde netwerken

In een groot deel van de geanalyseerde cases kunnen de hoofdpersonen in onvoldoende mate terugvallen op steun van familie en omstanders; informele contacten zijn beschadigd of verwaterd. In enkele gevallen is het netwerk betrokken, maar gedesillusioneerd en moegestreden; ze willen nog wel iets betekenen voor de hoofdpersoon maar nemen geen initiatief. In case 8 heeft bijvoorbeeld de hoofdpersoon goed contact met één zus en haar man, terwijl het contact met beide broers stroef verloopt door een moeizame verhouding met haar schoonzussen. De hoofdpersoon was altijd al het zorgenkindje van de familie. Op volwassen leeftijd trok ze met de ‘verkeerde’ mannen op en werd daardoor meegezogen in (klein) crimineel gedrag. Doordat ze ook een licht verstandelijke beperking heeft is het voor haar moeilijk om de situatie te overzien. Oplopende schulden en een vervuild huis dragen bij aan escalatie. Toen ze begin dertig was werd ze zwanger. Haar zus vertelt hierover:

Ze is alleen en heeft bewust voor een kind gekozen, terwijl ze het al moeilijk had in het zelfredzaam zijn. Dus dat gaf druk op de rest van de familie. Eigenlijk wisten we allemaal al dat ze wel wat hulp kon gebruiken. En dat hadden we ook al toegezegd toen ze zei dat ze zwanger was en dat ze bewust de keuze had gemaakt om het kind te krijgen.

Haar vriend was tijdens de zwangerschap alweer uit beeld. De schoonzussen hadden de hoofdpersoon al voorafgaand aan de EK-c “afgeschreven”, aldus de coördinator. Zij bleken hun echtgenoten (broers van de hoofdpersoon) hierin mee te trekken. Als broers en schoonzussen dan toch iets voor haar wilden betekenen deden ze dit achter haar rug om, zoals contact opnemen met het maatschappelijk werk. Toch waren ze bereid deel te nemen aan de conferentie. De hoofdpersoon had verwacht dat de conferentie zou helpen in contactherschel, ze hoopte op waardering van haar familie en wilde bouwen aan zelfvertrouwen. Hier waren echter onvoldoende condities voor gecreëerd. De schoonzussen gebruikten de conferentie voornamelijk als platform om hun ongenoegens over haar te uiten. Een vriendin van de hoofdpersoon gaat op de conferentie in:

Dat was iets dat K. wilde, dat de familie haar meer zou steunen. Waarop de schoonzusjes haar daarop aanvielen van: “Wat is dat voor iets belachelijks en zitten we daarvoor hier? Je hebt ons telefoonnummer en je kunt ons bellen!” En bammm! Toen klapte K. dicht.

De coördinator greep niet in op het moment dat het uit de hand liep, terwijl dit wel van hem werd verwacht. Ondanks dit moeizame verloop heeft de conferentie de hoofdpersoon wel doen laten inzien aan wie zij steun kan ontleen, in dit geval een vriendin, haar moeder en een oudere zus met zwager. De hoofdpersoon zegt zelf hierover:

Ik ben harder geworden tegenover mezelf, maar ook naar hun toe. Ik ben echt zo van: laat maar. We moeten eigenlijk nog een keer op een avond bij elkaar komen. Hoe het allemaal is gegaan en verlopen. Ik ben ook zo van: beginnen ze weer te ouwehoeren, ga dan maar weg. Ik doe mijn punten. Ik ga ze gewoon na met jullie steun of niet. En zo niet, dan weet ik dat ze me niet steunen. En dan ben ik klaar met diegenen.

In deze case is niet duidelijk aan te wijzen waardoor het contact tussen de hoofdpersoon en haar twee broers en schoonzussen is beschadigd. De invloed van de schoonzussen lijkt hier een cruciale rol te hebben gespeeld. Het nemen van eigen verantwoordelijkheid door de hoofdpersoon maakt dat netwerken niet moegestreden raken als zij steun bieden aan dierbaren. Als cliënten hier echter afwijzend tegenover staan of voortdurend vervallen in destructief gedrag, dan neemt de bereidwilligheid om te helpen af. Een conferentie kan daarentegen, zoals uit deze case blijkt, wel bijdragen aan het inzichtelijk maken van wie steun kan worden ontleend. Wat in de geschetste case nodig lijkt is een persoon uit het netwerk die als mediator kan optreden

wanneer conflicten tijdens de conferentie uit de hand (dreigen te) lopen en kan voorkomen dat informele hulp nadien wordt opgezegd.

Het volgende voorbeeld laat zien dat een moegestreden netwerk moeilijk tot een conferentie is te motiveren, ze hebben gedurende lange tijd al zoveel voor de hoofdpersoon willen betekenen zonder zichtbaar resultaat. De hoofdpersoon betreft hier een aan alcohol verslaafde vrouw van halverwege de zestig (case 20). De EK-coördinator gaat in op de scepsis van een zus en vriendin over wat een conferentie de hoofdpersoon te bieden heeft:

Het netwerk dat ze heeft is erg belast door de jaren heen, er was heel weinig motivatie op te brengen. De bereidwilligheid bij het netwerkje dat ik dan heb bereikt, nou, die zeiden allemaal: “Weet je eigenlijk wel hoe zinloos dat is? Maar we doen echt wel mee.” Ze zouden niet wegblijven, maar vroegen zich wel af: “Waar zijn we mee bezig?” Ze wilden wel komen, maar waren er tegelijkertijd ook klaar mee.

De hoofdpersoon vult hierop aan:

Zij hadden zoiets van: “Wij hebben liever dat zij eerst aan zichzelf gaat werken voordat wij aan zoiets deelnemen.” Het zijn wel mijn vrienden en het blijven ook mijn vrienden, maar ze vonden toch dat ik eerst aan mezelf moest gaan werken. Vandaar dat ik toen heb gezegd: “Dan moet dat eerst maar.” En dus is het niet doorgegaan.

Een moegestreden netwerk in combinatie met een hoofdpersoon waarvan de motivatie voor een conferentie gedurende de tijd fluctueert, leidt snel tot het afblazen van een conferentie.

De twee hier bovenbeschreven hoofdpersonen kunnen in ieder geval nog terugvallen op een (weliswaar beperkt) netwerk. Dat relaties binnen families zelfs zo kunnen verwateren dat mensen in een sociaal isolement terecht komen wordt in case 7 waargenomen. Wederom betreft het hier een aan alcohol verslaafde hoofdpersoon, in dit geval een man van eind veertig. Contact met zijn ex-vrouw en zoon is verwaterd, met andere familieleden heeft hij al jaren een problematische verhouding. Wel zijn er vier burens (twee echt)paren die zich om hem bekommeren. Jaren geleden werd de hoofdpersoon werkloos. Hij verviel in passiviteit en kwam weinig de deur uit, vereenzaamde en raakte op den duur aan de drank. De EK-c werd ingezet om het isolement te doorbreken en kaders op te werpen tegen overmatig alcoholgebruik. Ook in deze case speelden motivatieproblemen bij de hoofdpersoon. De coördinator ging hier weloverwogen mee om:

Ik heb één keer gehad dat hij wilde stoppen, hij had een inzinking en zag het helemaal niet meer zitten. Hij belt mij en zegt: “Ik wil stoppen en ik wil graag dat je langs komt, want ik wil dat toelichten.” En toen heb ik gezegd: “Daar ga ik mijn tijd niet aan besteden. Als jij stopt, prima, dat deel je me nu mee, maar ik ga niet naar jou toe. Ik ga geen uur rijden om even aan te horen wat je nu hebt gezegd. Het interesseert me niet wat voor reden dat verder heeft, daar ga ik mijn tijd niet aan besteden. Dus ik hang straks op en als jij zegt dat het gebeurd is, dan is het gebeurd.” “Ho ho ho”, zei P hierop. Dat gaf hem ook een enorme drive om door te gaan: verrek ik raak dingen kwijt, drijfzand. Dus dat vind ik heel positief van hem. Dat heeft hij vanaf dat moment ook enorm goed opgepakt.

Deelnemers van de conferentie bestonden uit de burens, twee hulpverleners en een wijkagent. Er was dus sprake van een beperkt aantal deelnemers aan de conferentie. Bij de vraag aan de hoofdpersoon over het niet betrekken van de familie in de conferentie zegt hij:

Dat heeft de coördinator nog wel gevraagd. Ik zeg: “Nee, ik wil het er ook niet meer over hebben.” Dat is voor mij klaar.

Ondanks de betrokkenheid van de burens is het de vraag of er alles aan was gedaan om tot een groepssamenstelling te komen die het meest werkbaar plan op kon leveren. Een hulpverlener van de verslavingszorg die participeerde in de conferentie geeft aan dat in onvoldoende mate

rekening is gehouden met het realiseren van een daginvulling voor de hoofdpersoon, hetgeen een belangrijke 'trigger' is voor het vervallen in passiviteit en eenzaamheid als deze er niet is:

De woonbegeleider wilde ik er bij betrekken, die kan hem activeren, die kan hem op sleeptouw nemen en kijken wat passend werk zou zijn voor P. Maar dat wilde hij natuurlijk niet. Want stel je eens voor, dan had hij aan het werk moeten. Nu kan hij elke week tegen de buurman zeggen dat hij zich nog ziek voelt en dat het nog niet kan.

Een daginvulling zou positief zijn voor de hoofdpersoon, alleen al doordat hij uit zijn isolement komt. Hij staat hier echter ambivalent tegenover; hij heeft in zekere mate ook winst bij het niet hebben van een daginvulling, omdat hij zich zodoende als ziek kan voordoen en daardoor medelijden afdwingt bij zijn burens.

Het is niet altijd alleen te wijten aan beschadigde en verwaterde contacten of een moegestreden netwerk waarom familieleden en (oude) vrienden niet participeren in een conferentie. In meerdere cases blijkt dat het afketsen van een conferentie of het bewust uitsluiten van netwerkliden ook een andere oorzaak kan hebben: de hoofdpersoon schaamt zich voor zijn of haar leefsituatie en wil de vuile was niet buiten hangen.

De vuile was niet buiten willen hangen

In vrijwel elke case is schaamte een onderliggend patroon: het belemmert de totstandkoming van een EK-c, maar vormt als deze doorgaat ook een beschermende factor (zie daarvoor de eerste paragraaf van dit hoofdstuk). We halen hier case 18 aan waarin het niet tot een conferentie is gekomen omdat de jonge aan alcohol verslaafde vrouw contact met de coördinator uit de weggaat terwijl ze in eerste instantie (na enig aandringen van een hulpverlener van de verslavingszorg) heeft ingestemd met een conferentie. De hulpverlener vertelt hier het volgende over:

Een ontwijkende en afhankelijke persoonlijkheid en ik denk dat het ook een groot deel schaamte is. Schaamte ten opzichte van haar familie. Er is ook nog een verleden van zich misbruikt voelen door haar familie. In de zin van de lieve suikertante moeten spelen terwijl ze zelf geen kinderen heeft.

De coördinator sluit hierop aan door te stellen:

De schaamte is hier aanwezig. Ze schaamt zich er zo voor dat het niet tot een conferentie komt.

Het is moeilijk te verifiëren of de gedachtegang van de hulpverlener en coördinator stroken met die van de vrouw in kwestie, een interview met haar wees ze namelijk af. De hulpverlener heeft daarentegen al een langdurig contact met de vrouw. Het valt hem op dat wanneer contact met haar de diepte ingaat, de vrouw zich gaat afsluiten. Een conferentie van de grond laten komen is in deze omstandigheden lastig, zo niet onmogelijk: de telefoon wordt niet opgenomen, e-mails worden niet beantwoord, er wordt zelfs niet opengedaan wanneer er wordt aangebeld. Het risico bestaat dat ze pas weer in beeld komt zodra zich een nieuwe crisis voordoet. Het is niet de bedoeling dat de coördinator inhoudelijk op de kwestie ingaat, maar zij moet wel op de hoogte zijn van de achtergrond van de hoofdpersoon. De balans vinden is voor de coördinator lastig:

Wat ik lastig vond is de balans vinden tussen informatie geven en informatie vragen van haar, want in feite, is het niet de bedoeling dat ik inhoudelijk op de kwestie inga. Ik moet er alleen maar voor zorgen dat een netwerk wordt gevormd zodat de conferentie tot stand komt. Ik zie me als een facilitaire medewerker: ik moet inhoudelijk wel op de hoogte zijn, maar ik mag daar gewoon niks mee, ik mag me er niet mee bemoeien. Tenminste, dat zijn mijn instructies.

De onafhankelijkheid van coördinatoren heeft voordelen voor OGGz-cliënten, een doelgroep die juist zich ambivalent opstelt ten opzichte van aan organisaties verbonden professionals (Schout et

al., 2010; 2011). Aan de andere kant wordt deze onafhankelijkheid deels ook als knellend ervaren: de coördinator die graag mensen uit de brand wil helpen is opgeleid om dit juist niet voor hen te doen, maar ze in staat te stellen dit zelf te doen (vergelijk Natland & Malmberg-Heimonen, 2013).

Naast schaamte speelt ook trots een rol, zoals duidelijk wordt in case 22. Het betreft een bejaard echtpaar dat nog steeds een eigen bedrijf runt. Hun zoon zou dit bedrijf hebben overgenomen, maar deze is vijftien jaar geleden onverwachts overleden. Het echtpaar is fysiek niet meer in staat om het werk te verrichten, echter zijn ze niet bereid om het bedrijf los te laten. Ondertussen is er sprake van achterstallig onderhoud en hoog opgelopen schulden die niet kunnen worden afgelost door middel van hun AOW-uitkering. Het echtpaar zit maatschappelijk gezien op een glijdende schaal naar beneden. Een EK-c wordt aangevraagd om het tij te keren. De maatschappelijk werker die kort voor de conferentie bemoeienis met de case kreeg, vertelt als volgt over hoe de verwijzing tot stand kwam:

In overleg met collega's hebben we gezegd: een Eigen Kracht-conferentie is wel iets. Toen zijn we op huisbezoek geweest en heb ik het uitgelegd. Er was weerstand. Het is een hele trotse man, hij heeft aanzien in de gemeenschap. Niemand was tot dan toe op de hoogte van de eigenlijke problemen. En dat wilde hij ook niet, dat was zo'n afgang. Dan steekt hij de boel nog liever in de hens. Maar we hebben het erover gehad en dat was op dat moment de enige optie die er was.

De conferentie die op gang werd gebracht bestond uit drie bijeenkomsten. De meningen waren verdeeld over of er wel voor een juiste samenstelling was gekozen. Deelnemers die zich onder de emotioneel betrokkenen schaarde uitte namelijk kritiek op andere deelnemers die participeerden omdat zij een persoonlijk belang hadden:

De groep was niet goed samengesteld, iedereen had andere belangen. Het was geen kwestie van vrienden rond de familie K, maar belanghebbenden. [...] Er zaten mensen bij die geld tegoed hadden van de familie.

Na de derde bijeenkomst bleek dat de conferentie geen succesvol plan zou opleveren. Het echtpaar was niet bereid om het bedrijf op te geven: ze wilden doorgaan met iets wat in de ogen van omstanders niet realistisch was, en gingen er zelfs vanuit dat de mensen en instanties die tot dan toe financieel hadden bijgesprongen dit zouden voortzetten. Het echtpaar dreigde zelfs zich te suïcidieren als overgegaan zou worden op onteigening. Een tweede emotioneel betrokkene typeerde de uitkomst van de conferentie als volgt:

Op zich is de conferentie wel goed afgelopen, maar het doel is niet behaald. Dat geeft meteen al een punt van kritiek, want er moet beter geformuleerd worden: wat is het doel en wat is de vraag? En dat was niet goed duidelijk. Achteraf kwam de aap uit de mouw: het ging om geld.

Het blijkt in deze case dat als belangen zo met elkaar botsen, het moeilijk is om tot een werkbaar plan te komen. Het netwerk, met al zijn goede bedoelingen, durft de zaak niet op de spits te drijven waardoor pijnlijke besluiten voor het echtpaar niet worden genomen. Het netwerk raakt uiteindelijk lamgeslagen en valt na de conferentie als een kaartenhuis in elkaar. Er kunnen drie opmerkelijke neveneffecten in deze case worden aangewezen, hoewel afgevraagd mag worden of deze positief zijn. Na drie bijeenkomsten realiseerde het netwerk zich dat hun adviezen door het echtpaar in de wind werden geslagen en dat zij zich niet schuldig hoefden te voelen dat er geen vooruitgang werd geboekt. Het afwijzen van deze oprechte hulp werd zelfs getypeerd als "een muur van onwil". Daarnaast maakten de bijeenkomsten duidelijk dat het gat tussen wat het echtpaar wilde en wat er (voor de wet) mogelijk is onoverbrugbaar was. Omdat ze deze kans niet aangrepen had de maatschappelijk werker een legitieme reden om

dwangmaatregelen toe te passen. Met andere woorden, het echtpaar had in ieder geval de mogelijkheid zelf een plan te formuleren voordat de instanties zouden ingrijpen.

Initiatiefloosheid en verlamming: perspectieven die lijnrecht tegenover elkaar staan

In meerdere cases toonden hoofdpersonen en hun netwerk voorafgaand aan de conferentie een gebrek aan initiatief en waren instanties verlamd om directieve hulp te verlenen. Een EK-c werd als laatste strohalm ingezet om een dreigende ondertoezichtstelling of huisuitzetting af te wenden. Dat een conferentie in de voorbereiding strandt of de uitvoering van het plan doodbloedt, is duidelijk zichtbaar in de cases rondom vijf multiprobleem gezinnen (case 2, 10, 23, 37, 40). In deze cases wachten alle partijen – de gezinnen, EK-coördinatoren, gezinsvoogden – af en ondernemen geen actie. In case 10 zelfs zo sterk dat het niet tot een conferentie komt. Er is geen consensus te bereiken tussen de partijen om de onveiligheid van de kinderen af te wenden. In zowel case 10, 23 en 40 houden de gezinsvoogden zich buiten de organisatie van de conferentie en zijn onbereikbaar, eveneens voor de onderzoekers. Ondanks dat de casemanager van de verslavingszorg in case 23 wel haar medewerking verleende, was de jeugdzorgmedewerker niet bereid om aan het proces van de conferentie deel te nemen, ondanks dat juist zij een uithuisplaatsing van de twaalfjarige zoon in gang had gezet. De coördinator vertelt hierover:

Jeugdzorg heeft vanaf het begin geen medewerking willen verlenen en dat heb ik heel jammer gevonden, omdat dat toch een spil is, een belangrijk onderdeel binnen dit geheel. Dat heb ik wel als een gemis gezien.

In de vijf cases is een langdurige geschiedenis met uiteenlopende hulpverleningsinstanties te zien. Hulpverleners bemoeiden zich met de gezinnen, niet omdat de gezinnen zelf aan de bel trokken, veelal waren het familieleden (in case 2, 10 en 40) en burens (case 23) die melding maakten van onveilige situaties. De gezinnen zijn zodoende gewend geraakt aan de situatie en passief geworden zelf actie te ondernemen. Aan de andere kant zijn de instanties verlamd om die zorg te verlenen die de gezinnen juist nodig hebben om het gevaar af te wenden en de leefsituatie te verbeteren, met dreigende ondertoezichtstellingen en uithuisplaatsingen tot gevolg.

Een gebrek aan initiatief is ook te zien in de drie cases die betrekking hebben op overlastproblematiek in woonbuurten en wijken (case 6, 17 en 25), echter vanuit een ander perspectief. In de vier cases zijn één of meerdere partijen de oorzaak van de overlast. Burens en omstanders durven de overlastgevers niet op hun gedrag aan te spreken, instanties weten zich geen raad met de ontstane situatie. We lichten case 17 toe omtrent een ruzie tussen twee burens in een portiek waar meerdere omwonenden ernstige hinder van ondervonden. De coördinator kon de veiligheid niet waarborgen (wijkagenten konden niet participeren) zodat hij besloot de conferentie af te blazen. Ondanks de lof die de bewoners voor de activiteiten van de coördinator tot dan toe hadden, waren zij niet te spreken over de abrupte afgelasting en de manier hoe ze hiervan op de hoogte werden gebracht, namelijk per brief. Een interviewfragment met een bewoner maakt dit duidelijk:

We hebben een brief op de mat gekregen dat de conferentie niet doorging. Maar waarom? Het blijft een raadsel, voor ons.

Bewoners stonden “paf” van deze afhandeling. Dit heeft de beeldvorming van Eigen Kracht-conferenties geen goed gedaan.

In de geanalyseerde cases had de reguliere hulpverlening voorafgaand aan de conferentie weinig tot geen succes. Een veelgehoorde opmerking is hiervoor illustrerend:

Laten we maar een EK-c proberen, al het andere wou toch niet.

In deze cases was de hulpverlening verlamd en toonden de hoofdpersonen met hun netwerk een gebrek aan initiatief. In dergelijke omstandigheden wordt het organiseren van een conferentie gefrustreerd zodat deze in de voorbereiding afkets of geen succesvolle uitkomst oplevert met als gevolg een plan dat lastig is te implementeren. Deelnemers van de conferentie zijn nadien onvoldoende intrinsiek gemotiveerd om de omstandigheden naar eigen hand te zetten.

Het perspectief van professionals staat soms lijnrecht tegenover dat van de hoofdpersonen en het netwerk. Op de vraag of de hulpverlener van de verslaafde man uit case 7 van mening is dat het doel van de conferentie is bereikt, antwoordt hij als volgt:

Ik denk nee, omdat eigenlijk wat er gebeurt, is precies wat je niet moet doen vanuit hulpverleningsgedachte. [...] Hij wil dat er voor hem gezorgd wordt. Wat gaan ze doen al die burens? Ze gaan voor hem zorgen. [...] Het was dan wel eigen kracht, maar het was meer de kracht van de burens dan van J.

De hoofdpersoon in deze case ervaart door de conferentie een toename van eigen kracht. Voorafgaand aan de conferentie geeft hij aan de mate van zijn eigen kracht een rapportcijfer 8, na de conferentie zelfs een 10. Eenzelfde patroon wordt ook in case 8 en 26 waargenomen: hoofdpersonen zijn positiever over de toename van hun eigen kracht terwijl het sociaal netwerk en professionals zich sceptischer tonen. Heeft dit te maken met trots (het is per definitie *hun* plan) en daarom niet willen toegeven dat de uitwerking van het plan is mislukt (waar je je dan wederom voor zou moeten schamen)? Met andere woorden, is er sprake van cognitieve dissonantie? Of ervaren hoofdpersonen een toename van eigen kracht doordat zij door de conferentie een stem krijgen? Dit laatste is wellicht het geval in case 2 en 23 rondom multiprobleemgezinnen. Doordat een conferentie wordt ingezet hebben de gezinnen met behulp van hun netwerk zelf de mogelijkheid om een dreigende ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing van een kind af te wenden. Ook in drie buurtconferenties (16, 21 en 25) krijgen mensen een stem. In dit geval buurtgenoten van partijen die overlast veroorzaken. Voorafgaand aan de conferentie waren ze niet verenigd en durfden ze uit angst hun ongenoegens met betrekking tot de overlastveroorzakende partij niet uit te spreken. De conferenties bundelden hun stemmen zodat zij een krachtiger signaal konden geven naar de instanties over hun ongenoegens. Het is aannemelijk dat hoofdpersonen en buurtgenoten een toename van de eigen kracht ervaren omdat ze door de conferentie een stem krijgen (vergelijk Ney, Stoltz & Maloney, 2013).

Heil zoeken in de reguliere hulpverlening

Wanneer contacten zijn verwaterd of beschadigd en door een gebrek aan wederkerigheid en erkenning niet moedwillig zijn te participeren in een conferentie en initiatiefloosheid en verlamming optreden, wordt snel in oude zekerheden vervallen. Vaak is dat wederom de heil wordt gezocht in de reguliere hulpverlening. Voor de hulpverlening hoef je je niet te schamen. Ook hoef je je niet schuldig te voelen als je ze belast met jouw sores. Het oordeel van hulpverleners komt daarnaast minder hard aan dan dat van familie en vrienden, zoals blijkt uit een interviewfragment met de verslaafde vrouw uit case 10:

Ik kan het beter hebben als een stichting dat doet, professionals. Dat wil niet zeggen dat mijn vrienden niet professioneel zijn. Maar die gedachte vond ik niet zo prettig. [...] Het is natuurlijk heel goed bedoeld allemaal, maar de gedachte alleen al, daar ben ik een beetje huiverig voor.

Het voortdurend teruggrijpen naar de hulpverlening wordt een vicieuze cirkel: het is een leven van crisis naar crisis waarin zolang informele hulp wordt afgewezen, telkens een beroep wordt gedaan op professionele zorg. Een OGGz-deskundige die participeerde in de member check van case 20 verwoordt dit als volgt:

Je vindt het vast niet goed dat ik me door jou als een prostituee laat misbruiken om je daarmee vervolgens de afgrond in te werken.

De professional wil hiermee cliënten bewust maken dat het niet een vanzelfsprekend recht is om voortdurend terug te vallen op hulpverlening en daarmee noodzakelijke keuzes in het leven uit de weg te gaan. Anders verwoord: wanneer cliënten met pech aan de weg staan zouden ze moeten leren niet als eerste een professional te bellen, maar een beroep te doen op het eigen netwerk.

Ogenschijnlijk mislukte conferenties met opmerkelijke neveneffecten

De vijftien conferenties lijken mislukt, maar leveren ondanks dat ze als laatste redmiddel zijn ingezet toch het volgende op (zie ook tabel 9). De (voorbereidingen op een) EK-c:

-
- legt de communicatiepatronen in netwerken bloot;
 - laat de hoofdpersoon inzien aan wie wel en wie niet steun kan worden ontleend;
 - biedt inzicht aan het sociaal netwerk in hoeverre hun hulp door de hoofdpersoon op waarde wordt geschat;
 - geeft de hulpverlening het inzicht dat de hoofdpersoon met hulp van zijn of haar netwerk niet in staat is de gevaarlijke situatie af te wenden;
 - laat zien dat er een te groot gat bestaat tussen dat wat de hoofdpersoon wil en dat wat daadwerkelijk (voor de wet) mogelijk is;
 - verleent de hulpverlening legitimiteit om dwangmaatregelen toe te passen als de conferentie geen geslaagd plan oplevert en de dreigende situatie niet wordt afgewend;
 - geeft mensen een stem.
-

De kring rondom de hoofdpersonen blijft echter klein, beschadigde en verwaterde contacten worden niet door één enkele conferentie hersteld. De cases laten zien dat hoofdpersonen onvoldoende in beweging komen door het uitblijven van drang en doordat beperkte kaders worden gesteld. Professionals komen dan ook snel weer in beeld.

Echt mislukt?

Wat kunnen we leren van Eigen Kracht-conferenties die als laatste redmiddel worden ingezet voor mensen met beperkte hulpbronnen? De in deze paragraaf beschreven conferenties werden door het sociaal netwerk, professionals en in enkele gevallen hoofdpersonen als mislukt aangemerkt, terwijl de hulpverlening voorafgaand aan de conferentie ook niet wist te slagen. Een conferentie die niet het gewenste plan oplevert kan wel opmerkelijke wendingen teweegbrengen (zie tabel 9). De hoofdpersoon, het netwerk en professionals op deze positieve neveneffecten attenderen kan de beeldvorming over conferenties ten goede komen. Een les voor coördinatoren en professionals is dan ook opmerkzaam te worden voor deze effecten en ze te articuleren. Een andere les is dat initiatiefloosheid en verlamming moeilijk door één enkele conferentie blijken te doorbreken. Op grond van theorie en empirie is het aannemelijk dat er in een te kleine vijver wordt gevisst en dat uitbreiding van de kring met vooral 'weak ties' een mogelijkheid is om vooruitgang te boeken met deze doelgroep.

4. Discussie

Het empirisch onderzoek heeft een aantal inzichten opgeleverd die licht doen schijnen op hoe de werkzaamheid van EK-c's in de OGGz verklaard kan worden. In dit hoofdstuk leggen we deze onder de loep en vergelijken we ze met inzichten uit de literatuur.¹⁷ Achtereenvolgens gaan we in op de rol van schaamte als motor achter zowel het opzoeken als voorkomen van sociaal isolement, verkommering en verloedering (4.1), het belang van wederkerigheid bij het realiseren van duurzame plannen (4.2) en het instellen van een kaderstellende partij, het gebruik van discussie-ringen en het betrekken van de gemeenschap bij groepsconferenties (4.3). Tenslotte wordt gereflecteerd op de methodologische beperkingen van dit onderzoek (4.4).

4.1 Schaamte

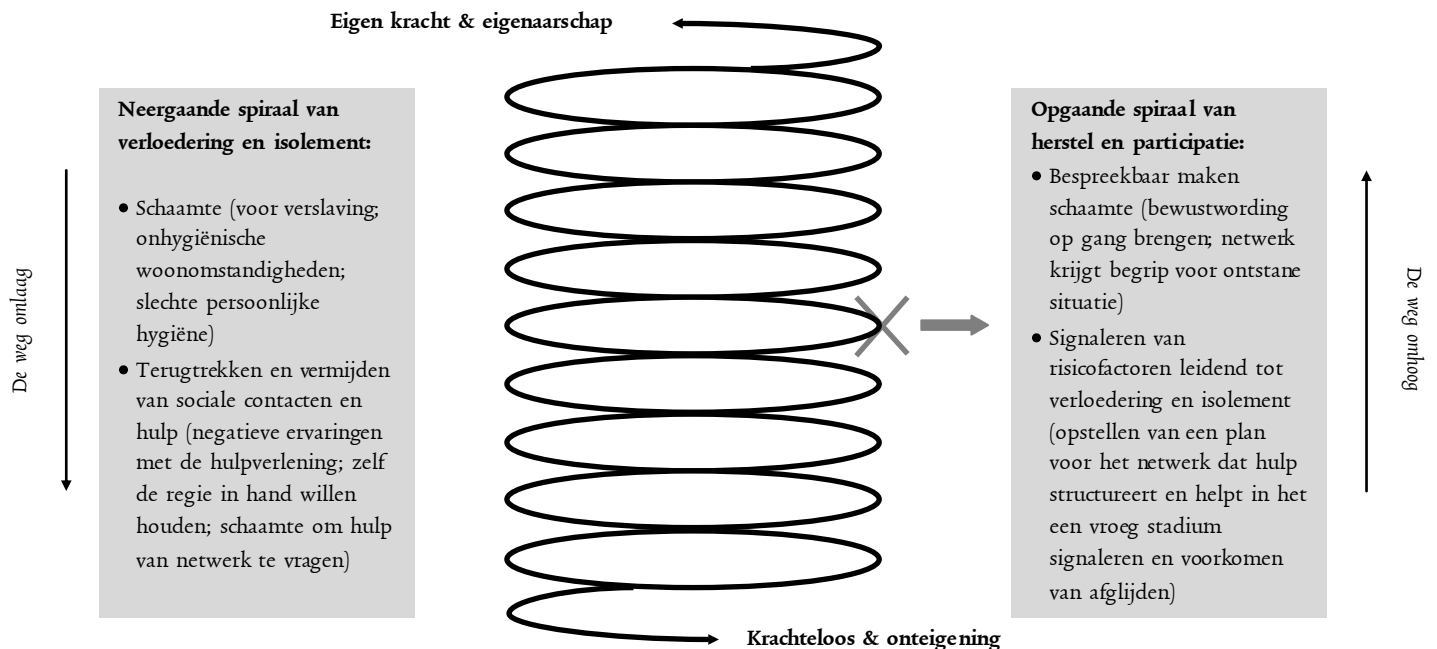
In de onderzochte cases rondom individuele zorgvragers, stellen en gezinnen die getypeerd kunnen worden als geslaagd, hebben de conferenties informele steun gegenereerd en is isolement doorbroken. We zien dat de schaamte over de verkommering naar naasten zowel een motor is om het isolement op te zoeken als ook het omgekeerde. Dit vult het theoretisch werk van de Amerikaanse psychiater Nathanson (1992) empirisch aan. Hij beschrijft dat schaamte kan resulteren in twee gedragspatronen: gedreven door schaamte kiest een individu telkens voor het aanvallen van anderen of van zichzelf, evenals voor het zich terugtrekken uit of vermijden van situaties. Buitensporig alcoholgebruik wordt gezien als vorm van vermindering, iets wat we in case 5 kunnen zien: de als bitter ervaren werkelijkheid (geen contact met zijn dochter, sociaal isolement) wordt door de man verdrongen door het voortdurend onder invloed zijn. Door de schaamte voor de woonomstandigheden trekt de vrouw in case 4 zich terug en isoleert zich van haar omgeving. Schaamte weerhoudt mensen ervan zich naar elkaar uit te spreken. Uit onderzoek van de HvA (2008) naar het inzetten van EK-c's in situaties van dreigende huisuitzetting wordt schaamte als één van de redenen genoemd waarom de hoofdpersoon niet de familie wil betrekken en daarom afwijzend tegenover de conferentie staat. Verondersteld wordt dat door de schaamte om familie in te schakelen cliënten eerder de oplossing zoeken bij hulpverleners (Van Rooijen, 2010). Doordat een EK-c een forum biedt waarin schaamte bespreekbaar wordt, kan acceptatie van deze gevoelens optreden en herstel van contacten in gang worden gezet (Van Alphen & Klein Bog, 2008).

De bevindingen uit de besproken cases ondersteunen de conclusie van Mueser et al. (2011) dat een sociaal netwerk kwetsbaarheid en risico op terugval terugdringt. Het sociale netwerk voorkomt dat de hoofdpersonen opnieuw verloederen (zie figuur 2). Schaamte snijdt dus aan twee kanten: schaamte bevordert zelfcorrectie waardoor correctie van anderen niet meer nodig is. In de OGGz betreft deze correctie meestal drang- en dwangmaatregelen. De tot nu toe onderzochte cases en de recente studie van Schuurman en Mulder (2011) laten zien dat EK-c's BOPZ-maatregelen, jeugdbeschermingsmaatregelen, huisontruimingen en gedwongen schoonmaak kunnen voorkomen (De Jong & Schout, 2011). Denkbaar is dat, door het uitblijven van drang en dwang, cliënten vertrouwen houden in de hulpverlening.

Er liggen nog allerlei vragen voor vervolgonderzoek open. Is het de taak van de coördinator om aan te dringen op het overwinnen van schaamte en werven van familieleden voor conferenties? Is het de taak van de coördinator om gebrouilleerde contacten te herstellen of voor de hulpverlening? In de onderzochte cases is naar voren gekomen dat de coördinator een kritische houding moet hebben bij het helpen selecteren van de deelnemers om er zeker van te zijn dat

¹⁷ De inhoud van dit hoofdstuk is reeds deels verschenen in drie artikelen: De Jong & Schout (2012a); De Jong & Schout (2013b); Schout & De Jong (2011).

deelnemers worden uitgenodigd die bijdragen aan het oplossen van het probleem, zonder het keuzeproces over te nemen. In het onderzoek van Van Beek en Schuurman (2010) naar de toepassing van EK-c's bij mensen met een licht verstandelijke beperking komt naar voren dat de coördinator moet constateren in hoeverre het sociale netwerk capabel is om aan een conferentie deel te nemen en invloed uit te oefenen op het plan – eveneens een belangrijk aandachtspunt voor het organiseren van conferenties in de OGGz.



Figuur 2 Het doorbreken van de negatieve spiraal van verloedering en sociaal isolement met behulp van Eigen Kracht-conferenties

4.2 Wederkerigheid

Zowel van de geslaagde als ogenschijnlijk mislukte EK-c's kan worden geleerd. Opvallend is dat de cases die als geslaagd kunnen worden getypeerd, niet alleen de schaamte bespreekbaar wordt gemaakt, maar ook doordat er tijdens en na de conferentie wederkerigheid in contacten op gang komt.

Veel geanalyseerde EK-c's blijken te zijn ingezet wanneer het oplossingsarsenaal van professionals reeds was uitgeput. Wanneer een conferentie wordt ingezet als laatste middel in situaties waar de hulpverlening zelf al is verlamd, dan kan hier beperkt succes van worden verwacht. Voor een succesvolle uitkomst van EK-c's is het doorbreken van initiatiefloosheid cruciaal. Wordt dit niet gedaan dan zullen na de conferentie (als het hier al tot komt) de herstellende, maar nog steeds broze, contacten wederom afbrokkelen. Naast de cliënt en diens netwerk bestaat dan ook het risico dat professionals gedesillusioneerd raken (vergelijk Schout et al., 2011; Sousa & Eusébio, 2007; Sousa & Rodrigues, 2012). Twijfels over de duurzaamheid van het tijdens de conferentie opgestelde plan worden in meerdere cases geuit. Door het inzetten van een enkele conferentie worden mensen met een beperkt sociaal kapitaal niet direct krachtig, in die zin dat ze zelf verantwoordelijkheid nemen voor het implementeren en evalueren van het plan. Onze empirie laat zien dat er soms meer nodig is.

In de sociologie is al langer belangstelling voor vertrouwen als brandstof voor sociaal kapitaal (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Nooteboom, 2002; Portes, 1998; Putnam, 2000; Steyaert, 2012). Onderzoek van McPherson et al. (2006) wijst uit dat sociaal kapitaal onder de bevolking in de Verenigde Staten de afgelopen decennia is afgenomen (vooral banden met de eigen gemeenschap/familie en buurt) waardoor in toenemende mate mensen in een sociaal isolement komen. Tijd, intensiteit, intimiteit en – vooral – wederkerigheid en erkenning vormen de motor voor sterke bindingen in netwerken. Wederkerigheid is afhankelijk van verplichtingen tussen mensen – netwerken met meer wederzijdse verplichtingen worden gekenmerkt door een sterk sociaal kapitaal (Coleman, 1988). Deze netwerken kennen daarnaast een sterke ‘gebonden solidariteit’ (‘bounded solidarity’, Portes, 1998, p. 8): door identificatie met de groep springen mensen voor elkaar in de bres. Wanneer wederkerigheid ontbreekt, komt vertrouwen onder druk te staan en haken mensen af. Mensen die weinig wederkerigheid (kunnen) bieden, hebben beperkt sociaal kapitaal waar op terug kan worden gevallen (Bourdieu, 1986; Komter, 2003). Uit ons onderzoek blijkt dat door afwezigheid van wederkerigheid in relaties tussen hoofdpersonen en hun sociaal netwerk, en de beperkte erkenning van steun vanuit het netwerk, na de conferenties broze contacten snel afbrokkelen en wederom de heil wordt gezocht in de hulpverlening.

De kring groter maken is één van de doelen van een Eigen Kracht-conferentie (Pennell, 2004). Uit de ogenschijnlijk mislukte cases blijkt dat door één enkele conferentie contacten binnen een netwerk met beperkt sociaal kapitaal niet duurzaam worden hersteld. De samenbinding binnen het netwerk blijft zwak. Is de OGGz-doelgroep gebaat bij een eenzijdige nadruk op contactherstel binnen het netwerk wanneer hier weinig winst te behalen valt? Of moet er gekeken worden naar dwarsverbindingen met andere netwerken? Granovetter (1973) laat zien dat zwakke verbindingen, ‘weak ties’, door hun instrumentele aard een bron van vernieuwing vormen. Mensen die losse banden onderhouden met uiteenlopende netwerken hebben toegang tot hulpbronnen die het eigen netwerk niet kan bieden. Ook wanneer OGGz-cliënten in een netwerk zijn ingebed waarin de onderlinge banden sterk zijn, ‘strong, close socio-emotional ties’, zal een EK-c weinig vooruitgang boeken wanneer dit netwerk zelf uit alleen mensen bestaat die ook problemen hebben (vergelijk Bourdieu, 1986, p. 53; Portes, 1998, p. 13-14). Verbindingen met andere netwerken zijn dan nodig om de leefwereld van de cliënt open te breken en nieuwe kansen te bieden. Ons onderzoek laat zien dat OGGz-cliënten zowel gebaat zijn bij herstel van ‘strong ties’ (enerzijds voor informele steun, anderzijds om eigenzinnig gedrag te corrigeren, vergelijk Portes, 1998) als uitbreiding naar ‘weak ties’ (vooral verbindingen naar betaald en vrijwilligerswerk zou de OGGz-doelgroep nieuwe kansen kunnen bieden, vergelijk Granovetter, 1974; 1983).¹⁸ Maar wie moet dat doen? De Eigen Kracht-coördinator, de hulpverlener? De analyse van theorie en empirie maakt het aannemelijk dat een persoon die zowel de verbindende schakel is binnen een netwerk (versterking van ‘strong ties’) als bruggen kan slaan naar andere netwerken (dwarsverbindingen met ‘weak ties’) geboden is. Ofwel in termen van Putnam (2000), het realiseren van ‘bonding social capital’ en ‘bridging social capital’.

Een tussenoplossing komt van Sousa en Rodrigues (2009). Zij beschrijven een ‘family manager’, een persoon uit het sociaal netwerk van de hoofdpersoon (een ‘strong tie’) die als verbindingsschakel functioneert tussen de informele leefwereld van de cliënt en de formele systeemwereld van de hulpverlening. Een ‘family manager’ helpt volgens Sousa en Rodrigues (2009) voorkomen dat de formele hulpverlening grijpt naar oude reflexen zoals het dreigen met uithuisplaatsingen en andere vormen van dwang en dat informele hulp wordt opgezegd of doodbloedt zodra hoofdpersonen terugvallen in destructief gedrag. Het is per definitie een bruggenbouwer. Mogelijk is deze bruggenbouwer ook in staat om verbindingen te leggen met ‘weak ties’ zodat de leefwereld van de cliënt wordt opengebrouwen en zich nieuwe kansen

¹⁸ Met als kanttekening dat in tijden van hoge werkloosheid mensen eerder geneigd zijn ‘job opportunities’ door te spelen naar ‘strong ties’ (Granovetter, 1983, p. 212).

aandienen. Er is alle reden voor vervolgonderzoek naar ervaringen met rol- en taakverdelingen tussen Eigen Kracht coördinatoren, hulpverleners en familymanagers.

4.3 Groepsconferenties

Het inzetten van een kaderstellende partij en ondersteunende conferenties voor individuen

In de geanalyseerde groepsconferenties speelden telkens de gemeente en professionals een cruciale rol. Opvallend is dat in elke case de mate waarin de gemeente en professionals bemoeienis hadden met de situatie voorafgaand, tijdens en na de conferentie verschillend is. Zo hebben vertegenwoordigers van de gemeente en professionals in case 15 rondom de burenruzie geen bemoeienis gehad met het opstellen van het plan tijdens de conferentie – de hoofdpersonen van de conferentie moesten een plan opstellen dat voldoende overtuigde dat de burenruzie zou worden beslecht.

Daarentegen waren de gemeente en professionals in case 16 rondom de buurtoverlast meer betrokken in de situatie daar de overlast lange tijd aanhield en voorafgaand aan de conferentie meerdere interventies zijn gedaan tegen de overlast, elk met weinig effect. Professionals, zoals de OGGz-coördinator en opbouwwerker, werden daarom als gesprekspartners betrokken in de conferentie zodat zij invloed konden uitoefenen in de opstelling van het plan. Desondanks kon niet worden voorkomen dat één van de centrale partijen in het conflict, een mannelijke buurtbewoner die bewust niet deelnam aan de conferentie maar op het eind dreigend binnenviel, de uitkomsten van de conferentie dwarsboemde.

Bemoeienis door de gemeente en professionals was in case 17 rondom de hangjongerenproblematiek zo groot dat zij één partij vormden die tijdens de conferentie invloed kon uitoefenen op het plan. Het blijkt dat de situatie voorafgaand aan de conferentie zodanig uit de hand was gelopen dat twee duidelijke kampen waren ontstaan: enerzijds de jongeren die overlast veroorzaakten gesteund door hun ouders, anderzijds de vertegenwoordigers van de gemeente (doordat de voetbalkooi was verwijderd waren de jongeren verspreid over de wijk, en met hen de overlast, zodat ervoor was gekozen geen buurtbewoners uit te nodigen voor de conferentie). Wij vragen ons af of in deze situatie de gemeente en professionals als gesprekspartner betrokken hadden moeten worden. Frieling (2008, p. 125) geeft aan dat als beleidsmedewerkers deelnemen aan het dialoogproces van buurtparticipatie-programma's zij een dubbelrol krijgen die tot belangenverstrengeling kan leiden waardoor de rechtvaardigheid van dit proces wordt bedreigd: "immers, wanneer de uitkomst van het dialoogproces niet strookt met de belangen van de deelnemende én leidinggevende beleidsmaker, dan kan deze op basis van zijn of haar leiderschap de koers van het dialoogproces wijzigen." Had de conferentie in case 17 wel een constructief plan opgeleverd als vertegenwoordigers van de gemeente juist de kaders hadden gesteld waar het plan aan had moeten voldoen? (Inter)nationaal is ervaring opgedaan met Eigen Kracht-conferenties rondom kindermisbruik en huiselijk geweld die een plan moeten opleveren dat de instanties overtuigt dat de veiligheid van het kind wordt gewaarborgd en geweld doet voorkomen (zie voor een overzicht De Jong & Schout, 2011, p. 71). Als het plan onvoldoende garanties biedt wordt de familie dringend verzocht met een nieuw plan te komen dat de veiligheid wel waarborgt. Dit levert meestal een plan op dat enerzijds de instanties overtuigt, terwijl het anderzijds nog steeds het plan van de familie zelf is. Daarnaast wordt voorkomen dat er een chaotische discussie ontstaat tussen twee partijen die al met elkaar in conflict zijn. Zou de conferentie een andere impact hebben gehad als alleen de jongeren samen met hun ouders en de buurtgenoten (die in deze denkbeeldige situatie wel zouden zijn uitgenodigd) een plan hadden opgesteld dat de gemeente en professionals ervan had overtuigd dat de leefbaarheid in de wijk zou verbeteren? Door een EK-c met drang in te zetten waren wellicht individuele trajecten onder dwang voorkomen. De jongeren hadden op deze manier een laatste kans gekregen zelf met hun netwerk en de buurt een oplossing voor de probleemsituatie

te formuleren, voordat het probleem zo groot wordt dat er andere, verplichte sancties zouden volgen.

Een andere vraag die case 17 oproept is of de burgermaatschappij wel in staat is door middel van een conferentie ernstig grensoverschrijdend gedrag te corrigeren. De geïnterviewde vertegenwoordigers van de Eigen Kracht Centrale vinden de invulling van de rol van coördinator in situaties als deze lastig. Dit roept allerlei vragen op. Is een burger die medeburgers helpt een plan te maken rondom een sociaal probleem van een dergelijke omvang als bijvoorbeeld de hangjongerenproblematiek-case, ook in complexe situaties als deze haalbaar? Moeten Eigen Kracht-coördinatoren beschikken over aanvullende vaardigheden als mediationstechnieken om escalerende conflicten tijdens conferenties in goede banen te leiden? Abramson en Moore (2001, p. 324) zien mediation als techniek om conflicten te minimaliseren, terwijl een conferentie volgens hen een transformatie van het conflict beoogt. In de internationale literatuur over Community Conferencing wordt verhaald over bijvoorbeeld (wijk)agenten die conferenties voorzitten (zie Hines & Bazemore, 2003; Matsinhe, 2008) of over facilitatoren die bekend zijn bij de instituties die hen vertrouwen op het organiseren van een constructief verlopende conferentie (zie Calhoun & Borch, 2002). Juist de kracht van het Nederlandse model is de onafhankelijkheid van de coördinator. Daar een groot deel van de OGGz-cliënten door krenking en negatieve ervaringen met de reguliere hulpverlening zich wantrouwend opstelt naar coördinatoren die in het dagelijks leven hulpverlener of (wijk)agent zijn, veronderstellen wij dat cliënten juist wel vertrouwen hebben in onafhankelijke coördinatoren die zich als burger tot hen verhouden (zie Schout & De Jong, 2010). Uiteindelijk is het belangrijk dat niet alleen de deelnemers, maar ook vertegenwoordigers van de instellingen vertrouwen in de coördinator hebben (Calhoun & Borch, 2002). Ook is het de vraag of groepsconferenties *alleen* genomen in complexe en soms onveilige situaties de vooruitgang kunnen produceren die nodig is. Is het in deze gevallen soms nodig om naast EK-c's voor groepen ook conferenties voor individuen of families te organiseren die samen er voor zorgen dat de groepsconferentie slaagt?

Communicatie tijdens groepsconferenties – het werken met ‘discussie-ringen’

In case 15 inzake de burenruzie werd gewerkt in twee ringen. Door de opstelling in twee ringen ontstond er een duidelijke rolverdeling tussen hoofdpersonen (de buurtbewoners) en de vertegenwoordigers van de gemeente en het maatschappelijk werk, zodat het verantwoordelijkheidsgevoel van de directe betrokkenen werd vergroot. Kinderen konden desgewenst plaatsnemen in de eerste ring (voor een meer actieve bijdrage) of de tweede ring (om toch deelgenoot te zijn en een bijdrage te leveren als zij dit nodig achtten of zij hierom werden gevraagd). Door deze opstelling kwam de regie en verantwoordelijkheid voor het uiteindelijke plan volledig bij de bewoners zelf te liggen, maar moest het wel een plan opleveren dat de deelnemers in de tweede ring overtuigde van haalbaarheid.

Tijdens de EK-c rondom de hangjongerenproblematiek (case 17) waren veel verschillende partijen aanwezig, allen met een eigen rol. Er ontstond al in een vroeg stadium een conflict tussen de jongeren en de vertegenwoordigers van de gemeente. De aanwezige ouders stonden achter hun kinderen. De overige professionals, zoals de jongerenwerker en de verslavingszorgmedewerker, hielden zich buiten dit conflict. Het werd daardoor een ‘een-tweetje’ tussen jongeren (ondersteund door hun ouders) en de gemeente, waarbij niemand ingreep. Er ontstond een gespannen sfeer, voor een aantal deelnemers zelfs dreigend. De gemeente kon geen toezeggingen doen, tot frustratie van de jongeren die daarom de conferentie vroegtijdig verlieten. Het door Abramson en Moore (2001, p. 327) omschreven moment van ‘collective vulnerability’ werd zodoende niet bereikt – een omslagpunt waarin de emoties zo hoog zijn opgelopen dat een collectieve catharsis zich manifesteert en waaropvolgend iedereen zich verantwoordelijk gaat voelen voor het welzijn van de gemeenschap. Er zijn uiteindelijk geen concrete plannen opgesteld. Je kunt je in deze case afvragen of er niet te snel naar een groepsconferentie werd

toegewerkt. Was het niet beter geweest om eerst de banden tussen de verschillende partijen te herstellen door gebruik te maken van de principes uit de literatuur over Restorative Justice, zoals schuldbetuiging, vergiffenis en herstel?

Het ontbreken van een aantal cruciale hoofdrolspelers en de meerwaarde van het betrekken van de gemeenschap

In zowel case 16 als case 17 namen een aantal cruciale partijen niet deel aan de conferentie. In case 16 betrof dit de man die door de buurtbewoners als aanstichter van de overlast werd gezien – zijn vrouw was daarentegen wel present. In case 17 participeerden geen buurtbewoners uit de wijk waar de hangjongeren overlast veroorzaakten. Vraag is of er alles aan is gedaan om de buurtbewoners toch te betrekken bij deze conferenties. Niet voor niets geven Calhoun en Borch (2002) en Hines en Bazemore (2003) aan dat de betrokkenheid van de gemeenschap in Community Conferencing essentieel is. Ook al hebben buurtbewoners geen direct contact met de hoofdpersonen van de conferentie, toch kunnen ze een zinvolle bijdrage leveren door tijdens de conferentie creatieve oplossingen aan te dragen en nadien informele steun te leveren en sociale controle uit te oefenen (zie Hines & Bazemore, 2003).

Door de overlastveroorzaker uit te sluiten van de conferentie – of niet voldoende moeite te doen hem of haar in de conferentie te betrekken – krijgt de overlastveroorzaker niet de mogelijkheid te ondervinden welke impact de schade die hij of zij veroorzaakt op anderen heeft. De mogelijkheid om te leren wordt hem of haar ontnomen (zie ook Schout & De Jong, 2011). Het concept van ‘blaming and shaming’ (zie Braithwaite, 1989) had zowel tijdens de conferentie van case 16 als 17 een heilzame rol kunnen vervullen. Wanneer in case 16 de overlastveroorzaker aanwezig was geweest had zijn gedrag bespreekbaar gemaakt kunnen worden, had hij excuses aan kunnen bieden en had zodoende herstel kunnen optreden tussen relaties in de woonbuurt. Als buurtgenoten waren uitgenodigd in de case rondom de hangjongeren waren de jongeren wellicht geconfronteerd met de gevolgen van hun gedrag en zouden zich zijn gaan realiseren welke impact hun gedrag op de buurt heeft. De jongeren hadden verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor hun gedrag, maar tegelijkertijd had de gemeente en de buurt ze ook het gevoel kunnen geven dat ze gerespecteerd worden (vergelijk Matsinhe, 2008, p. 13; Stubbs, 2007).

4.4 Beperkingen van het onderzoek

In de inleiding gingen we reeds in op de voordelen en beperkingen die lagen in het samenwerken met studenten. Doordat er meer dan 40 studentenkoppels hebben meegeholpen met het uitvoeren van de 41 case studies was het mogelijk om iedere deelnemer van de conferentie te benaderen voor een interview. We hebben in totaal 312 semigestructureerde interviews verricht van gemiddeld 60 tot 90 minuten en 41 member checks van elk anderhalf uur. Zonder de inzet van deze studenten was het niet mogelijk geweest om het onderzoek op een dusdanig grote schaal uit te voeren. De beperkingen waren voornamelijk gelegen in de interviewkwaliteiten van de studenten en hun ervaring in en kennis van het analyseren van kwalitatieve data. Dit is opgevangen doordat de onderzoekscoördinator van dit project het hele onderzoeksproces van elk studentenkoppel van begin tot eind heeft aangestuurd. De onderzoekscoördinator had tegelijkertijd wekelijks contact met de projectleider over ontwikkelingen binnen het onderzoek. De interne betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek is verder gewaarborgd doordat tussentijdse bevindingen als artikelen zijn voorgelegd in zowel Nederlands- als Engelstalige (wetenschappelijke) tijdschriften en deze, na door een review-proces te zijn gekomen, zijn gepubliceerd. Daarnaast heeft vanaf najaar 2012 Prof. Dr. Tineke Abma, hoogleraar cliëntenparticipatie aan het VUmc, als promotor van het onderzoekstraject van de onderzoekscoördinator kritisch meegekeken.

Niet iedere deelnemer van de conferenties wilde participeren in het onderzoek. Het gemis van hun inzichten heeft consequenties voor de validiteit van de bevindingen. Desalniettemin is getracht dit op te vangen door aansluitend op de interviews ‘member checks’ (Guba & Lincoln, 1989) te organiseren waar tijdens respondenten werd gevraagd te reflecteren op tussentijdse conclusies uit de interviews.

In de twee onderstaande secties gaan we specifiek in op de beperkingen van zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve analyse.

Kwantitatieve analyse

Om de dataset op te kunnen stellen moesten 41 scripties worden doorgenomen en hier relevante informatie uit worden gehaald. Vooral bij de scripties die waren geschreven in de periode januari 2011 tot januari 2012 was het lastig om kwantitatieve data uit te halen. Nadien was er een heldere structuur ontstaan hoe studenten hun scriptie konden opbouwen. In 33 van de 41 cases was het mogelijk om zinvolle kwantitatieve informatie van te ontleen. In de 8 resterende cases zijn om uiteenlopende redenen geen kwantitatieve scores omtrent de opbrengsten verkregen, bijvoorbeeld doordat er een te beperkt aantal respondenten was geïnterviewd die ook nog eens te weinig zicht hadden op de opbrengsten, of omdat de EK-c in de voorbereiding was afgeketst. Desalniettemin zijn in de 33 cases van 245 respondenten scores verkregen op basis van (één of meerdere van de) de meetschalen omtrent de vier algemene opbrengsten.

De meetschaal ‘professionele steun’ zorgde voor problemen tijdens de interviews. Veel respondenten wisten niet precies hoe de scores op de meetschaal geïnterpreteerd moesten worden of hadden te weinig zicht op de werkdruk van professionals. Hierdoor zijn er voor dit item veel ‘missing values’ wat er mogelijk voor heeft gezorgd dat er weinig significante resultaten naar voren zijn gekomen omtrent veranderingen in de werkdruk van professionals.

Het aantal cases van dit onderzoek is beperkt om de resultaten te generaliseren naar de volledige OGGZ-populatie, namelijk 33. De hoeveelheid respondenten die binnen deze cases scores hebben gegeven is daarentegen wel groot, namelijk 245. Dat betekent dat gemiddeld per case 7,4 respondenten hebben gereflecteerd op de vier algemene opbrengsten van de EK-c. Het aantal cases was te beperkt om daadwerkelijk harde uitspraken te kunnen doen met betrekking tot de hypothesen 5, 6, 7 en 8. Deze hypothesen richtten zich specifiek op de verschillende hoofdproblemen, maar doordat er sprake is van slechts 33 cases bleven er maar kleine groepjes per hoofdproblematiek over.

Het tellen van het aantal betrokken professionals en het aantal personen van wie de hoofdpersoon sociale steun ontvangt, mist binnen een aantal cases doordat hier niet consequent op is doorgevraagd. Ook is het geslacht van de respondent en de leeftijd niet altijd opgenomen in de gegevens. Hierdoor zijn er binnen deze variabelen ‘missing values’.

Tevens zijn de voor- en de nameting van dit onderzoek op hetzelfde moment uitgevoerd. Aan respondenten is na afloop van de conferentie gevraagd te reflecteren op zowel de situatie voorafgaand aan als na de EK-c met betrekking tot het item. Hierdoor kan een onrealistisch beeld ontstaan, vooral doordat respondenten soms moeite hadden de situatie voorafgaand aan de EK-c voor de geest te halen. Mensen kunnen na afloop bijvoorbeeld pas inzien hoe deplorabel en onplezierig hun situatie voorafgaand aan de conferentie was. Wanneer de respondenten daadwerkelijk voorafgaand aan de conferentie dezelfde vragen hadden moeten beantwoorden, dan hadden de scores er anders uit kunnen zien. De reden dat ervoor gekozen is om de voor- en nameting op eenzelfde tijdstip te doen is dat het gaat om een lastig te benaderen doelgroep, juist een groep mensen die vaak ongrijpbaar is voor de hulpverlening. Het is dan ook lastig om cliënten en hun netwerk voorafgaand aan de conferentie te spreken, zeker wanneer er sprake is van een zeer problematische situatie of van conflicten binnen een netwerk. Omdat cliënten voor deelname aan de conferentie een verklaring hebben ondertekend dat zij nadien mee zullen

werken aan het onderzoek ('package deal'), was het mogelijk om cliënten, hun netwerk en professionals na de EK-c voor een interview te benaderen.

Kwalitatieve analyse

Doel was om de interviews telkens binnen één tot drie maanden na de EK-c in te plannen. Dit is niet gelukt. In enkele gevallen vonden interviews eerder plaats, terwijl in een groot aantal gevallen interviews juist een aantal maanden later plaatsvonden dan de bedoeling was. Het was een voortdurend afstemmen tussen de hoeveelheid cases die geanalyseerd konden worden en de studentenkoppels die 'voorradig' waren om het onderzoek uit te voeren. Juist om het verloop van de conferentie door een procesevaluatie in beeld te brengen is het zaak dat er niet teveel tijd zit tussen de conferentie en het onderzoek. Een nadeel van de cases waarin de interviews langer dan drie maanden op zich lieten wachten is dat respondenten soms moeite hadden om het verloop helder voor de geest te halen. Aan de andere kant waren ze wel beter in staat om te reflecteren op de lange termijn opbrengsten van de conferentie.

Het bereiken van inhoudelijke verzadiging is in dit type onderzoek een indicatie voor methodologische kwaliteit (Guba & Lincoln, 1989; Guest et al., 2006; Small, 2009). De bedoeling was om met de dataverzameling door te gaan totdat zich geen nieuwe thema's en labels meer voordeden. Dit is deels gelukt. Zouden we nieuwe casestudies doen, dan vinden we waarschijnlijk nieuwe patronen. In de geanalyseerde conferenties zien we telkens bepaalde patronen terugkomen, zowel bij de geslaagde conferenties als de ogenschijnlijk mislukte (zie nogmaals tabel 8 en 9). We kunnen dus vaststellen dat zich saturatie in de 41 cases heeft voorgedaan. Desondanks kan vervolgonderzoek nieuwe inzichten opleveren in wat de succes- en faalfactoren zijn van het organiseren van EK-c's in (hulpverlenings)velden waarin volwassenen betrokken zijn.

5. Conclusie

Iets meer dan de helft van de EK-c's (N=23, 56,1%) kan op grond van het behalen van de doelen in de plannen, geslaagd genoemd worden. OGGz-cliënt(systemen)en worden sterker door Eigen Kracht-conferenties. De kracht neemt echter niet spectaculair toe. Hun leefsituatie verbetert weliswaar, zij het beperkt. De sociale steun neemt toe, zowel in het aantal personen als in de kwaliteit, deze toename is significant. De caseload van hulpverleners wordt nauwelijks verlicht. De geringe afname van professionele ondersteuning is voor de OGGz echter geen ongunstig teken omdat toegang krijgen tot de hulpverlening de bedoeling is in de OGGz. In de geslaagde groepsconferenties zien we daarentegen wel een afnemend beroep op hulp: professionals in deze cases geven aan dat zij na de conferentie aanzienlijk minder vaak bemoeienis hebben met de situatie dan hieraan voorafgaand.

Gelet op de kenmerken van de onderzoekspopulatie zijn dit weliswaar bescheiden, maar wél opmerkelijke resultaten. Dat de impact niet groter is, is wel te verklaren. De groep die naar ons onderzoek verwezen is heeft een eenzijdig netwerk (nauwelijks kruiwagens) en weinig sociale hulpbronnen. De EK-c herstelt wel contacten, maar vergroot de kring niet of nauwelijks. Velen kiezen er niet voor om de vuile was buiten te hangen en verkiezen een route naar de hulpverlening waar schaamte niet zo'n grote rol speelt.

De kwalitatieve analyse van de geslaagde en ogenschijnlijk mislukte cases brengt een aantal patronen naar voren die een succesvol verloop van EK-c's bij deze onderzoekspopulatie begrijpelijk maken:

-
- De complexiteit en meervoudigheid van de problemen vraagt om de denkkraft van een grote groep. Alleen een keukentafelgesprek biedt niet de vooruitgang die geboden is. Het zijn bovendien oplossingen die aansluiten bij de cultuur van de mensen zelf.
 - Schaamte werkt als een beschermende factor. Men wil zich niet weer zo hoeven te schamen. Daarnaast willen deelnemers niet meer geconfronteerd worden met de ellende die zij anderen berokkenen en het verdriet dat hiermee gepaard gaat. Ook hier gaat een preventieve werking van uit.
 - Een belangrijk deel van de onderzoekspopulatie wil niet voor hulpverleners veranderen, maar voor familie, vrienden of oud-collega's wel. Deze laatsten kunnen woorden in de mond nemen die hulpverleners nooit (zouden) mogen bezigen, maar die soms wel nodig zijn om cliënten tot ander gedrag aan te zetten.
 - Inbedding in een sociaal netwerk dringt kwetsbaarheid terug, evenals risico op terugval.
 - De EK-c biedt een platform voor het bespreken van conflicten en herstel van verhoudingen. Een platform waarin cliënten zich veilig voelen om schaamtevolle situaties bespreekbaar te maken, terwijl tegelijkertijd het netwerk de mogelijkheid heeft om ongenoegens jegens de cliënt te kunnen uiten. Daarnaast helpt dit platform vraag- en handelingsverlegenheid te doorbreken.
 - Duurzaamheid van in EK-c's gemaakte plannen is sterk afhankelijk van of wederkerigheid op gang wordt gebracht en of er een sterke kracht in het netwerk is die iedereen na de conferentie bij de les weet te houden.
 - Groepsconferenties rondom buurtoverlast waarin OGGz-cliënten zijn betrokken blijken succesvol wanneer zowel amokmakers als degenen die hinder van overlast ondervinden participeren en samen tot een plan komen dat door instanties en professionals op veiligheid en werkzaamheid wordt beoordeeld.
-

Op grond van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat sociaal isolement eerder een indicatie is voor een EK-c dan een contra-indicatie, juist omdat EK-c's condities tot contactherstel kunnen scheppen.

Opvallend is dat de groepsconferenties rondom leefbaarheidsproblemen duurzame opbrengsten blijken te genereren terwijl deelnemers zich juist sceptisch uiten over het verloop ervan. Van de zes cases waarvan bleek dat de groepsconferentie op de korte termijn een positief effect sorteerde op het verbeteren van de leefbaarheid is een jaar na dato de situatie nog steeds stabiel. Ook hier werkt schaamte preventief: kennelijk willen betrokkenen niet meer in een arena van conflicten terechtkomen en zichzelf tegenover een grote groep moeten verantwoorden. Daarnaast is het beroep dat in deze cases op professionals wordt gedaan aanzienlijk afgenomen: doordat de burgermaatschappij zichzelf corrigeert hoeven instanties dat niet meer te doen.

Literatuur

Relevante publicaties Lectoraat OGGz

- Jong, G. de & Schout, G. (2010). Prevention of coercion in public mental healthcare with family group conferencing. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 17 (9), 846-848.
- Jong, G. de & Schout, G. (2011). Family group conferences in public mental health care: An exploration of opportunities. *International Journal of Mental Health Nursing*, 20 (1), 63-74.
- Jong, G. de & Schout, G. (2012). Breaking through marginalisation in public mental health care with Family Group Conferencing: Shame as risk and protective factor. *British Journal of Social Work*, advance access 18 April, 2012, doi: 10.1093/bjsw/bcs050.
- Jong, G. de & Schout, G. (2012). Eigen Kracht-conferenties voor groepen in de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 21 (3), 44-62.
- Jong, G. de & Schout, G. (2012). Family Group Conferencing in public mental health care. In: R. Clarijs & T. Malmberg (eds.). *The quiet revolution. Aggrandising people power by Family Group Conferences*. Amsterdam: SWP (pp. 199-210).
- Jong, G. de & Schout, G. (2013). Eigen Kracht-conferenties : volgens internationaal onderzoek wel effectief. *Sociale Vraagstukken*. <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/03/21/eigen-kracht-conferenties-volgens-internationaal-onderzoek-wel-effectief/>
- Jong, G. de & Schout, G. (2013). Ogenschijnlijk mislukte Eigen Kracht-conferenties bij mensen met beperkte hulpbronnen. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 22 (1), 21-38.
- Jong, G. de & Schout, G. (2013). Researching the applicability of Family Group Conferencing in public mental health care. *British Journal of Social Work*, 43 (4), 796-802.
- Schout, G. (2007). *Zorgvermijding en zorgverlamming. Een onderzoek naar competentieontwikkeling in de OGGz*. Amsterdam: SWP
- Schout, G. & Jong, G. de (2010). Eigen Kracht, kansrijk in de OGGz? Een verkenning van mogelijkheden en beperkingen. Hanzehogeschool Groningen: Lectoraat OGGz.
- Schout, G. & Jong, G. de (2010). Eigen Kracht in de OGGz: een verkenning van mogelijkheden. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid (MGv)*, 65 (7-8), 607-624.
- Schout, G., Jong, G. de & Zeelen, J. (2010). Establishing contact and gaining trust: An exploratory study of care avoidance. *Journal of Advanced Nursing*, 66 (2), 324-333.
- Schout, G., Jong, G. de, Zeelen, J. (2011). Beyond care avoidance and care paralysis: theorizing public mental health care. *Sociology*, 45 (4), 665-681
- Schout, G., Jong, G. de (2011). Eigen Kracht doorbreekt verkommering. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 66 (11), 840-852.
- Schout, G. & Jong, G. de (2011). Leren van huis ontruimingen. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20 (4), 21-39.
- Schout, G., Jong, G. de, Verschure, A. & Grietens, H. (2012). Systematisch feedback organiseren. Iets voor Eigen Kracht-coördinatoren? *Het Kind Eerst*, 3 (5), 12-14.
- Schout, G. (2012). *Wat elke professional over de oggz moet weten*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Geraadpleegde literatuur

- Abma, T.A. (1996). *Responsief evalueren. Discoursen, controversen en allianties in het postmoderne*. Delft: Eburon.
- Abma, T.A. & Stake, R.E. (2001). Stake's responsive evaluation: Core ideas and evolution. *New Directions for Evaluation*, volume 2001 (92), 7-21.

- Abma, T.A. (2005). Responsive evaluation: Its meaning and special contribution to health promotion. *Evaluation and Program Planning*, 28 (3), 279-289.
- Abramson, L. & Moore, D. (2001). Transforming conflict in the inner city: Community Conferencing in Baltimore. *Contemporary Justice Review*, 4 (34), 321-340.
- Adams, P. & Chandler, S. (2004). Responsive regulation in child welfare: Systemic challenges to mainstreaming the Family Group Conference. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 31 (1), 93-116.
- Alphen, van M. & Klein Bog, A. (2008). De rol van schaamte bij herstelgericht werken. Opgevraagd op 30 april 2012 van <http://www.markusvanalphen.com/nl/wp-content/uploads/2011/10/De-Rol-van-Schaamte-bij-Herstelgericht-Werken.pdf>
- Baffour, T.D. (2006). Ethnic and gender differences in offending patterns: Examining Family Group Conferencing interventions among at-risk adolescents. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23 (5-6), 557-578.
- Bannink, F. (2005). De kracht van oplossingsgerichte therapie: Een vorm van gedragstherapie. *Gedragstherapie*, 38 (1), 5-16.
- Bannink, F.P. (2006). De geboorte van oplossingsgerichte cognitieve gedragstherapie. *Gedragstherapie*, 39 (3), 171-183.
- Bannink, F.P. (2007). Solution-Focused Brief Therapy. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 37 (2), 87-94.
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13 (4), 544-559.
- Beek van, F. & Schuurman, M. (2010). Eigen Kracht-conferenties: Kansen en mogelijkheden in de zorg aan mensen met een verstandelijke beperking. *NTZ: Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Mensen met Verstandelijke Beperkingen*, 36 (3), 197-208.
- Beek, F. van & Muntendam, M. (2011). De kleine gids. Eigen Kracht-conferentie 2011. Alphen aan den Rijn: Kluwer BV.
- Bezin, S.C. (2006). Using sibling data to understand the impact of Family Group Decision Making on child welfare outcomes. *Children and Youth Services Review*, 28 (12), 1449-1458.
- Bezin, S.C., Thomas, K.L. & Cohen, E. (2007). Assessing model fidelity in two Family Group Decision-Making programs: Is this child welfare intervention being implemented as intended? *Journal of Social Service*, 34 (2), 55-71.
- Bezin, S.C., Cohen, E., Thomas, K. & Dawson, W. (2008). Does Family Group Decision Making affect child welfare outcomes? Findings from a randomized control study. *Child Welfare*, 87 (4), 35-54.
- Blond, P. (2010). *Red Tory. How the Left and Right have broken Britain and how we can fix it*. London: Faber and Faber.
- Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality & Quantity*, 36 (4), 391-409.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: J.G. Richardson (ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, L. (2003). Mainstream or margin? The current use of family group conferences in child welfare practice in the UK. *Child & Family Social Work*, 8 (4), 331-340.
- Brown, L. (2007). The adoption and implementation of a service innovation in a social work setting: A case study of family group conferencing in the UK. *Social Policy and Society*, 6 (3), 321-332.
- Calhoun, A. & Borch, D. (2002). Justice in relationships: Calgary community conferencing as a demonstration project. *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, 5 (3), 249-260.

- Chand, A. & Thoburn, J. (2005). Research review: Child and family support services with minority ethnic families: What can we learn from research? *Child and Family Social Work*, 10 (2), 169-178.
- Chandola, T., Marmot, M. & Siegrist, J. (2007). Failed reciprocity in close social relationships and health: Findings from the Whitehall II study. *Journal of Psychosomatic research*, 63 (4), 403-411.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, Supplement S95-S120.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge: Belknap Press.
- Connolly, M. (2006). Fifteen years of family group conferencing: Coordinators talk about their experiences in Aotearoa New Zealand. *British Journal of Social Work*, 36 (4), 523-540.
- Crampton, D.S. (2004). Family involvement interventions in child protection: Learning from contextual integrated strategies. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 31 (1), 175-198.
- Crampton, D. (2007). Research review: Family Group Decision-Making: A promising practice in need of more programme theory and research. *Child and Family Social Work*, 12 (2), 202-209.
- Creswell, J.W. (2009). *Research design. Qualitative, quantitative, and mixed method approaches* [third edition]. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Doolan, M. (2003). Family Group Conferences: Waarom het zo moeilijk is deze samenwerkingsmethode in te voeren... . In: R. van Pagée (red.), *Eigen Kracht. Family Group Conference in Nederland. Van model naar invoering* (pp. 93-103). Amsterdam: SWP.
- Durkheim, E. (1951). *Suicide: A study in sociology*. New York: The Free Press [First official English translation of Durkheim's original study *Le Suicide* from 1897].
- Durkheim, E. (1997). *The division of labor in society*. New York: The Free Press [first published in 1893].
- Ewertzon, M., Lützen, K., Svensson, E. & Andershed, B. (2008). Developing the concept of family involvement and the alienation questionnaire in the context of psychiatric care. *International Journal of Mental Health Nursing*, 17 (6), 439-449.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Londen: SAGE Publications.
- Flache, A. & Koekkoek, M. (2009). *Interventies voor een leefbare wijk. Van theorie naar praktijk en terug*. Assen: Van Gorcum.
- Frieling, M.A. (2008). *Een goede buur. 'Joint production' als motor voor actief burgerschap in de buurt*. Ridderkerk: Ridderprint BV.
- Furedi, F. (2004). *Therapy Culture: Cultivating vulnerability in an uncertain age*. London: Routledge.
- G4: Voogt, A., Hemert, A., Mulder, N., Dietvorst, J., Mulder, W., Havenaar, J., Lipsch, C. & Slegers, J. (red.) (2006). *Niemand over de schutting. De gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag en de aanbieders GGZ en verslavingszorg*.
- Gallagher, F. & Jasper, M. (2003). Health visitors' experiences of Family Group Conferences in relation to child protection planning: A phenomenological study. *Journal of Nursing Management*, 11 (6), 377-386.
- Gehlen, A. (1988). *Man in an age of technology*. New York: Columbia University Press [first published in 1949].
- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), 1360-1380.
- Granovetter, M.S. (1974). *Getting a job. A study of contacts and careers*. Cambridge: Harvard University Press.
- Granovetter, M.S. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 1, 201-233.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18 (1), 59-82.

- Havassy, B.E., Hall, S.M. & Wasserman, D.A. (1991). Social support and relapse: Commonalities among alcoholics, opiate users, and cigarette smokers. *Addictive Behaviors*, 16 (5), 235-246.
- Hayden, C. (2009). Family Group Conferences: Are they an effective and viable way of working with attendance and behaviour problems in schools? *British Educational Research Journal*, 35 (2), 205-220.
- Hayes, D. & Houston, S. (2007). 'Lifeworld', 'system' and Family Group Conferences: Habermas's contribution to discourse in child protection. *British Journal of Social Work*, 37 (6), 987-1006.
- Hemert, H.M. van & Wolf, J.R.L.M. (2011). Wat is OGGz? *Epidemiologisch Bulletin*, 46 (2/3) 14-22.
- Hilhorst, P. (2009). Samenredzaamheid. *De Volkskrant*, 6 oktober 2009.
- Hines, D. & Bazemore, G. (2003). Restorative policing, conferencing and community. *Police Practice and Research: An International Journal*, 4 (4), 411-427.
- Hogeschool van Amsterdam (HvA) (2008). Outreachend werken bij dreigende huisuitzetting. Een RAAK-onderzoek. Amsterdam: HvA.
- Holland, S. & Rivett, M. (2008). 'Everyone started shouting': Making connections between the process of Family Group Conferences and Family Therapy Practice. *British Journal of Social Work*, 38 (1), 21-38.
- Hortulanus, R.P., Machiels, A. & Meeuwesen, L. (2003). Sociaal isolement. Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. Den Haag: Elsevier Overheid.
- Jackson, S. & Morris, K. (1999). Family Group Conferences: User empowerment or family self-reliance? – a development from Lupton. *British Journal of Social Work*, 29 (4), 621-630.
- Jagtenberg, R., Hulst, B., Roo, A. (2011). Maatschappelijke opbrengsten van Eigen Kracht-conferenties. Onderzoek in het kader van geïndiceerde jeugdzorg trajecten met een toespitsing op multi-probleem gezinnen. Delft: Technische Universiteit Delft, Innovatie en Publieke Sector Efficiëntie Studies.
- Jeong, S., McGarrell, E.F. & Kroovand Hipple, N. (2012). Long-term impact of family group conferences on re-offending: The Indianapolis restorative justice experiment. *Journal of Experimental Criminology*, advance access 26 June 2012, doi: 10.1007/s11292-012-9158-8.
- Jubb, M. & Shanley, E. (2002). Family involvement: The key to opening locked wards and closed minds. *International Journal of Mental Health Nursing*, 11 (1), 47-53.
- Kampen, T., Verhoeven, I. & Verplanke, L. (red.) (2013). *De affectieve burger. Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*. Amsterdam: Van Genneep.
- Klerk, M. de, Gilsing, R. & Timmermans, J. (2010). Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Komter, A. (2003). *Solidariteit en de gift. Sociale banden en sociale uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- La Poutré, B. & Boelrijk, M. (2001). *Bemiddeling als alternatief. Handreiking voor hulp- en dienstverleners*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Lakeman, R. (2008). Practice standards to improve the quality of family and carer participation in adult mental health care: An overview and evaluation. *International Journal of Mental Health Nursing*, 17 (1), 44-56.
- Leeuw, F.L. (2001). Over de praktische betekenis van sociaal kapitaal. In: J.C. Vrooman (red.), *Netwerken en sociaal kapitaal* (pp. 7-23). Amsterdam: SISWO/NSV.
- Levine, M. (2000). The Family Group Conference in the New Zealand Children, Young Persons, and Their Families Act of 1989 (CYP&F): Review and evaluation. *Behavioral Sciences and the Law*, 18 (4), 517-556.
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Lohuis, G., Schilperoort, R. & Schout, G. (2008). *Van bemoei- naar groeizorg. Methodieken voor de OGGz*. Groningen/Houten: Wolter-Noordhoff.
- Lupton, C. (1998). User empowerment or family self-reliance? The Family Group Conference Model. *British Journal of Social Work*, 28 (1), 107-128.

- Lupton, C. & Nixon, P. (1999). *Empowering practice? A critical appraisal of the Family Group Conference Approach*. Bristol: The Policy Press.
- Malmberg-Heimonen, I. (2011). The effects of Family Group Conferences on social support and mental health for longer-term social assistance recipients in Norway. *British Journal of Social Work*, 41 (5), 949-967.
- Malmberg-Heimonen, I. & Johansen, S. (2013). Understanding the longer-term effects of family group conferences. *European Journal of Social Work*, advance access 1 August 2013, doi: 10.1080/13691457.2013.818528.
- Matsinhe, D.M. (2008). *Community conferencing. A review of restorative practices*. Alberta Conflict Transformation Society. Edmonton, Alberta: Canada. Geraadpleegd op 4 maart 2012, van http://actsociety.ca/wp2/docs/RJ_Review.pdf
- McCrea, J.S. & Fusco, R.A. (2010). A racial comparison of Family Group Decision Making in the USA. *Child & Family Social Work*, 15 (1), 41-55.
- McGarrell, E.F. & Hipple, N.K. (2007). Family group conferencing and re-offending among first-time juvenile offenders: The Indianapolis experiment. *Justice Quarterly*, 24 (2), 221-246.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Brashears, M. E. (2006). Social isolation in America: Changes in core discussion networks over two decades. *American Sociological Review*, 71 (3), 353-375.
- Meekeren, E. van & Baars, J. (2011). Zieke individuen, verstoorde systemen: Over psychiatrische patiënten en hun omgeving. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 66 (6), 402-415.
- Merkel-Holguin, L. (2004) Sharing power with the people: Family Group Conferencing as a democratic experiment. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 31 (1), 155-173.
- Migchelbrink, F. (2009). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam, SWP.
- Minsky, L. (2003). Family group conferencing worldwide: Part two in a series. April 3, 2003. *Restorative Practices eForum*. Verkregen op 25 september 2009 van www.restorativepractices.org
- Moore, D.S., McCabe, G.P. & Craig, B.A. (2009). *Introduction to the Practice of Statistics*. New York: Freeman and Company.
- Morris, K. (2012). Thinking family? The complexities for family engagement in care and protection. *British Journal of Social Work*, 42 (5), 906-920.
- Morris, K. & Connolly, M. (2012). Family decision making in child welfare: Challenges in developing a knowledge base for practice. *Child Abuse Review*, 21 (1), 41-52.
- Mueser, K.T., Noordsy, D.L., Drake, R.E. & Fox, L. (2011). Geïntegreerde behandeling van dubbele diagnose. Een richtlijn voor effectieve behandeling [oorspronkelijke titel: Integrated treatment for dual disorders. A Guide to effective practice]. Utrecht: De Tijdstroom.
- Mutter, R., Shemmings, D., Dugmore, P. & Hyare, M. (2008). Family group conferences in youth justice. *Health and Social Care in the Community*, 16 (3), 262-270.
- Nathanson, D.L. (1992). *Shame and pride. Affect, sex, and the birth of the self*. New York: W.W. Norton & Company.
- Natland, S. & Malmberg-Heimonen, I. (2013). A study of coordinator positionings in family group conferences. *Nordic Social Work Research*, advance access 9 August 2013, doi: 10.1080/2156857X.2013.826142.
- Ney, T., Stoltz, J.A. & Maloney, M. (2013). Voice, power, and discourse: Experiences of participants in family group conferences in the context of child protection. *Journal of Social Work*, 13 (2), 184-202.
- Nisbet, R. (1953). *The quest for community. A study in the ethics of order and freedom*. New York: Oxford University Press.
- Nooteboom, B. (2002). *Trust. Forms, foundations, functions, failures and figures*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- O'Shaughnessy, R., Collins, C., & Fatimilehin, I. (2010). Building bridges in Liverpool: Exploring the use of family group conferences for black and minority ethnic children and their families. *British Journal of Social Work*, 40 (7), 2034-2049.

- Oliver, C. (2012). Critical realist grounded theory: A new approach for social work research. *British Journal of Social Work*, 42 (2), 371-387.
- Pennell, J. & Burford, G. (1994). Widening the circle: The Family Group Decision Making Project. *Journal of Child and Youth Care*, 9b (1), 1-12.
- Pennell, J. & Burford, G. (2000). Family group decision making: Protecting children and women. *Child Welfare*, 79 (2), 131-158.
- Pennell, J. (2004). Family Group Conferencing in child welfare: Responsive and regulatory interfaces. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 31 (1), 117-135.
- Pennell, J. (2006). Restorative practices and child welfare: Toward an inclusive civil society. *Journal of Social Issues*, 62 (2), 259-279.
- Pennell, J., Edwards, M. & Burford, G. (2010). Expedited family group engagement and child permanency. *Children and Youth Services Review*, 32 (7), 1012-1019.
- Poortinga, W. (2006). Social relations or social capital? Individual and community health effects of bonding social capital. *Social Science & Medicine*, 63 (1), 255-270.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Putnam, R. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of democracy*, 6 (1), 65-78.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Regenmortel, T. van (2002). Empowerment en maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede. In J. Vranken, K. de Booyer, G. Geldof & G. van Menxel (red.). *Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 2002* (pp. 71-84). Leuven/Leusden: Acco.
- Regenmortel, T. van (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. *Journal of Social Intervention*, 18 (4), 22-42.
- Regenmortel, van, T. (2011). Lexicon van empowerment. *Maatwerk*, 13 (2), 15-18.
- Rooijen, M. van (2010). Eigen Kracht Conferenties niet geliefd in psychiatrie. *Psy*, 15 (4), 21-23.
- Schuurman, M. (2008). *Momenten voor Eigen Kracht*. Voorhout: Bureau WESP.
- Schuurman, M. & Mulder, C. (2011). *Eigen Kracht-conferenties bij gezinnen in de regio Amsterdam. Wat levert het op?* Nieuwegein: Kalliope Consult.
- Sedney, P.L.F., Hauwert, S. & Stam, M. (2008). *Eigen Kracht-conferentie bij dreigende huisuitzetting. Praktijkvoorbeeld*. Amsterdam: Praktijk en Onderzoekscentrum de Karthuizer, Hogeschool van Amsterdam.
- Sheets, J., Wittensstrom, K., Fong, R., James, J., Tecci, M., Baumann, D.J. & Rodriguez, C. (2009). Evidence-based practice in Family Group Decision-Making for Anglo, African American and Hispanic families. *Children and Youth Services Review*, 31 (11), 1187-1191.
- Sherman, M.D., Faruque, H.D. & Foley, D.D. (2005). Family participation in the treatment of persons with serious mental illness. *Psychiatric Services*, 56 (12), 1624-1625.
- Small, M.L. (2009). "How many cases do I need?": On science and the logic of case selection in field-based research. *Ethnography*, 10 (1), 5-38.
- Sousa, L. & Eusebio, C. (2007). When multi-problem poor individuals' myths meet social services myths. *Journal of Social Work*, 7 (2), 217-237.
- Sousa, L. & Rodrigues, S. (2009). Linking formal and informal support in multiproblem low-income families: The role of the family manager. *Journal of Community Psychology*, 37 (5), 649-662.
- Sousa, L. & Rodrigues, S. (2012). The collaborative professional: Towards empowering vulnerable families. *Journal of Social Work Practice: Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community*, 26 (4), 411-425.
- Soyez, V. (2006). Sociale steun voor drugverslaafden in behandeling: Het belang van het betrekken van verschillende subgroepen. *Verslaving: Tijdschrift over Verslavingsproblematiek*, 2 (4), 22-36.

- Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. London: SAGE Publications, Inc.
- Stake, R.E. (2006). *Multiple case study analysis*. New York, NY: Guilford.
- Steyaert, J., Bodd, J. & Linders, L. (2005). *Actief burgerschap. Het betere trek- en duwwerk rondom publieke dienstverlening*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Steyaert, J. (2012). Sociale wetenschappers over sociale netwerken. In: J. Steyaert & R. Kwekkeboom (red.), *De zorgkracht van sociale netwerken* (pp. 25-35). Utrecht: MOVISIE.
- Stubbs, J. (2007). Beyond apology? Domestic violence and critical questions for restorative justice. *Criminology and Criminal Justice*, 7 (2), 169-187.
- Sundell, K. & Vinnerljung, B. (2004). Outcomes of family group conferencing in Sweden: A 3-year follow-up. *Child Abuse & Neglect*, 28 (3), 267-287.
- Tengland, P.A. (2008). Empowerment: A conceptual discussion. *Health Care Analysis*, 16 (2), 77-96.
- Tonkens, E. (2008). *De bal bij de burger*. Amsterdam: Vossiuspers.
- Tönnies, F. (2004). *Community and society*. New Brunswick: Transaction Publishers [first published in 1887].
- Verheij, M. (2011). Gereguleerde zelfredzaamheid: Nadruk in wetten en regels op eigen verantwoordelijkheid. *Maatwerk*, 13 (2), 36-37.
- Visser, C. (2006). *Doen wat werkt. Oplossingsgericht werken, coachen en managen*. Culemborg: Van Duuren Management.
- Waites, C., Macgowan, M.J., Pennel, J., Carlton-LaNey, I. & Weil, M. (2004). Increasing the cultural responsiveness of Family Group Conferencing. *Social Work*, 49 (2), 291-300.
- Wang, E.W., Lambert, M.C., Johnson, L.E., Boudreau, B., Breidenbach, R. & Baumann, D. (2012). Expediting permanent placement from foster care systems: The role of Family Group Decision-Making. *Children and Youth Services Review*, 34 (4), 845-850.
- Weigensberg, E., Barth, R.P. & Guo, S. (2008). Family Group Decision Making: A propensity score analysis to evaluate child and family services at baseline and after 36-months. *Children and Youth Services Review*, 31 (3), 383-390.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2006). *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wijnen-Lunenburg, P., Beek, F. van, Bijl, B., Gramberg, P. & Slot, W. (2008). *It's the family's move. The effects of Eigen Kracht Conferences within the context of youth protection and with respect to safety, social cohesion and control*. Amsterdam: Vrije Universiteit/Voorhout, WESP.
- Wright, T. (2008). Using family group conference in mental health. *Nursing Times*.
<http://www.nursingtimes.net/nursing-practice-clinical-research/using-family-group-conference-in-mental-health/564092.article>, geraadpleegd 25 september 2009.
- Yin, R.K. (2009). *Case study research. Design and methods* [Fourth Edition]. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Bijlage 1. Achtergrond onderzoeksproject

Achtergrond

In deze bijlage wordt de achtergrond van het onderzoeksproject geschetst. We gaan dieper in op het theoretisch kader en het verkennende onderzoek naar de mogelijkheden en beperkingen van EK-c's in de OGGz dat in het najaar van 2009 is verricht (Schout & De Jong, 2010a, 2010b; De Jong & Schout, 2011).

Theoretisch kader – ‘Beyond crowding in and crowding out’ en ‘social capital’

De opkomst van Family Group Conferencing (FGC) kan deels verklaard worden door het combineren van traditionele en actuele inzichten uit de sociologie. FGC is een relatief nieuwe vorm van burgerparticipatie. In westerse verzorgingsstaten wordt burgerparticipatie voornamelijk gerelateerd aan de relatie tussen wat sociologen ‘crowding in’ en ‘crowding out’ noemen. ‘Crowding out’ refereert aan het gegeven dat burgerparticipatie wordt verhinderd door professionals. Actief burgerschap is door professionele interventies vervangen. ‘Crowding in’ betekent dat de staat en de burgermaatschappij elkaar aanvullen – de staat creëert de condities zodat burgers hun verantwoordelijkheid kunnen nemen. Durkheim (1951/1897; 1997/1893) beschreef al in de negentiende eeuw hoe de staat concurreert met de burgermaatschappij en daardoor informele solidariteit in de weg zit. Organische solidariteit is daardoor vervangen door mechanische solidariteit. Dit proces wordt gekenmerkt door een sociaal contract waarin belastingen de basis vormen voor activiteiten die door de staat worden uitgevoerd. Bevrijd van traditionele verbanden en verplichtingen kon individualisme tot ontwikkeling komen.

Verscheidene traditionele sociologen, zoals Nisbet (1953), Tönnies (2004/1887) en Durkheim (1951/1897; 1997/1893), wijzen erop dat individualisme vervreemding in de hand heeft gewerkt. Daardoor is het gevoel van ergens bij te horen afgenomen, evenals loyaliteit naar en solidariteit met de eigen groep. Volgens deze sociologen werkt staatsinterventie afbraak van traditionele verbanden in de hand. Dat sociale inbedding in familieverbanden belangrijk is wees Gehlen (1988/1949) reeds in de jaren veertig van de vorige eeuw uit, hetgeen in recente jaren met empirisch onderzoek wordt ondersteund (zie onder andere Poortinga, 2006). Een gebrekkige sociale inbedding, en daardoor het gemis van informele steun, werkt kwetsbaarheid in de hand. Om te overleven heeft een individu juist steun van familie en vrienden nodig. Afgevraagd mag worden of de opkomst van Family Group Conferencing als een reactie gezien kan worden op de afbrokkelende sociale instituten.

Meer recent wees Furedi (2004) uit dat het bevrijde individu onzeker is en moeilijk in staat met tegenslagen, verwerping en stress om te gaan. Door marktwerking gekenmerkte samenlevingen werken deze kwetsbaarheid in de hand. Furedi beschrijft de ‘therapy culture’, een samenleving waarin experts en professionals als enige gelegitimeerde entiteit worden gezien die in staat zijn oplossingen voor problemen aan te dragen. In ‘therapy culture’ wordt de familie als pathologisch opgevat, niet in staat om op eigen kracht problemen te overwinnen. Kan FGC helpen in het overwinnen van een gebrek aan veerkracht? Versterkt FGC de sociale inbedding van burgers?

Om de werking van FGC te verklaren is een andere sociologische theorie nodig, namelijk die van ‘social capital’. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is er belangstelling voor vertrouwen als brandstof voor sociaal kapitaal (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Nooteboom, 2002; Portes, 1998; Putnam, 2000; Steyaert, 2012). Onderzoek van McPherson et al. (2006) wijst uit dat sociaal kapitaal onder de bevolking in de Verenigde Staten de afgelopen decennia is afgenomen (vooral banden met de eigen gemeenschap/familie en buurt) waardoor in toenemende mate mensen in een sociaal isolement komen. Een proces dat ook in Nederland als zodanig kan

worden waargenomen (zie onder andere Hortulanus et al., 2003). Tijd, intensiteit, intimiteit en – vooral – wederkerigheid¹⁹ en erkenning vormen de motor voor sterke bindingen in netwerken. Wederkerigheid is afhankelijk van verplichtingen²⁰ tussen mensen – netwerken met meer wederzijdse verplichtingen worden gekenmerkt door een sterk sociaal kapitaal (Coleman, 1988). Deze netwerken kennen daarnaast een sterke ‘gebonden solidariteit’ (‘bounded solidarity’, Portes, 1998, p. 8); door identificatie met de groep springen mensen voor elkaar in de bres. Wanneer wederkerigheid ontbreekt, komt vertrouwen onder druk te staan en haken mensen af. Mensen die weinig wederkerigheid (kunnen) bieden, hebben een beperkt sociaal kapitaal waar op terug kan worden gevallen (Bourdieu, 1986; Komter, 2003).

Het verbeteren van relaties in netwerken is een belangrijk doel van FGC. Echter is dit ogenschijnlijk moeilijk in de OGGz waar een groot deel van de cliënten weinig informele hulpbronnen heeft (zie Van Hemert & Wolf, 2011). Soms zijn contacten binnen netwerken van cliënten zo beschadigd dat mag worden afgevraagd of de OGGz-doelgroep baat heeft bij een eenzijdige nadruk op contactherstel. Een enkele Eigen Kracht-conferentie zal waarschijnlijk onvoldoende condities hiervoor creëren. Een ander doel van FGC is de kring groter maken met ‘extra krachten’ (zoals burens, vrijwilligers en maatschappelijk geëngageerde ondernemers) (Pennell, 2004). Moet er gekeken worden naar dwarsverbindingen met andere netwerken? Granovetter (1973) laat zien dat zwakke verbindingen, ‘weak ties’ (volgens McPherson et al. [2006] instrumenteel van aard), een bron van vernieuwing vormen. Mensen die losse banden onderhouden met uiteenlopende netwerken hebben toegang tot hulpbronnen die het eigen netwerk niet kan bieden. Ook wanneer OGGz-clieënten in een netwerk zijn ingebed waarin de onderlinge banden sterk zijn (‘strong, close socio-emotional ties’ aldus McPherson et al. [2006, p. 355]), zal FGC weinig vooruitgang boeken wanneer dit netwerk zelf over een beperkt menselijk kapitaal (kennis, vaardigheden, contacten met andere netwerken) beschikt (vergelijk Bourdieu, 1986, p. 53; Portes, 1998, p. 13-14). Verbindingen met andere netwerken, zoals betaald of vrijwilligerswerk, zijn dan nodig om de leefwereld van de cliënt te vergroten zodat zich nieuwe kansen aandienen. Het is aannemelijk dat OGGz-clieënten zowel baat hebben bij herstel van ‘strong ties’ (enerzijds voor informele steun, anderzijds om eigenzinnig gedrag te corrigeren, vergelijk Portes, 1998) als uitbreiding naar ‘weak ties’ (vooral verbindingen naar betaald en vrijwilligerswerk zou de OGGz-doelgroep nieuwe kansen kunnen bieden, vergelijk Granovetter, 1974; 1983).²¹

Family Group Conferencing

Aan een Eigen Kracht-conferentie nemen verschillende partijen deel (zie figuur 1). Niet alleen de cliënt, diens familie en professionals zijn aanwezig, ook betrokken omstanders zoals vrienden, buurtgenoten en leerkrachten kunnen participeren. Door middel van een democratisch besluitvormingsproces wordt toegewerkt naar een plan waar iedere deelnemer van de conferentie mee instemt. Het plan beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren. De traditionele wijze van besluitvorming waarbij professionals de touwtjes in handen hebben, wordt in een EK-c terzijde geschoven – juist de familie bepaalt de agenda. Families zijn vaak beter in staat om werkbare oplossingen te vinden dan hulpverleners (Lupton, 1998). EK-c’s

¹⁹ Wederkerigheid wordt hier opgevat als de norm van sociale reciprociteit (Chandola, Marmot & Siegrist, 2007). Dit gaat er vanuit dat wanneer persoon A een dienst verleent aan persoon B, de verwachting wordt gecreëerd dat persoon B in de nabije toekomst een dienst met een soortgelijke waarde aan persoon A zal verlenen. Deze wederzijdse verwachtingen worden door Coleman (1988) ‘credit slips’ genoemd.

²⁰ Verplichtingen zijn niet alleen de formele ‘credit slips’, zoals in een werkrelatie of bewezen diensten in een buurtgemeenschap, maar vooral ook de gevoelde verantwoordelijkheden binnen families waarin kinderen zich bijvoorbeeld moreel verplicht voelen zorg te dragen voor hun ouders wanneer deze oud en hulpbehoevend worden.

²¹ In termen van Putnam (2000), een andere Amerikaanse socioloog die veel onderzoek naar sociaal kapitaal heeft gedaan, betekent contactherstel dat wordt gewerkt aan ‘bonding social capital’, terwijl het slaan van bruggen naar nieuwe netwerken wordt samengevat als ‘bridging social capital’.

maken het mogelijk dat families met het probleem leren omgaan op een manier die overeenstemt met de eigen cultuur, leefstijl en geschiedenis (Holland & Rivett, 2008; Jackson & Morris, 1999; O'Shaughnessy et al., 2010). In tegenstelling tot 'traditionele' benaderingen die veelal "family-centred" zijn, is een EK-c juist "family-driven" (Merkel-Holguin, 2004, p. 164). De benadering is met andere woorden niet gericht op het gezin maar bereikt resultaten door het gezin. EK-c's benutten dus de hulpbronnen die in de samenleving zelf aanwezig zijn. De natuurlijke betrokkenheid van familie en omstanders wordt gemobiliseerd en gebruikt.

Eigen Kracht-conferenties staan niet op zichzelf. De conferenties zijn ontstaan in Nieuw Zeeland, daar aangeduid als Family Group Conferencing (FGC).²² FGC vormde een antwoord op de problemen van Maori-kinderen die vaak uit huis werden geplaatst in blanke gezinnen zonder dat gezocht werd naar mogelijkheden om uithuisplaatsingen te voorkomen. Als reactie hierop besloot 'The Department of Social Welfare' in Nieuw-Zeeland in 1989 een cultuursensitieve hulpverleningsbenadering te ontwikkelen en deze wettelijk te verankeren in 'The Young Persons and their Families Act'. Doel was de rol van de staat in de jeugdhulpverlening te verminderen en een grotere nadruk te leggen op de verantwoordelijkheid van de familie en direct betrokkenen in de zorg voor het individuele kind. FGC kreeg een centrale rol (Levine, 2000). FGC is in Nieuw-Zeeland in bepaalde gevallen een verplichte maatregel met een juridisch fundament waarbij een individuele hulpvrager (lees familie/cliëntsysteem) aanwezig moet zijn; families kunnen kiezen, óf ze accepteren een conferentie óf ze krijgen een justitiële maatregel opgelegd (in de meeste gevallen een uithuisplaatsing van het kind).

Samengevat is het FGC-model een benadering waarin wordt getracht het formele systeem van de overheid en (hulpverlenings)instanties samen te brengen met het informele systeem van de familie en het sociale netwerk. Beide systemen kunnen zodoende beschikken over elkaars informatie op basis waarvan het beste besluit genomen kan worden aangaande een cliënt²³ (Doolan, 2003). De conferentie zelf is bedoeld om de veiligheid van het kind te waarborgen en tegelijkertijd het functioneren van het kerngezin te versterken (Brown, 2003, 2007; Crampton,

Figuur

Casus van een Eigen Kracht-conferentie

In een **Eigen Kracht-conferentie** wordt een plan gemaakt rondom een persoon of gezin naar aanleiding van een probleem of een plotselinge verandering in het dagelijkse leven. De betrokkene en zijn of haar familie, vrienden en/of bekenden brengen hun krachten bij elkaar, overleggen samen en maken een toekomstplan.

In de NCRV Dokument aflevering van 11 januari 2010 'Met eigen kracht' wordt het gezin van Annemarie geportretteerd. Annemarie is een alleenstaande moeder die het gezinsleven alleen niet meer aan kan. Er wonen teveel mensen in een klein huis. Eén van de kinderen woont in een instelling omdat het thuis te druk en te vol is. Tot overmaat van ramp komt haar oudste zoon met schoondochter en baby ook nog thuis wonen. Schulden en onvermogen om een huishouden te voeren spelen hierin een rol.

Een Eigen Kracht-coördinator bereidt een conferentie voor en nodigt familieleden en hulpverleners uit. In de conferentie wordt besloten dat het jonge gezin het ouderlijk huis verlaat en ruimte maakt voor de andere kinderen. Het jonge gezin krijgt steun van een oom om de schulden aan te pakken. In de laatste shots van de documentaire zien we een situatie waarin beide gezinnen hun eigen leven leiden en zich met steun van familie zelf redden.

²² De afgelopen jaren wordt in toenemende mate gesproken van Family Group Decision Making, een paraplu-term waar onder andere FGC onder valt. De verschillende modellen hebben met elkaar gemeen dat ze allen 'family engagement' nastreven, ofwel een bepalende rol van de familie in de besluitvorming (zie: Morris, 2012).

²³ In het literatuuronderzoek worden verschillende termen gebruikt als hulpvrager, kind, cliënt, burger. In dit voorstel wordt de term cliënt aangehouden.

2004). Zie bijlage 1 voor een uitleg over het verloop van een Eigen Kracht-conferentie

Eigen Kracht-conferenties in de (openbare) geestelijke gezondheidszorg

Inmiddels is FGC geïmplementeerd in de jeugdhulpverlening van uiteenlopende landen, waaronder sinds 2001 als EK-c in Nederland. FGC is onderworpen aan verschillende vormen van evaluatieonderzoek, en de laatste jaren wordt in toenemende mate de impact gemeten door middel van gerandomiseerd onderzoek (Baffour, 2006; Berzin et al., 2007; Connolly, 2006; Crampton, 2007; Levine, 2000; Jeong et al., 2012; Lupton, 1998; Malmberg-Heimonen, 2011; McCrea et al., 2010; McGarrell & Hipple, 2007; Morris & Connolly, 2012; Mutter et al., 2008; Pennell & Burford, 2000; Pennell, 2004; Pennell et al., 2010; Sheets et al., 2009; Wang et al., 2012; Weigensberg et al. 2009). Deze onderzoeken tonen aan dat FGC in ieder geval even veilige en werkbare plannen oplevert als traditionele vormen van hulpverlening. De impact van FGC wordt gunstig beoordeeld. In een overgrote meerderheid van de conferenties wordt overeenstemming bereikt over de te nemen besluiten; in veel gevallen creatieve besluiten die zonder inmenging van de familie niet door hulpverleners zelf genomen zouden worden. Actoren zijn tevreden over het proces, zoals een betere onderlinge samenwerking, als ook over de bereikte resultaten, zoals het afwenden van gevaar, het voorkomen van recidive, het versterken en intensiveren van sociale steun en het afwenden van een verdergaande verslechtering in het gezin, of een gedwongen uithuisplaatsing van een kind.

Het enige gerandomiseerde onderzoek dat uitgesproken mindere resultaten toont voor FGC ten opzichte van een controlegroep is een Zweedse studie die eind jaren negentig van de vorige eeuw werd uitgevoerd (Sundell et al., 2004). Kinderen in de interventiegroep zouden na een conferentie op de langere termijn weer eerder misbruikt zijn dan kinderen uit de controlegroep die behandeld werden binnen de traditionele kinderbescherming. Echter valt er het een en ander op dit onderzoek aan te merken. Onder andere dat op het moment dat FGC in werd gezet er nagenoeg geen ervaring met dit model in Zweden was opgedaan. Er kunnen dus vraagtekens worden gezet bij of het model correct werd ingezet – met andere woorden, conform ‘model fidelity’. Daarnaast is het ook goed mogelijk dat familieleden door middel van FGC een beter zicht kregen op kindermisbruik en zodoende sneller melding maakten bij de kinderbescherming zodra misbruik zich voortzette. Een verklaring die de onderzoekers zelf geven is dat FGC wellicht moeilijk in te passen is in een sterke verzorgingsstaat als Zweden waarin snel professionals worden geconsulteerd.

De implementatie van FGC blijft voornamelijk beperkt tot de jeugdhulpverlening en aanpalende systemen (Hayes & Houston, 2007). Het laatste decennium wordt geëxperimenteerd met conferenties in andere velden, zoals in het onderwijs (Hayden, 2009), het werken met minderheidsgroeperingen (Chand & Thoburn, 2005; O’Shaughnessy et al., 2010; Waites et al., 2004) en de sociale bijstand (Malmberg-Heimonen, 2011; Malmberg-Heimonen & Johansen, 2013). Ondanks het pleidooi om vaker familie en omstanders te betrekken bij de behandeling van psychiatrische cliënten (Ewertzon et al., 2008; Jubb & Shanley, 2002; Lakeman, 2008; Sherman et al., 2005), zijn studies naar de toepassing van de FGC-benadering in de geestelijke gezondheidszorg schaars, laat staan dat er publicaties gevonden kunnen worden over implementatie in een nog specifiek veld als de OGGz.

Wright (2008) en Mirsky (2003b, p. 3-5) gaan in op de toepassing van FGC in de geestelijke gezondheidszorg in de regio Essex (Verenigd Koninkrijk), een ambulante programma voor volwassenen die kampen met een chronische psychiatrische stoornis (schizofrenie, bipolaire stoornis, persoonlijkheidsproblematiek). Het programma legt nadruk op het vergroten van steun uit het netwerk, het tegengaan van isolement, discriminatie en stigmatisering (Mirsky, 2003b). In deze praktijk wordt ‘familie’ breed opgevat: iedereen die betrokken is bij de cliënt. Er worden afspraken gemaakt met de betrokkenen over welke rol zij kunnen vervullen wanneer de situatie van de cliënt verslechtert (Wright, 2008). FGC wordt binnen de jeugdhulpverlening voornamelijk

georganiseerd wanneer een cliënt in crisis verkeert. In de Essex-praktijk wordt juist geen conferentie georganiseerd tijdens een crisis, omdat de cliënt bijvoorbeeld psychotisch is of achterdochtig naar diens familie (Mirsky, 2003b). FGC wordt door 'Essex social care' opgevat als een complementerende benadering; het vult traditionele methoden aan. In de Essex-praktijk neemt een psychiatrisch verpleegkundige de rol van FGC-coördinator op zich. Wright (2008) spreekt niet van een coördinator, maar van een facilitator. De facilitator informeert de cliënt over de mogelijkheden een conferentie te organiseren. Het is de vraag of het samenvallen van de rol van hulpverlener en de rol van facilitator nog wel de term FGC rechtvaardigt. De praktijk in Essex kan ook opgevat worden als een praktijk die veelvuldig sociale netwerksstrategieën inzet. Volgens Flynn (in: Mirsky, 2003b) werkt FGC vooral bij cliënten die kampen met persoonlijkheidsproblematiek en daardoor vaak een chaotische levensstijl hebben. FGC biedt hen structuur en werpt barricades op om terug te vallen in chaotisch gedrag. FGC zou ook helpen bij het stimuleren van cliënten om gebruik te maken van de diensten die instanties aanbieden. Vaak schamen cliënten zich ervoor om een beroep op deze instanties te doen. FGC zorgt ervoor dat deze gevoelens worden doorbroken (Mirsky, 2003b). Tenslotte levert FGC een bijdrage aan het doorbreken van het sociaal isolement waar veel cliënten in verkeren; de hoeveelheid contacten die de cliënten uit de Essex-praktijk met hun netwerk onderhielden waren uitgebreid en ook de kwaliteit ervan was toegenomen.

In de Nederlandse (O)GGZ is weinig ervaring opgedaan met FGC/EK-c. Wel worden in Amsterdam conferenties ingezet bij dreigende huisuitzettingen (HvA, 2008; Sedney et al., 2008). Setting en doelgroep hiervan vertonen overlap met die van de OGGZ. Ook deze groep vindt moeilijk zijn weg naar de hulpverlening en hebben vaak opstapelende problemen. Coördinatoren en hulpverleners bestempelen beide EK-c als een geschikte benadering voor cliënten die te maken hebben met dreigende huisuitzettingen. "Juist geïsoleerde individuen of gezinnen hebben mensen om zich heen nodig om hun problemen de baas te worden, en juist in het geval van een crisis, zoals een dreigende huisuitzetting, is de kracht van familie, vrienden en burens hard nodig" (HvA, 2008, p. 31).

Er zijn echter ook knelpunten bij EK-c's in situaties van dreigende huisuitzettingen. In de praktijk is vaak een crisis nodig om cliënten het belang van een EK-c te laten inzien. Het blijkt in veel gevallen dat als de crisis is verholpen, cliënten niet meer gemotiveerd zijn mee te werken aan een EK-c. Het zijn vaak hulpverleners die cliënten verwijzen naar de mogelijkheid van een EK-c om een huisuitzetting te vermijden. Om een goed moment te vinden voor een EK-c "[...] moet gezocht worden naar een balans tussen genoeg druk van de crisis en voldoende ruimte om naar de achtergronden van de problemen te kijken" (HvA, 2008, p. 35). Hulpverleners moeten dus niet te snel de druk van de ketel halen en daarmee de noodzaak voor een EK-c wegnemen. Tegelijkertijd is het zaak dat als het tot een EK-c komt, hulpverleners een meer bescheiden rol aannemen zodat cliënten en hun netwerk eigenaarschap verwerven over het probleem en de oplossing hiervan.

Aanvullend exploratief onderzoek

Bij het literatuuronderzoek dat hierboven is beschreven naar de stand van zaken op het gebied van Eigen Kracht in de (O)GGZ is gebruik gemaakt van 'search strings' met de woorden 'Public Mental Health Care', 'Community Mental Health Care', 'Family Group Conferencing' en 'Eigen Kracht-conferentie' in de meest voorkomende databases als GoogleScholar, PubMed en Picarta. (Inter)nationaal is er echter zo weinig bekend over mogelijkheden om EK-c's/FGC in te zetten in de GGZ, laat staan de OGGZ, dat aanvullend empirisch onderzoek nodig was. Vijf vragen bleven na het literatuuronderzoek onbeantwoord:

1. In welke mate zou er vastgehouden moeten worden aan de EK-c procedure als conferenties in de OGGz georganiseerd gaan worden?
 2. Kunnen EK-c's ook georganiseerd worden als de cliënt hiervoor geen toestemming geeft?
 3. Is een crisis een indicatie of een contra-indicatie voor een EK-c?
 4. Welke rol dient de coördinator aan te nemen, en welke achtergrond zou hij of zij moeten hebben om EK-c's in de OGGz te organiseren?
 5. In hoeverre is het mogelijk conferenties te organiseren bij cliënten die een beperkt netwerk hebben?
-

Het aanvullend verkennende onderzoek was toegesneden op deze vijf vragen. Het onderzoek viel uiteen in twee onderdelen:

- I. Tien deskundigen uit het veld van de OGGz en Eigen Kracht in Nederland zijn geïnterviewd. Interviews waren semigestructureerd en duurden anderhalf tot twee uur. In de interviews is (door)gevraagd naar mogelijkheden en knelpunten om EK-c's in te zetten in de OGGz. Dit aanvullende onderzoek leverde echter nog teveel onbeantwoorde vragen en dilemma's op.
 - II. Onbeantwoorde vragen en knelpunten uit de vorige ronde zijn omgewerkt tot stellingen en voorgelegd aan een panel van 27 deskundigen: beleidsambtenaren, bestuurders, docenten, hulpverleners uit de werkvelden van de Jeugdhulpverlening en de OGGz.
-

De dataverzameling van het empirisch onderzoek is doorgegaan totdat geen nieuwe ideeën, mogelijkheden, bezwaren en knelpunten voor het toepassen van Eigen Kracht-conferenties in de OGGz meer naar voren kwamen. De interviews en de paneldiscussie zijn opgenomen, verbatim uitgetypt en geanalyseerd met behulp van het programma ATLAS.ti. Trends, patronen en afwijkingen van patronen zijn verwerkt tot een theoretiserende tekst.

Bevindingen exploratief onderzoek – Handvatten voor vervolgonderzoek

Of de Eigen Kracht-benadering geschikt is in de OGGz kan uit het verkennende onderzoek niet worden opgemaakt. Het onderzoek laat wel zien dat er goede redenen zijn om met EK-c's te gaan experimenteren in de OGGz. Deze redenen zijn (De Jong & Schout, 2011, p. 72):

1. In de OGGz gaat het vaak om ongemotiveerde cliënten. EK-c's – zelfs zonder de aanwezigheid van de cliënt – kunnen steun of een plan opleveren.
 2. EK-c's kunnen een uitbreiding vormen van het repertoire van hulpverleningsmogelijkheden tussen vrijwillige hulpverlening en dwangmaatregelen.
 3. OGGz-clieënten hebben vaak een beperkt sociaal netwerk. Herstel van relaties en het bevorderen van de betrokkenheid van het natuurlijke netwerk rondom een cliënt, kan een reden zijn om met EK-c's te beginnen.
 4. Een EK-c heeft zowel een kans van slagen in een crisissituatie als buiten een crisis om. Soms moet de cliënt tegen de muur staan om hulp vanuit het netwerk te accepteren (zoals bij een dreigende huisuitzetting), terwijl het in andere situaties vereist is dat de cliënt eerst in rustig vaarwater verkeert en bijvoorbeeld een psychotische episode voorbij is.
 5. Cliënten die negatief staan tegenover de hulpverlening zijn wellicht geneigd om een EK-c te accepteren omdat de hulpverlening een andere (lees bescheiden) positie inneemt.
 6. Ten slotte neemt het sociaal netwerk werk uit handen van de hulpverlening.
-

Dit exploratief onderzoek laat verschillende vragen onbeantwoord: 1) in hoeverre vastgehouden moet worden aan de standaard EK-c procedure; 2) of de coördinator een achtergrond als hulpverlener moet hebben of niet; 3) of de coördinator en/of hulpverlener tijdens het besloten deel aanwezig mag zijn of niet.

EK-c's worden op dit moment ingezet bij het afwenden of uitstellen van jeugdbeschermingsmaatregelen, huisuitzettingen en huiselijk geweld. De waarde voor de OGGz zou wel eens in het verlengde daarvan kunnen liggen: het verwerven van medewerking, het doorbreken van isolement, het voorkomen van dwang. Vervolgonderzoek is nodig om dat te verifiëren.

Bijlage 2. Semigestructureerde interviews (topiclijst)

De onderwerpen (topics) liggen vast maar de bevragsingsmethode is open. De topics vertegenwoordigen de belangrijkste elementen van de proces- en productevaluatie. Door open vragen te stellen krijgt de respondent de ruimte om zijn of haar verhaal te doen.

Topiclijst semigestructureerd interview:

Proces topics:

Met de respondenten wordt retrospectief het proces van de EK-c doorlopen.

1. Probleemsituatie voorafgaand aan de EK-c
2. De verwijzing
3. De voorbereiding
4. De conferentie
 - Informatie-uitwisseling
 - Besloten familedeel
 - Besluitvorming
5. Monitoring, bijstellen van het plan

Extra aandachtspunt: Hoe hebben de deelnemers de rol van de coördinator ervaren? En zijn er suggesties ter verandering of verbetering met betrekking tot deze EK-c?

Product topics:

1. In hoeverre is de leefsituatie verbeterd (meetschaal, score vóór EK-c en score na EK-c)

Doorvragen op score:

Hogere score: waar blijkt dat uit?

Lagere score: wat was de oorzaak?

Had de score beter gekund, zo ja hoe?

2. In hoeverre is de eigen kracht toegenomen (meetschaal, score vóór EK-c en score na EK-c)

Doorvragen op score:

Hogere score: waar blijkt dat uit?

Lagere score: wat was de oorzaak?

Had de score beter gekund, zo ja hoe?

3. Is de hoeveelheid mensen uit het informeel netwerk waaraan steun ontleend kan worden toegenomen (tellen van hoeveelheid mensen voorafgaand als na de conferentie)? In hoeverre is de kwaliteit van de sociale steun toegenomen, familie en bekenden actiever betrokken (meetschaal, score vóór EK-c en score na EK-c)

Doorvragen op score:

Hogere score: waar blijkt dat uit?

Lagere score: wat was de oorzaak?

Had de score beter gekund, zo ja hoe?

4. In hoeverre is het aantal betrokken professionals bij de familie afgenomen (tellen van hoeveelheid professionals voorafgaand als na de conferentie)? In hoeverre is de caseload (werkdruk) van de professionals verlicht? (meetschaal, score vóór EK-c en score na EK-c)

Doorvragen op score:

Hogere score: waar blijkt dat uit?

Lagere score: wat was de oorzaak?

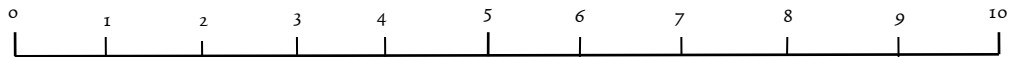
Had de score beter gekund, zo ja hoe?

5. Heeft deze EK-c ander effecten gehad?

Meetschalen

In interviews en vooral bij het meten van attitudes en meningen worden veelvuldig schalen als antwoordmogelijkheden gebruikt. Onderzoekers leggen dan geïnterviewden meningen voor en vragen hun aan te geven in welke mate zij het met deze mening eens zijn. Het aantal schaalcategorieën dat wordt gebruikt is enigszins afhankelijk van de vraag en vooral van de nuancering die in het antwoord wordt gelegd. Het hangt vooral ook af van de complexiteit van hetgeen met de vraag gemeten wordt. Hoe complexer, hoe meer categorieën er gebruikt kunnen worden. Het statistisch voordeel van het gebruik van veel categorieën is dat het effectiever is verschillen tussen respondenten vast te stellen. Er zijn immers meer verschillende antwoorden mogelijk doordat de range groter is.

De respondenten worden gevraagd om op een meetschaal van 1-10 aan te geven wat volgens hen de score was op betreffende item was vóór de EK-c en wat de score is na de EK-c.



Afbeelding voorbeeld van meetschaal

Bijlage 3. Operationalisering hypothesen

Hypothese 1. Sociale steun

Een theorie die goed aansluit bij de EK-c is die over 'sociaal kapitaal'. Sociaal kapitaal is een concept dat in de jaren tachtig van de vorige eeuw voor het eerst door Bourdieu (1986, p. 51) werd gedefinieerd:

Social capital is the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership in a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a 'credential' which entitles them to credit, in the various senses of the word.

De hoeveelheid sociaal kapitaal wordt volgens Bourdieu bepaald door de grootte van het netwerk (steun die gemobiliseerd kan worden; familie, vrienden, buurtgenoten, collega's) en het volume van het (economisch, cultureel/menselijk en symbolisch) kapitaal dat in het netwerk beschikbaar is. In deze bijlage zal onder andere gekeken worden naar de theorievorming over sociaal kapitaal die afkomstig is van Robert Putnam.

Sociaal kapitaal verwijst naar kenmerken van sociale organisaties zoals netwerken, normen en sociaal vertrouwen. Deze kenmerken vergemakkelijken samenwerking en zullen wederzijdse voordelen opleveren. Dit houdt onder andere in dat sociaal kapitaal verwijst naar de mogelijkheid voor burgers om samenwerking tot stand te brengen. Het tot stand brengen van samenwerking gebeurt op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid (Putnam, 1995). Sociaal kapitaal kan, met andere woorden, worden gezien als sociale relaties die hulpbronnen vormen en waar individuen een beroep op kunnen doen (Leeuw, 2001).

In zijn werk omschrijft Putnam (1995; 2000) onder andere dat in zijn ogen de dynamiek van de Amerikaanse civil society de laatste decennia van de twintigste eeuw is verminderd. De Verenigde Staten hebben aan het eind van de vorige eeuw een aantal belangrijke veranderingen meegemaakt die betrekking hebben op het burgerlijke, sociale, politieke en verenigingsleven. Het sociaal kapitaal in Amerika is door de decennia heen afgenomen. Dit uit zich onder andere in het feit dat steeds minder mensen lid zijn van verenigingen. Men bowlt niet meer in groepsverband, maar men bowlt alleen (vandaar de titel van Putnam's boek uit 2000: 'Bowling alone'). McPherson et al. (2006) sluiten aan bij het idee van Putnam dat het sociaal kapitaal is afgenomen. Zij hebben data vergeleken over steunpersonen uit iemands omgeving van 1984 met data uit 2004. In dit onderzoek wordt duidelijk dat er in deze periode een daling heeft plaatsgevonden in het aantal hulpbronnen waar mensen een beroep op kunnen doen. Deze bevindingen zijn een bevestiging van wat Putnam aangeeft, namelijk dat het sociaal kapitaal in Amerika de afgelopen decennia is afgenomen. Dit heeft volgens Putnam een aantal negatieve gevolgen.

Allereerst leert men door lid van een vereniging te zijn om samen te werken, dit brengt solidariteit tot stand. Ook vermeldt Putnam dat er bewijs is dat netwerken met een sterke maatschappelijke betrokkenheid van invloed zijn op de kwaliteit van het leven. Dit betreffen netwerken waarin men zich om elkaar bekommert. Onderzoekers die zich bezighouden met problemen op het terrein van armoede, werkloosheid, criminaliteit en gezondheid hebben ontdekt dat succesvolle resultaten en uitkomsten zich het meest voordoen in maatschappelijk betrokken gemeenschappen (Putnam, 1995).

Tevens geeft Putnam aan dat sociale verbondenheid verschillende voordelen kan opleveren, zoals bijvoorbeeld betere scholen, een sterkere economie en minder criminaliteit. Maar er zijn meer

redenen waarom het leven minder gecompliceerd is in een gemeenschap waarbij sprake is van een flinke voorraad sociaal kapitaal. De belangrijkste reden is dat netwerken van maatschappelijke betrokkenheid solide vormen van wederkerigheid tot stand brengen. Tevens moedigt het de ontwikkeling van sociaal vertrouwen aan. Zulke netwerken zijn ook beter in staat om collectieve problemen op te lossen (Putnam, 1995).

Dat betrokkenheid en participatie in groepen positieve gevolgen kan hebben voor het individu toonde ook Durkheim al aan, aan het begin van de twintigste eeuw. Hij verklaarde dat leven in een groep en het ervaren van sociale steun kan helpen om anomie, vervreemding en zelfmoord tegen te gaan (Durkheim zoals geciteerd in Portes, 1998).

Putnam maakt in zijn werk, net als een aantal andere wetenschappers, onderscheid tussen *bonding social capital* en *bridging social capital*. De eerste vorm van sociaal kapitaal bindt samen en de tweede slaat bruggen. Het verbindende sociaal kapitaal ontstaat vooral tussen mensen die gelijkenissen hebben met elkaar (bijvoorbeeld mensen met een gelijk ras of gelijke religie) en is voornamelijk intern gericht. Bruggen slaan gebeurt tussen mensen die geen gelijkenissen hebben met elkaar. Het bruggen slaan maakt contacten tussen mensen uit verschillende sociale groepen mogelijk (Putnam, 2000).

Het werk van Granovetter (1973; 1983) ging vooraf aan dat van Putnam. Granovetter maakt onderscheid tussen *weak ties* (zwakke banden) en *strong ties* (sterke banden) tussen mensen. Veel onderzoek richt zich op sterke banden en welke voordelen dit met zich mee kan brengen. Zo geven McPherson et al. (2006) aan dat hoe dichter we bij iemand staan en hoe sterker onze band met deze persoon is, hoe meer steun we van deze persoon kunnen verwachten. Tevens is de waarschijnlijkheid groter dat deze sterke banden ons te hulp zullen schieten in crises. Granovetter richtte zich in zijn werk echter ook op de zwakke banden en liet zien wat voor baat men hierbij kan hebben. De kracht van een band omschrijft Granovetter als een combinatie van de hoeveelheid tijd, de emotionele intensiteit, het wederzijds vertrouwen en de wederzijdse diensten die de band aantonen (Granovetter, 1973). Granovetter geeft aan dat een zwakke band kan dienen als brug naar nieuwe sociale netwerken. Individuen die weinig zwakke banden hebben zullen veel informatie niet tot zich krijgen en zullen dus worden beperkt tot de inzichten en visies van goede vrienden (sterke banden). Ze kunnen hierdoor verscheidene nadelen ervaren. Die kunnen zich bijvoorbeeld voordoen wanneer iemand op zoek is naar een baan. Door middel van zwakke banden heeft het individu wellicht toegang tot meer contacten die hem of haar verder kunnen helpen dan wanneer deze persoon zich alleen beperkt tot de sterke banden.

Tevens geeft Granovetter aan dat sociale systemen die weinig of geen zwakke banden hebben, gefragmenteerd en onsamenvattend zullen zijn; nieuwe ideeën zullen langzaam worden verspreid (Granovetter, 1983). Dat nieuwe ideeën langzaam worden verspreid bij sociale systemen waarbij weinig of geen sprake is van zwakke banden komt doordat men zich steeds begeeft in dezelfde kring. Wanneer er bij zulke sociale systemen wel meer zwakke banden zouden zijn betrokken, zouden er ook meer nieuwe ideeën van buitenaf dit sociale systeem binnendringen. Zwakke banden worden gezien als onmisbaar en brengen kansen voor individuen en voor integratie in gemeenschappen tot stand (Granovetter, 1973). Gedacht kan worden aan kansen op de arbeidsmarkt.

Zoals hiervoor is vermeld maakt Putnam onderscheid tussen *bonding social capital* en *bridging social capital*. Het verbindende kapitaal is goed voor het tot stand brengen van specifieke wederkerigheid en om solidariteit te mobiliseren. Het slaan van bruggen is beter voor een koppeling aan externe contacten en voor het verspreiden van informatie (Putnam, 2000). De inzichten van Putnam en Granovetter maken duidelijk dat naast contact met mensen die dichtbij een individu staan (*strong ties*) ook het contact met personen die verder af staan van een individu (*weak ties*) van belang kan zijn. Uit onderzoek blijkt dat binnen EK-c's *bonding social capital* het meest voorkomt. Er wordt nog weinig gedaan met *bridging social capital*. Het slaan van

bruggen zou juist interessant kunnen zijn voor mensen met zwakke sociale structuren die alleen betrokkenen hebben uit dezelfde structuren en netwerken. Het bruggen slaan naar *weak ties* zou hen nieuwe mogelijkheden kunnen bieden. Wanneer bij een conferentie (ook) personen waarmee de hoofdpersoon een zwakke band heeft worden uitgenodigd, kan dit wellicht bepaalde voordelen tot stand brengen.

In de Nederlandse hulpverlening komt er steeds meer belangstelling voor het inzetten van leden van het sociale netwerk voor het verlenen van zorg (zoals bijvoorbeeld is te merken aan het feit dat er steeds meer EK-c's worden georganiseerd). Er kan dan worden gedacht aan familie of vrienden, maar tegenwoordig richt men zich ook steeds meer op de *weak ties* zoals verre bekenden of betrokken medeburgers, zoals vrijwilligers (Steyaert & Kwekkeboom, 2012). Toch zou het betrekken van *weak ties* bij EK-c's, zoals hierboven ook al vermeld, nog intensiever kunnen worden toegepast.

Niet alleen Putnam, ook andere sociologen hebben opvattingen over hoe sociaal kapitaal zich uit in sociale netwerken. Eén van deze sociologen is Coleman. Hij geeft aan dat sociaal kapitaal wordt bepaald door zijn functie. Deze functie is dat sociaal kapitaal kan dienen als hulpbron voor individuen en groepen. Sociaal kapitaal zit in de relaties en de structuur van sociale netwerken. Sociaal kapitaal is volgens Coleman productief; het maakt het mogelijk om bepaalde doelstellingen te bereiken die anders niet mogelijk waren geweest (Coleman 1988; 1990). Dit is ook wat een EK-c tracht te doen. Door middel van het mobiliseren van verschillende hulpbronnen in iemands omgeving wordt geprobeerd om iemands situatie te verbeteren en om met behulp van deze hulpbronnen bepaalde doelstellingen (vaak gericht op het leefbaar maken van de situatie) te bereiken.

Coleman omschrijft sociaal kapitaal in de vorm van verwachtingen en verplichtingen. Als A iets doet voor B, en A verwacht dat B iets terug doet in de toekomst, dan brengt dit een verwachting teweeg bij A en een verplichting bij B. Deze verplichting wordt ook wel een *credit slip* genoemd. Deze vorm van sociaal kapitaal is afhankelijk van twee elementen: 1) het niveau van vertrouwen in de sociale omgeving (men houdt zich aan afspraken) en 2) de werkelijke omvang van verplichtingen die daaruit ontstaan.

Individuele mensen die leven in sociale netwerken waar sprake is van een hoge mate van verplichtingen, hebben een sterk sociaal kapitaal waar ze op terug kunnen vallen. Personen creëren deze verplichtingen omdat de wederdienst hen wel eens meer zou kunnen opleveren dan dat het helpen van de ander hen heeft gekost (Coleman, 1990). Over het algemeen is het zo dat degenen die zelf veel geven hier ook veel voor terug krijgen. Individuele mensen die weinig geven zijn vaak personen die ook weinig ontvangen. Wanneer wederkerigheid blijft ontbreken (wat vaak het geval is bij OGGZ-cliënten, omdat zij hier simpelweg niet toe in staat zijn en/of weinig te bieden hebben als wederdienst) kan men zich dus afvragen wat er overblijft van (sociale) steun (Komter, 2003).

Bovenstaande inzichten tonen aan dat mensen in maatschappelijk betrokken netwerken voordelen ondervinden, waaronder wederkerigheid ('wanneer ik iets voor jou doe, doe jij ook iets voor mij'). Wanneer bij een EK-c naast sterke banden ook zwakke banden worden uitgenodigd kan dit leiden tot een uitbreiding van sociale steun voor de hoofdpersoon. Tevens zou een EK-c ervoor kunnen zorgen dat het aantal *credit slips* en hiermee de sociale steun toeneemt. Men kan een beroep doen op elkaar en kan op elkaar rekenen. Deze veronderstellingen leiden tot de eerste hypothese:

Door een EK-c neemt de (kwaliteit van) sociale steun aan de hoofdperso(n)en toe.

Verschillen in sociale structuren kunnen volgens Coleman (1988) optreden vanwege verscheidene redenen. Het kan zijn dat er verschillen zijn in de behoeften die mensen hebben aan hulp. Dit kan een aantal oorzaken hebben. Er kunnen bijvoorbeeld andere bronnen van hulp aanwezig zijn (zoals de overheid en sociale instellingen), er kunnen verschillen zijn in de mate van

rijkdom (wat hulp van anderen minder nodig maakt), er kunnen verschillen zijn in de cultuur, in de neiging om hulp aan te bieden en te vragen en in de dichtheid van sociale netwerken. De oorzaken die Coleman hier noemt zijn punten waar men ook bij EK-c's tegenaan kan lopen. Zo kan het zijn dat mensen alleen hulp willen van sociale instellingen en geen beroep willen doen op het eigen netwerk. Tevens komt het geregeld voor dat mensen niet makkelijk om hulp van anderen durven te vragen, bijvoorbeeld omdat zij zich schamen voor de situatie waarin zij zich bevinden (De Jong & Schout, 2011). Dit wordt ook wel 'vraagverlegenheid' genoemd: we willen anderen niet tot last zijn of voelen ons zwak en kwetsbaar wanneer we omstanders om hulp vragen (Linders, 2010). Daarnaast komt het bij OGGz-cliënten ook vaak voor dat er geen sprake is van een dicht netwerk, wat het soms lastig maakt om hulpbronnen te mobiliseren.

Hypothese 2. Empowerment

Een begrip dat al enige tijd in de belangstelling staat in hulpverlenend Nederland is *empowerment*. Van Regenmortel (2002, p. 76) hanteert de volgende definitie voor empowerment:

Een proces waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dit via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie.

Deze definitie ligt dichtbij die van Tengland (2008, p. 93):

We achieve empowerment (in a combined sense) when a person (or group) A acts towards (in relation to) another person (or group) B in order to support B (by creating the opportunity and environment, and giving 'expertise' support) in gaining better control over (some of) the determinants (those relevant for the situation or profession) of her (quality of) life through (necessarily) an increase in B's knowledge (self-knowledge, consciousness raising, skills development, or competence), or health (e.g., autonomy, self-confidence, self efficacy or self-esteem) or freedom (positive and negative), and this acting of A towards B involves minimizing A's own 'power' (of influence) over B with regard to goal/problem formulation, decision-making and acting, and B seizes (at least) some control over this situation or process (goal/problem formulation, decision-making and acting).

In beide definities wordt duidelijk dat empowerment draait om een proces dat uiteindelijk het grip krijgen op de eigen leefsituatie tot stand brengt.

Dat empowerment ook een belangrijk doel is bij EK-c's blijkt ook uit de onderliggende filosofie van FGC. Hier wordt het empoweren van individuen en hun families als één van de belangrijkste doelen van een conferentie gezien (Lupton & Nixon, 1999).

Actief burgerschap kan gezien worden als een uitkomst van empowerment; een combinatie van de kracht en inzet van de burgers. Professionele dienstverleners en organisaties spelen een aanvullende rol. Participatie is een belangrijk onderdeel van empowerment. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten door lid te worden van een vereniging (Van Regenmortel, 2009). Deze visie van Van Regenmortel sluit aan bij Putnam die aangeeft dat in Amerika sprake is van een afname van mensen die lid zijn van een vereniging, wat leidt tot een afname van sociaal kapitaal (Putnam, 1995). Een afname van sociaal kapitaal betekent ook dat er minder mensen zijn om een beroep op te doen in tijden van nood. Lid zijn van verenigingen en op andere manieren participeren in de samenleving is daarom van wezenlijk belang. In Nederland blijkt juist, in tegenstelling tot in Amerika, dat burgers veel activiteiten in informeel verband samen doen (Steyaert & Kwekkeboom, 2012).

Empowerment reikt verder dan zelfbeschikking en zelfredzaamheid. Het draait daarnaast ook om informele steun, eventueel aangevuld of in balans met professionele steun, en de sociale veerkracht van een sociaal systeem. Hilhorst (2009) introduceerde hiervoor het begrip 'samenredzaamheid'. Dit aspect speelt juist binnen EK-c's een cruciale rol. Bij een EK-c wordt de

eigen kracht van het sociale netwerk om een individu heen versterkt. Ook in de bovenstaande definitie van Tengland (2008) komt samenredzaamheid naar voren. Empowerment wordt bereikt wanneer een individu of groep een ander individu of groep ondersteunt, zodat uiteindelijk bereikt wordt dat dit individu of deze groep meer controle en grip op zijn of haar eigen leven krijgt. Empowerment van een groep of individu kan dus tot stand worden gebracht door één persoon, maar ook door meerdere personen samen. Wanneer meerdere personen met elkaar een ander persoon of een andere groep ondersteunen of te hulp schieten, dan wijst dit op samenredzaamheid.

Bovenstaande inzichten laten zien dat EK-c's mogelijkheden bieden om empowerment te realiseren. Empowerment is een proces waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie. Dit leidt tot de tweede hypothese:

De EK-c leidt ertoe dat de eigen kracht en daarmee de grip op de eigen situatie van de hoofdpersoon toeneemt.

Hypothese 3. Leefsituatie

Bij empowerment staat het grip krijgen op het leven centraal. Dit wordt bereikt door het krijgen van meer controle en kritisch inzicht. Door dit inzicht kan men er bijvoorbeeld achter komen op welke steun- en hulpbronnen een beroep kan worden gedaan. Hierdoor kan men daadwerkelijk invloed uitoefenen om de situatie waarin iemand verkeert te veranderen (Van Regenmortel, 2011).

Doordat burgers door een EK-c meer invloed kunnen uitoefenen op hun eigen situatie en hier meer grip op krijgen zullen zij waarschijnlijk ook beter in staat zijn tot het realiseren van het hoofddoel van de EK-c. In OGGz-cases betreft dit vaak het verbeteren van de leefsituatie. Dit leidt tot de volgende hypothese:

De EK-c leidt tot een verbetering van de leefsituatie van cliënten, cliëntsystemen en woonbuurten.

Hypothese 4. Caseload verlichting

Zoals hiervoor omschreven, geeft Putnam (1995) aan dat netwerken van maatschappelijke betrokkenheid van invloed zijn op de kwaliteit van het leven. Op gebieden als armoede, werkloosheid, criminaliteit en gezondheid is aangetoond dat positieve resultaten en uitkomsten zich het meest voordoen in maatschappelijk betrokken gemeenschappen. Dit wil zeggen dat maatschappelijk betrokken gemeenschappen ervoor kunnen zorgen dat er zich onder andere minder criminaliteit en werkloosheid voordoet en dat maatschappelijk betrokken gemeenschappen positieve gevolgen hebben voor de gezondheid van burgers.

Een kenmerk van maatschappelijk betrokken gemeenschappen is actief burgerschap. Actief burgerschap wil zeggen dat de burger zelf actief actie onderneemt bij maatschappelijke problemen (Tonkens, 2008). Het verwijst onder andere naar het belang van de zelfredzaamheid van burgers en het ondersteunen van deze burgers in het ontwikkelen van zelfredzaamheid (Steyaert et al., 2005). Onderzoek toont aan dat betrokken burgers en sociale cohesie in ons land een oplossing zouden kunnen bieden voor een breed scala aan maatschappelijke problemen (Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid, 2012). Doel is burgers steeds meer bij elkaar en de samenleving te betrekken. Dit gebeurt steeds vaker op het initiatief van burgers zelf. Het wordt duidelijk dat burgers veel kunnen en tot veel bereid zijn. Ook in de Wmo staat actief burgerschap centraal. Deze wet stimuleert het actief burgerschap binnen een gemeente. Gemeenten worden verantwoordelijk voor het verschaffen van zorg die gericht is op participatie en zelfredzaamheid (Verheij, 2011).

Tonkens (2008) vermeldt dat actief burgerschap de laatste jaren door onder andere beleidsmakers en politici wordt gesuggereerd als oplossing voor vier maatschappelijke problemen. Ten eerste voor gebrek aan sociale samenhang, ten tweede voor consumentistisch en antisociaal gedrag, ten derde voor sociale uitsluiting en tot slot voor de kloof tussen burger en bestuur. Er wordt verwacht dat burgers deze problemen oplossen. In toenemende mate krijgen burgers daarom een verbindende taak toebedeeld.

De verzorgingsstaat zou burgers lui en passief maken. Passieve burgers zijn burgers die bij problemen een beroep doen op de overheid en niet bij elkaar aankloppen voor hulp. Wanneer de overheid zich passief opstelt zullen burgers actiever worden (Tonkens, 2008). Het idee achter een passieve overheid is bijvoorbeeld dat burgers elkaar proberen te helpen bij het oplossen van problemen, zij zullen dan minder snel een beroep doen op de professionele hulpverlening.

Een visie die aansluit bij de idee van actief burgerschap is die van Phillip Blond. Volgens Blond (2010) zijn de sociale problemen in de westerse wereld groot. Blond richt zich voornamelijk op de situatie in het Verenigd Koninkrijk. Mensen zijn in toenemende mate eenzaam, doen minder aan vrijwilligerswerk, zijn minder betrokken bij de maatschappij en er is sprake van steeds minder wederzijds vertrouwen tussen burgers en instanties en burgers onderling. Blond legt de nadruk op het belang van het versterken van sociale banden en participatie van burgers. De eigen kracht van netwerken zou moeten worden versterkt zodat de afhankelijkheid van overheidsfaciliteiten wordt verminderd. Sociale netwerken en maatschappen zijn beter dan de overheid in staat om een oplossing te vinden voor bepaalde sociale problemen (zoals het feit dat mensen steeds minder betrokken zijn bij de samenleving en in toenemende mate vereenzamen). De inzichten van Blond, maar ook de inzichten over actief burgerschap, leggen de nadruk op voordelen van actieve participerende burgers die zelf verantwoordelijk worden gesteld voor het oplossen van bepaalde sociale problemen zodat de caseload van professionals wordt verlicht. Dit leidt tot de vierde hypothese:

Doordat naasten elkaar helpen bij problemen door middel van een EK-c neemt de intensiteit van professionele steun door voorzieningen (aantal professionals en de caseload) af.

Hypothese 5. Sociale steun versus psychiatrische en verslavingsproblemen

Er zijn verschillende belemmeringen die ervoor kunnen zorgen dat een EK-c moeilijk te organiseren is of niet slaagt. Wanneer het lastig is een EK-c te organiseren of juist niet doorgaat dan betekent dit dat de sociale steun en de kwaliteit hiervan (en sociaal kapitaal) voor de hoofdpersoon ook niet zal toenemen. De hoofdproblematiek van een cliënt kan van invloed zijn op de vraag in hoeverre een EK-c georganiseerd kan worden of kans van slagen heeft. Dit heeft invloed op de mate van sociale steun die gemobiliseerd kan worden voor deze cliënt. In de OGGz komen cliënten met verschillende problemen voor. Zo kan er sprake zijn van verslaving, zelfverwaarlozing of psychiatrische ziektebeelden. Maar er kan ook sprake zijn van overlastgevend gedrag.

Bij de verschillende cases in deze scriptie is sprake van verschillende hoofdproblemen, die in de inleiding reeds zijn toegelicht. Bij het opstellen van de eerste vier hypothesen is er specifiek gekeken naar deze verschillende hoofdproblemen. Gebleken is dat individuen met psychiatrische problemen moeite hebben om hun sociaal netwerk overeind te houden en dat het voor deze doelgroep lastig blijkt een EK-c te organiseren. EK-c's komen binnen de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) nog nauwelijks voor, en dit is niet zonder reden. Vaak is er bij cliënten binnen de GGZ sprake van schaamte en zoeken deze personen hulp eerder bij de professionele hulpverlening dan bij naasten. Het kan ook zijn dat de ouders van een cliënt liever geen andere personen uit het sociale netwerk van hun zoon of dochter betrekken bij de situatie vanwege schaamte (Van Rooijen, 2010). Het netwerk van de cliënt blijft op deze manier erg klein of

ontbreekt zelfs in zijn geheel. Tevens wordt eraan getwijfeld of de hulpverlener binnen de GGZ voldoende oog heeft voor de omgeving van de cliënt. Veel instellingen hebben een familiebeleid, maar dit betekent nog niet dat er sprake is van actieve samenwerking met naastbetrokkenen (Van Meekeren & Baas, 2011).

Ook blijkt dat vooral in netwerken waar een hoge mate van wederkerigheid heerst sprake is van sterke bindingen. Netwerken waar sprake is van wederzijdse verplichtingen beschikken vaak over een grote mate van sociaal kapitaal (Coleman, 1988). Cliënten met psychiatrische problemen zijn echter vaak niet in staat tot wederkerigheid vanwege hun toestandbeeld, waardoor hun netwerk langzaam afbrokkelt. Met andere woorden, wanneer wederkerigheid blijft ontbreken, blijft er beperkt sociaal kapitaal over waarop kan worden teruggevalen (Komter, 2003). Na een conferentie kunnen broze contacten snel wegvallen en kan het heil wederom worden gezocht in de hulpverlening.

Maar ook voor personen met verslavingsproblematiek, een andere subgroep in dit onderzoek, blijkt dat het sociaal netwerk in veel gevallen broos is. Het is een lastige opgave om samen te leven met iemand die verslaafd is. Tevens kan het leiden tot langdurige stress bij naasten. Deze stress zorgt ervoor dat de onderlinge relaties binnen een netwerk en de communicatie binnen een netwerk beschadigd raken (Soyez, 2006). De aanwezigheid van een sterk sociaal netwerk kan er echter wel aan bijdragen dat een verslaafde sneller opkrabbelt (Havassy et al., 1991). Een sterk sociaal netwerk is anderzijds niet altijd aanwezig bij een verslaafde vanwege bovengenoemde redenen. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat naasten de verslaafde onprettig vinden om mee samen te leven, doordat naasten zich bedreigd voelen of angstig of doordat er financiële problemen spelen (Soyez, 2006).

Een sociaal netwerk lijkt dus moeilijk bijeen te roepen voor de doelgroep verslaafden. Wanneer dit wel te realiseren is kan dit positieve gevolgen hebben. Mocht de verslaafde echter na de conferentie een terugval hebben dan is het mogelijk dat het sociaal netwerk als nog afbrokkelt. Het blijkt dus dat er bij de personen met psychiatrische problemen sprake is van tegenkrachten uit verschillende hoeken: de cliënt zelf, de naaste omgeving en de hulpverlening. Ook bij individuen die kampen met verslaving is sociale steun niet altijd gemakkelijk te realiseren door hun gedrag en omdat contacten broos zijn. Het is moeilijk te voorspellen voor welke van deze twee doelgroepen de sociale steun het minst zal toenemen. De hypothese richt zich daarom op beide doelgroepen. De verwachting zal hierdoor zijn dat bij individuen met psychiatrische problemen en bij individuen met verslavingsproblematiek de sociale steun (en hiermee het sociaal kapitaal) het minst zal toenemen naar aanleiding van een EK-c. Deze verwachting leidt tot de volgende hypothese:

Een EK-c zal, in vergelijking met mensen met andere hoofdproblemen, de minste sociale steun tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen en/of voor individuen die kampen met verslavingsproblematiek.

Hypothese 6. Professionele steun versus overlastsituaties en burenruzies

In de vorige sectie werd gesteld dat de hoofdproblematiek van een individu van invloed kan zijn op de mate van sociale steun die iemand ontvangt (voor en na een EK-c). De hoofdproblematiek kan ook van invloed zijn op de mate van professionele steun die iemand ontvangt voor of na een EK-c. In verschillende situaties (zoals bij verslaving of psychiatrische problemen) kan een toename van professionele steun worden gezien als positief, omdat dit aangeeft dat de hoofdpersoon zich laat helpen en zijn of haar situatie wil verbeteren. Bij overlastsituaties of burenruzies zou echter het liefst een afname van professionele steun worden gezien. Dit zou aantonen dat de buurt met elkaar het probleem onder controle zou krijgen.

Het blijkt dat, wanneer er sprake is van overlast in een buurt of van burenruzies, de meeste hulp- of dienstverleners hier liever niet mee te maken krijgen. Tevens zijn er bezwaren om professionele hulpverleners te betrekken bij een burenruzie. Eén van de grootste bezwaren is dat het betrekken van een professionele hulpverlener hoge kosten met zich meebrengt (La Poutré & Boelrijk, 2004). Tevens is het de vraag of het de taak van hulpverleners is om te bemiddelen bij overlastsituaties en burenruzies. Gebleken is dat in buurten waar bewoners bereid zijn om sociale controle op elkaar uit te oefenen minder sprake is van overlast en burenruzies (Flache & Koekkoek, 2009).

Wanneer er een EK-c wordt georganiseerd omtrent een overlastsituatie/burenruzie zijn hier vaak verschillende buurtbewoners bij betrokken. Tijdens de EK-c worden afspraken gemaakt die ervoor moeten zorgen dat de bewoners de situatie zelf onder controle krijgen. Een gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de sociale controle in de buurt wordt vergroot en dat professionele hulpverleners niet meer nodig zullen zijn. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de meeste reductie in professionele steun tot stand brengen in overlastsituaties/burenruzies.

Hypothese 7. Eigen kracht versus psychiatrische problemen

Dat EK-c's vooral veel positieve effecten teweeg brengen in de jeugdzorg is reeds toegelicht. EK-c's zorgen er op dit gebied voor dat gezinnen in hun eigen kracht worden gezet. Gezinnen lossen samen met het eigen netwerk problemen op door bijvoorbeeld afspraken te maken over het logeren van de kinderen bij personen uit het eigen netwerk (Schuurman & Mulder, 2011). Voor gezinnen is dus gebleken dat een EK-c eraan bijdraagt dat hun eigen kracht en daarmee de grip krijgen op de eigen situatie toeneemt.

Achterhalen voor welke doelgroep de grip op de eigen situatie het minst zal toenemen nadat een EK-c heeft plaatsgevonden is lastig. Wel wordt duidelijk dat EK-c's tegenwoordig op verschillende gebieden steeds meer worden ingezet, namelijk in de ouderenzorg, gehandicaptenzorg, verslavingszorg en het onderwijs (Van Rooijen, 2010). Het feit dat dit steeds vaker gebeurt, geeft aan dat er door middel van EK-c's positieve resultaten worden geboekt voor deze doelgroepen, waaronder het toenemen van de eigen kracht en hiermee het krijgen van grip op de eigen situatie. In de psychiatrie blijft het organiseren van EK-c's echter achter. Eén van de hoofdoorzaken hiervan is dat GGZ-patiënten het liefst een beroep doen op de hulpverlening en niet op hun eigen netwerk (Van Rooijen, 2010). Hierdoor zijn er weinig succesverhalen over EK-c's in de GGZ.

Daarentegen lijkt er in de GGZ wel aandacht te komen voor het betrekken van naasten bij de zorg van de cliënt. Aan de andere kant lijkt de GGZ ook moeite te hebben om de familie als bondgenoot te accepteren. Dit kan te maken hebben met onzekerheid en onwetendheid over wat naasten precies kunnen betekenen in de situatie van GGZ-cliënten (Van den Bovenkamp & Trappenburg, 2008, 2009).

Het lijkt er dus op dat in het geval van een psychiatrische achtergrond vooral de hulpverlening de regie houdt over de leefsituatie van de cliënt. De verwachting zal daarom zijn dat de eigen kracht en daarmee de grip op de eigen situatie het minst zal toenemen voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, de minste eigen kracht en grip op de eigen situatie tot stand brengen voor individuen met psychiatrische problemen.

Hypothese 8. Leefsituatie en psychiatrische problemen

Omdat wordt verwacht dat voor mensen met psychiatrische problemen de minste eigen kracht tot stand zal komen, kan worden aangenomen dat het voor deze groep ook het moeilijkst wordt om het hoofddoel van de conferentie, doorgaans het verbeteren van de leefsituatie, te bereiken. Dit leidt tot hypothes e 8:

Een EK-c zal, in vergelijking met andere hoofdproblemen, het minst voor individuen met psychiatrische problemen eraan bijdragen dat de leefsituatie wordt verbeterd.

Bijlage 4. Overzicht cases

Tabel 10. 41 onderzochte cases (N=312 individuele interviews), 41 member checks (N=144 deelnemers) en totale aantal deelnemers EK-c's (N=473)

Eigen Kracht-conferentie case-nummer, achtergrondproblematiek en verloop conferentie	Hoofdpersonen (N=74)	Netwerk (N=119)	Professionals (N=77)	EK-coördinatoren (N=42)	Member check (N=144)*	Aantal EK-c deelnemers (N=473)
1. Alleenstaande moeder met een zoon (15j). Vader is een jaar voor de conferentie overleden. Opeenstapeling van problemen: lichamelijke ziekte bij moeder en daardoor pedagogische onmacht, spijbelende zoon die herhaaldelijk in aanraking komt met leerplichtambtenaar en politie. Veel en uiteenlopende hulpverleners lopen op de case vast. Conferentie wordt ingezet om informele steun te mobiliseren en negatieve spiralen te doorbreken. Conferentie levert een plan op. Tot drie maanden nadien verloopt de uitvoering naar wens. Contact tussen moeder en zoon verbetert en zoon gaat weer naar school. Er komt weer regelmaat en structuur. Zakt echter nadien in elkaar doordat zomervakantie structuur doorbreekt en belangrijke spil wegvalt.	2	3	1	1	0**	24
2. Meervoudige problematiek in gezin waarvan een zoon (13j) uit huis dreigt te worden geplaatst. Er zijn betrokken familieleden. Conferentie levert een plan op, maar de implementatie gebeurt niet volgens afspraak. Uithuisplaatsing van zoon wordt alsnog in gang gezet.	2	2	2	1	0**	13
3. Jong stel (beiden 18j) waarvan zij in verwachting is. Ouders van beide jongeren zijn gescheiden en hebben onderling slecht contact, maar willen wel zorg dragen voor het jongere stel. Conferentie wordt in voorbereidende fase geannuleerd omdat het stel een woning heeft gevonden.	2	2	2	1	1	10
4. Stel van in de veertig. Sprake van ernstige woningvervuiling. Ongedierte leidt tot klachten van de buren. OGGZ-medewerker probeert stel te bewegen tot ander gedrag, zonder succes. Een gedwongen gecoördineerde schoonmaakactie zorgt voor veel weerstand bij het stel naar de reguliere hulpverlening. Er wordt een EK-c ingezet voor een duurzaam plan. Niet alleen om de woning schoon te houden, maar ook sociaal isolement van met name de vrouw te doorbreken. EK-c levert plan op. Een half jaar nadien is de woning nog steeds schoon. Stel geeft aan zich krachtiger te voelen en meer autonoom het leven te kunnen sturen. Vooral het bespreken van de schaamte tijdens de EK-c had een heilzame werking.	2	3	0	1	3	8
5. Man van begin zestig met ernstige alcoholverslaving, sociaal isolement en woningvervuiling. Melding door buren bij OGGZ vanwege ongedierte en onaangepast gedrag. Man wordt eerst ter detox opgenomen binnen de verslavingszorg. Daarvoor nooit reguliere hulpverlening gehad. Tijdens opname wordt EK-c opgestart. Drie oud-collega's van de post participeren. EK-c levert een plan op. Isolement wordt met hulp van oud-collega's doorbroken, man blijft abstinente. Aandacht voor huishouden, goed contact met zijn buren. Zelfs weer contact gekregen met dochter en kleinkind. Plan blijkt na twee jaar nog steeds duurzaam.	1	3	1	1	4	5
6. Overlast tussen twee partijen in een woonwijk. Loopt uiteindelijk zo uit de hand dat omwonenden ernstige hinder ondervinden. Er wordt een EK-c voor groepen aangevraagd om een veilig plan op te leveren en een gedwongen huisuitzetting van een gezin af te wenden. EK-c levert een plan op, maar wordt nadien niet uitgevoerd. De situatie blijft onveilig. Uiteindelijk wordt een partij uit huis gezet.	0	0	1	1	0**	15
7. Man van eind 40 verslaafd aan de alcohol, schulden, slechte zelfzorg en werkloos. Geen contact meer met familie, heeft wel betrokken buren. Conferentie levert een plan op, maar de implementatie gebeurt niet volgens afspraak en sociale steun brokkelt gedeeltelijk aan af.	1	3	1	1	4	9
8. Alleenstaande vrouw van begin 30 met een zoontje van 1 jaar. Sprake van meervoudige problematiek: opvoeding, schulden, slechte hygiëne, werkloos. Weinig steun van netwerk. Conferentie vindt plaats, maar loopt onder invloed van schoonzussen uit de hand en levert dan ook niet het gewenste plan op. Sociale steun neemt na conferentie af.	1	4	3	1	3	12
9. Conflict tussen twee Islamitische gezinnen nadat er ruzie was ontstaan tussen twee dochters. Situatie wordt dusdanig dreigend dat er een gevaarlijke situatie ontstaat. EK-c wordt in gang gezet en geleid door coördinator met zelfde culturele achtergrond. EK-c levert plan op. Coördinator heeft bewust rekening gehouden met culturele tradities, dit wakte goed. Conflict is na conferentie beslecht. Dochters gaan weer als vanouds met elkaar om.	0	0	4	0	0**	19
10. Gezin met dochter van 18j en zoon van 16j. Beide kinderen zijn gediagnosticeerd met ADHD en PDD-NOS, veroorzaken veel problemen, veelvuldig in aanraking met politie, spijbelgedrag. Informele steun van tantes. Conferentie wordt in voorbereidende fase geannuleerd omdat geen overeenstemming tussen gezin, sociaal netwerk en professionals over een bijeenkomst is te bereiken. Ondertoezichtstelling blijft gehandhaafd.	3	2	2	1	4	11
11. Jongeman (20j), woonachtig in een begeleid kamer project nadat hij eerst in opvanghuis voor zwerfjongeren verbleef. Woonde tot die tijd bij vader. Ouders waren	1	5	1	1	2	14

gescheiden toen hij drie was. Grootouders vervulden belangrijke taak tijdens opvoeding. Nadat vader een nieuwe relatie kreeg ging het steeds slechter; de vriendin van vader bepaalde teveel zijn leven, en ging vooral aandacht uit naar haar autistische zoon. Nadat oudere broer het huis verliet, besloot hij zelf ook te vertrekken. Kwam geleidelijk aan in isolement. Voorafgaand aan EK-c geen dag- en nachtritme, game-verslaving, volgt geen opleiding. EK-c wordt ingezet om isolement te doorbreken, structuur aan te brengen, te motiveren tot dagactiviteit. EK-c levert plan op. Besloten deel is intens, teveel ideeën worden geopperd, jongeman raakte hierdoor overspoeld. Plan wordt niet uitgevoerd. Hoofdpersoon komt moeilijk in de benen, sociaal netwerk wacht teveel af. Wordt alweer snel naar professionals gegrepen. Daarentegen is er verbetering in dag- en nachtritme vooral na aanmelding bij Rebound-voorziening, maar nog steeds onvoldoende. Belangrijkste opbrengst is dat er weer contact is met zijn moeder.						
12. Alleenstaande man (38j). Is na klacht van buurman over verloedering en overlast bij woningbouwvereniging in beeld gekomen van OGGz. Is jaar werkloos, cannabis- en game-verslaving. Houdt zijn netwerk (voornamelijk bestaande uit vrienden) buiten de deur. Ouders zijn lange tijd overleden. Overige familie wil hij niet (weer) een beroep op doen vanwege schaamte en hen niet willen belasten (vooral over cannabisgebruik). EK-c wordt in gang gezet om isolement te doorbreken en meer structuur in leven te brengen.	1	3	2	1	8	13
EK-c levert plan op dat vanaf begin wordt uitgevoerd. Na verloop van tijd komt klad er enigszins in, twijfels bestaan over de positieve opbrengsten vlak na de conferentie vooral door beperkte wederkerigheid. Wel is leefsituatie verbeterd (dag- en nachtritme, hygiëne, minder cannabisgebruik en gamen), maar nog niet optimaal. Sociale steun is genomen. Wat wordt gemist is dagbesteding in vorm van werk.						
13. Alleenstaande man van 42j met MS, financiële en psychische problemen, slechte zelfzorg en problematisch huishouden. Heeft twee kinderen. Weinig contact met andere familieleden, wel betrokken buur.	1	2	1	1	5	14
Conferentie levert een plan op, maar de implementatie verloopt niet volgens afspraak.						
14. Aan alcohol verslaafde jonge vrouw met meervoudige problematiek, zoals schulden, slechte zelfzorg, sociaal isolement. Sprake van ontwijkend gedrag. Conferentie wordt in voorbereidende fase gecancelled doordat de motivatie van de hoofdpersoon na verloop van tijd afneemt.	0	0	2	1	0**	4
15. Burenruzie in een rijtjesblok. Drie partijen die eerst het goed met elkaar konden vinden treiteren elkaar al enige tijd. Veel meldingen bij politie en woningcorporatie. Er is geen lijn in beschuldigingen te ontdekken, een oplossing is niet voor handen. Situatie dreigt te escaleren. In OGGz-overleg wordt een EK-c voor groepen voorgesteld. Conferentie levert plan op, samengesteld door bewoners en als werkzaam bevonden door woningcorporatie. Doel om 'rust en vrede' te bereiken wordt behaald, bewoners ervaren grip op de situatie te hebben, bemoeienis professionals neemt drastisch af. Relaties worden niet hersteld naar hoe deze eerst waren, maar buren groeten elkaar en laten elkaar met rust. Uitvoering van plan blijkt na twee jaar nog steeds duurzaam.	6	2	2	2	6	12
16. Woonbuurt waarin één gezin veelvuldig geluidsoverlast veroorzaakt en obstinaat gedrag vertoont door overmatig alcoholgebruik. Zijn hier niet op aanspreekbaar en reageren agressief. Conferentie verloopt naar wens totdat de 'amokmaker' agressief binnenkomt en het proces verstoort. Conferentie levert geen plan op. Huisuitzetting wordt alsnog in gang gezet.	0	3	3	1	5	17
17. Woonwijk waarin een groep van vijftig jongeren problemen veroorzaakt zoals geluidsoverlast, baldadig gedrag, vandalisme en kleine criminaliteit. Conferentie loopt uit de hand nadat er ruzie ontstaat tussen de jongeren en afgevaardigden van de gemeente. Gemeente zet nadien politie en justitie in.	6	5	6	2	5	36
18. Jonge aan drugs verslaafde vrouw (32j). Al tien jaar bekend bij verslavingszorg. Leven van opname naar opname dat lastig is te doorbreken. Verslaving gaat gepaard met verwaarlozing en onhygiënische omstandigheden. Heeft een verslaafde partner en dochtertje (10j) die al lange tijd in pleeggezin woont. Om negatieve spiralen te doorbreken wordt EK-c in gang gezet. EK-c strandt in voorbereiding. Ondanks een eerste kennismaking, krijgt de coördinator maanden moeilijk contact, hoofdpersoon is ongrijpbaar en wisselt steeds van woonadres.	0	1	1	1	0**	6
19. Burenruzie tussen twee partijen waarvan één een garage heeft. Tuinen grenzen aan elkaar. Pesterijen en treiteren, voornamelijk van de ene buurman naar de garagehouder. Politie is al lange tijd betrokken, uiteindelijk case besproken binnen OGGz-netwerk. Besloten EK-c voor groepen in te zetten. EK-c wordt in voorbereiding stopgezet omdat één partij niet verder wilde. Wel voorbereidende gesprekken met alle partijen plaatsgevonden. Vader van garagehouder wilde graag tot oplossing komen, zoon was terughoudender. Opvallend is dat jaar na in gang zetten EK-c geen meldingen bij politie meer zijn binnengekomen. De assumptie is dat door de voorbereidende gesprekken een bewustwordingsproces ontstond. Wijkagent wil "geen slapende honden wakker maken."	0	0	2	1	0**	6
20. Aan alcohol verslaafde vrouw van halverwege de 60. Heeft een betrokken netwerk, maar deze is moegestreden. Veelvuldig en langdurig contact met de verslavingszorg. Conferentie wordt in voorbereidende fase gecancelled doordat de motivatie van de hoofdpersoon na verloop van tijd afneemt.	1	0	1	1	0**	6
21. Vrouw van eind 30 met twee dochters leeft in onmin met haar buren. Veelvuldig pestgedrag en geluidsoverlast. Vrouw en buren zijn niet in staat om tot een	3	1	3	1	2	10

	compromis te komen. Conferentie loopt na tien minuten uit de hand; de vrouw verlaat de bijeenkomst. Lever geen plan op. Huisuitzetting wordt in gang gezet.						
22.	Bejaard echtpaar met een eigen bedrijf. Oplopende psychosociale problematiek zoals schulden, vervuiling en verwaarlozing van het bedrijf. Niet moedwillig eigen bedrijf op te geven. Conferentie wordt opgedeeld in drie bijeenkomsten, maar levert geen plan op doordat er een te groot gat bestaat tussen dat wat de hoofdpersonen willen en dat wat mogelijk is.	2	6	1	1	4	12
23.	Multiprobleemgezin waarin zij (43j) veelvuldig drinkt. Onvoldoende toezicht op kinderen. Zoon van 12 dreigt uit huis te worden geplaatst. Weinig steun van familie, wel betrokken buren. Conferentie loopt halverwege uit de hand nadat een buurman zich voeroegt en het tot dan toe opgestelde plan ridiculiseert. Uithuisplaatsing wordt alsnog in gang gezet.	3	3	1	1	2	12
24.	Vrouw van eind 40 die dreigt uit huis te worden gezet. Problemen zijn ontstaan nadat vriendje van haar dochter bij haar introk en korte tijd later zijn broertje. Veel overlast in de buurt, maar ook bedreigingen en agressie richting hoofdpersoon en dochter. Een veelheid aan professionals bemoeide zich met de case: politie, maatschappelijk werk, reclassering, burgemeester. Er werd te laat ingespeeld op signalen van problemen. Conferentie heeft niet plaatsgevonden. Ex-schoonzoon kwam in detentie, dit zorgde voor rust in huis en in de buurt. Huisuitzetting is dan ook afgewend. Hoofdpersoon is veerkrachtiger, onder andere door lange betrokkenheid van EK-coördinator die haar heeft geholpen te reflecteren op de situatie. Wel is sociale steun vanuit vrienden verwaterd of afgebroken. EK-c had voor meer begrip bij het netwerk kunnen zorgen.	1	1	2	1	2	8
25.	Overlast door en ruzie tussen twee buren in een portiekwoning waarin meerdere partijen worden meegezogen. Woningbouwvereniging kan niet met partijen tot een oplossing komen. Conferentie wordt in voorbereidende fase gecancelld doordat de veiligheid niet kan worden gegarandeerd.	2	4	3	1	4	12
26.	Jonger stel van in de 30 waarvan zij veelvuldig drinkt en hij haar mishandelt wanneer zij onder invloed is. Uitenlopende problemen zoals schulden, werkloosheid, ernstige woningvervuiling. Dreigen uit huis te worden gezet. Conferentie levert een plan op, maar plan wordt niet volgens afspraak geïmplementeerd. Sociale steun brokkelt geleidelijk aan af. Huisuitzetting wordt alsnog in gang gezet.	2	1	3	1	3	9
27.	Burenruzie ontrent recht van overpad. Vijftien jaar ging het goed, het uitblijven dan dank voor een pas aangelegde rioolpijp en oplopende ergernissen doen situatie escaleren. Politie wordt meerdere malen per week gebeld en komt frequent langs. Oplossing is echter niet voor handen. Case wordt besproken in OGGz-team. Er wordt een groepsconferentie in gang gezet om de strijd te beslechten. Conferentie levert plan op. Vooral een emotionele uitbarsting bij de ene partij creëert empathie bij de andere partij. Netwerkleiden vervullen belangrijke rol als schokbrekers. Het algemene doel van rust herstellen is bereikt, specifieke doelen niet. Herstellen van de onderlinge relaties lijkt te hoog gegrepen. Anderhalf jaar na de conferentie is de situatie nog steeds rustig, bij de politie zijn geen meldingen binnengekomen.	4	3	2	1	4	10
28.	Ruzie tussen twee groepen jongeren van tussen de 15 en 28. Jongeren vormden eerst één groep, maar door onderlinge ruzie (uitmaken van relatie) is deze uiteengevallen. Zaak escaleerde nadat twee meisjes door bestelbusje werden aangereden. Groepen stonden op voet van oorlog met elkaar. Daarnaast sprake van vandalisme en overlast. CJG-coördinator legt EK-c voor groepen voor. Conferentie levert plan op. Afgeweken van de geijkte standaard: meerdere voorgesprekken en aparte bijeenkomsten tussen vier vaders van de jongeren en betrokken professionals. Duidelijke afspraken over wat te doen als jongeren terugvallen in oude gedragingen. Rust is wedergekeerd en lijkt na twee jaar nog steeds duurzaam, waarschijnlijk ook doordat twee amokmakers in de tussentijd zijn verhuisd.	6	1	2	1	2	8
29.	Problemen in een hofje. Man van eind 40 met schizofrenie is daar enige jaren woonachtig na lange tijd te hebben gezworven. Sociale cohesie in hofje is sterk, buren hebben veel voor elkaar over en tolereren bepaalde gedragingen van de man. Op een bepaald moment wordt gedrag van de man te onaangepast, de buurt maakt dit kenbaar bij zijn casemanager. Er wordt een RM aangevraagd, maar dit wil de buurt niet. Een OGGz-deskundige doet een voorstel voor EK-c. Man zelf zou hier niet in participeren, wel zijn zus. Conferentie levert plan op. Hulpverleners hebben deze niet beoordeeld, waren bij eind van de conferentie reeds vertrokken. Plan biedt duidelijke kaders hoe met probleemgedrag van de man om te gaan. Contact tussen buurt en zus is geïntensiveerd. RM is afgewend. Een jaar na de conferentie is de situatie nog steeds leefbaar. Relatie tussen buurt en twee hulpverleners is niet verbeterd, wel is er een goede verstandhouding met de nieuwe hulpverlener die specifiek contact met de buurt onderhoudt.	4	1	6	1	9	10
30.	Man van begin 50, in verleden verslaafd aan alcohol en drugs. Casemanagement vanuit verslavingszorg en GGZ. Zit in een isolement, durft netwerk en niet om hulp te vragen omdat hij ze niet wil belasten en buren omdat hij ze niet goed kent. Gaat maagverkleiningsoperatie tegemoet (hij is 153kg) en is bang dat het huishouden verslond en er niet goed voor zijn honden zal worden gezorgd. Conferentie wordt gepland om hiervoor een plan te maken, maar vooral ook voor duurzame informele	1	4	2	1	0**	6

	ondersteuning. Conferentie levert plan op. Coördinator creëert veilige kaders waardoor vraag- en handlingsverlegenheid wordt doorbreken. Duidelijk plan voor wat te doen bij operatie omtrent honden en huishouden, zoals telefoonlijst wie gebeld kan worden. Vooral praktische ondersteuning. Contact met burens verwoordt van oppervlakkig naar meer intens en sterkere betrokkenheid. Vooral hulpverlener van GGZ ziet verbetering en ervaart minder werkdruk.						
31.	Man (55j) sinds enige jaren in neerwaartse spiralen van weinig inkomen, verloedering en verwaarlozing. Er is schaamte. Heeft een betrokken netwerk dat al veel heeft geprobeerd zonder weinig zichtbaar resultaat. Man leeft in garage van woning die hij in verhuur heeft gedaan. EK-c wordt gepland om spiralen te doorbreken en hoofdpersoon te helpen inzien dat het anders moet. Conferentie levert plan op. Netwerk heeft mogelijkheid om hoofdpersoon te wijzen op zijn gebreken en hun ongemakken hierbij. Aangegeven dat wederkerigheid belangrijk is, want anders raken ze (nogmaals) moegestreden. Na conferentie vinden meerdere vervolgbijeenkomsten plaats. Er is enigszins sprake van terugval bij hoofdpersoon, maar netwerk lijkt sterk genoeg dit te pareren. Er is meer aandacht voor verbeteren leefsituatie, netwerk springt veelvuldig bij maar spreekt ook wens uit naar professionele begeleiding bij psychische problemen.	1	6	2	1	8	9
32.	Jonge moeder van halverwege de 20. Na oplopende conflicten met partner is ze het huis uitgezet. Krijgt hulp van welzijnsinstelling voor vinden nieuwe woonruimte. Heeft verleden van seksueel misbruik, rondzwerven, oplopende schulden. Moeizaam contact met haar ouders, maar wel goed contact met broers en zussen totdat deze te dichtbij komen. EK-c wordt ingepland om duurzame huisvesting te regelen, afspraken te maken omtrent co-ouderschap, financiën op orde te krijgen, psychische hulp voor zichzelf te zoeken, een passende opleiding te vinden. Conferentie levert plan op. Ouders participeren niet, wel broers en zussen, evenals ex-partner en zijn ouders. Een broer is gespreksleider tijdens besloten moment. Emoties lopen zo hoog op dat ex-partner de ruimte verlaat. Zijn ouders blijven achter en kunnen tot concrete afspraken komen met betrekking tot co-ouderschap. Plan wordt geïmplementeerd. Uitvoering verloopt eerste maanden goed, maar er ontstaat ruzie tussen hoofdpersoon en haar ex met zijn ouders. Ook houdt hoofdpersoon contact af. Ze denkt het allemaal zelf aan te kunnen. Broers en zussen blijven zich betrokken opstellen. Evaluatiemoment volgt waarin de radars opnieuw worden ingesteld. Opbrengsten zijn wisselend: enerzijds meer grip op de situatie en sterke samenredzaamheid, anderzijds geen afspraken omtrent co-ouderschap en niet inzichtelijk hoe het met de financiën staat. Hulpverlener ervaart wel minder werkdruk.	1	7	1	1	4	10
33.	Jonge vrouw van 22 die meerdere malen is opgenomen in de GGZ, waarvan eenmaal gedwongen. Heeft een zeer betrokken moeder en daarnaast een grote vriendengroep (inclusief betrokken vrienden van haar moeder). Ouders zijn gescheiden toen ze 10j was. Op jonge leeftijd gediagnosticeerd met ADHD en PDD-NOS, enige tijd geleden de diagnose schizofrenie gekregen. Kan bij oplopende stress naar alcohol grijpen, vooral Facebook lokt een veelvoud aan prikkels op. Daardoor dreigt ze af te glijden in een cirkel van verwaarlozing, verloedering en oplopend chaotisch gedrag. EK-c wordt ingezet om minder afhankelijk van GGZ te hoeven zijn en meer het eigen leven vorm te kunnen geven met behulp van sociaal netwerk waarmee contacten zouden moeten worden genormaliseerd. Maar ook om moeder en ex-vriendin te ontlasten. Conferentie levert plan op. Een eerste bijeenkomst wordt uitgesteld omdat hoofdpersoon op randje van psychose verkeerde. Haar casemanager heeft hier veel aandacht. Veel mensen participeren in conferentie. Deze duurt lang, maar wordt wel in goede banen geleid door een vriend van de moeder. Duidelijke afspraken rondom voorkomen terugval, zoals telefoonboom en signaleringsplan. Hoofdpersoon is minder kwetsbaar en weet beter bij wie en wanneer voor hulp aan te kloppen. Moeder en ex-vriendin ervaren nadien minder druk. Situatie lijkt stabiel te zijn, wel zijn er zorgen over dat als het goed blijft gaan mensen minder alert worden. Regelmatige evaluatie lijkt geboden. Casemanager helpt hoofdpersoon bij uitvoering van plan.	1	16	1	1	11	21
34.	Man van 53, verslaafd aan de alcohol en levend in een sociaal isolement in een stad. Is enige jaren geleden zijn baan kwijtgeraakt doordat hij onder invloed op zijn werk verscheen. Heeft betrokken broers en zussen, maar deze wonen op 60 km afstand. Doordat zijn rijbewijs is afgenomen kan hij moeilijk bij familie op bezoek komen. Jarenlange hulpverlening heeft de verloedering en verwaarlozing niet kunnen doorbreken. Er wordt besloten een EK-c aan te vragen. Conferentie levert plan op. Er participeren alleen broers en zussen. Oudste zus is spil in het geheel. Vooral afspraken gemaakt over praktische problemen, zoals opknappen huis en daarna te koop zetten, verminderen alcoholgebruik en op orde brengen van financiën. Tot drie maanden na de conferentie verloopt uitvoering naar wens; financiën zijn met behulp van schoonzus op orde gebracht, huis is met meerdere broers en zussen opgeknapt. Echter, doordat wederkerigheid uitblijft wordt hulp snel opgezegd, netwerk raakt namelijk moegestreden. Hoofdpersoon vervalt in passiviteit en gaat weer drinken, houdt vanwege schaamte contact af. Er wordt uiteindelijk een rechterlijke machtiging in gang gezet, hoofdpersoon wordt korte tijd later opgenomen in de GGZ.	1	1	2	1	5	7
35.	Jongeman van eind 20. Neerwaartse spiralen van cannabisgebruik, verwaarlozing, verloedering, schulden. Vader is na zijn pubertijd nooit echt meer in beeld geweest, maar hij heeft wel een betrokken moeder, zussen en broer. Verder weinig vrienden, en	1	6	0	1	5	8

	als deze er wel zijn dan zitten ze zelf ook in het wereldje van drugsgebruik. Vooral moeder heeft door de jaren heen veel voor hem gedaan, echter wordt het haar teveel. Zij beheert zijn geld, maar is bang dat hij uit huis wordt gezet. Op het moment van aanmelden bij de Eigen Kracht Centrale is er geen hulpverlening in beeld. Wel is de hoofdpersoon in het verleden in behandeling geweest in de verslavingszorg. EK-c wordt door moeder aangevraagd, hoofdpersoon stemt hiermee in. Doel is om aansluiting te vinden bij de maatschappij door het vinden van een passende opleiding of werk. Conferentie levert plan op. Cannabisgebruik komt ter sprake, hoewel hoofdpersoon hier eerst tegen agerde omdat het altijd tot conflicten met zijn familie leidde. Conferentie biedt echter platform zodat hij kan uitleggen waarom hij cannabis nodig heeft om alle prikkels te verwerken, dit zorgt voor begrip bij familie. Na conferentie blijkt moeder ontlast doordat met name zussen bijspringen. Er zijn goede afspraken gemaakt over financiële bewindvoering door moeder, een zus helpt mee met vinden van een opleiding of werk terwijl een andere zus en broer het contact hebben geïntensiveerd. Er lijkt sprake van meer wederkerigheid in contact. Wel frustreert het de hoofdpersoon en zijn zussen dat het UWV geen tempo lijkt te maken. Hoofdpersoon spreekt uiteindelijk wens uit te stoppen met cannabisgebruik.						
36.	Aan alcohol verslaafde man (47j), levend in verkommerde en verloederde omstandigheden. Heeft tot een paar jaar geleden in een kroeg gewerkt, maar werd daar ontslagen. Is vanaf eind jaren '90 bekend bij verslavingszorg. Afgelopen jaar is situatie zodanig verslechterd dat hij in ziekenhuis werd opgenomen. Daarna ontstond het besef het anders te moeten aanpakken. Zijn woonbegeleider vraagt een EK-c aan om steun vanuit de familie te mobiliseren zodat het isolément kon worden doorbroken, kaders tegen drankgebruik opgeworpen konden worden, hulp rondom de financiën rond te krijgen en ondersteuning bij het vinden van een daginvulling. Heeft een betrokken broer, zus en oom. Vrienden zijn in de loop van de jaren uit beeld geraakt, enerzijds omdat zij moeite hadden met zijn alcoholgebruik en leefstijl, anderzijds hijzelf bij gebruikende vrienden te weinig diepgang vond. Conferentie levert plan op. De voorbereiding duurt lang (9 maanden), de EK-c wordt namelijk een aantal keer uitgesteld. Coördinator had doortastender te werk kunnen gaan. Vooral inbreng van jeugdvriend die zelf verslaafd is geweest doet meer begrip voor de hoofdpersoon bij zijn familie ontstaan. Er worden afspraken gemaakt over zijn financiën en wat te doen bij terugval in alcoholgebruik. Een maand na de conferentie lijkt er verbetering op te zijn getreden, zoals toename eigen kracht en verbetering kwaliteit van sociale steun, echter is de vraag of deze opbrengsten direct aan de EK-c kunnen worden toegeschreven.	1	4	1	1	4	6
37.	Echtpaar van halverwege de 40 met een tweeling van 6. Hij heeft een buitenlandse achtergrond, zij is Nederlandse. Multiproblematiek in de vorm van psychische problemen, (waarschijnlijk) verstandelijke beperking, pedagogische onmacht, ontwikkelingsachterstand bij kinderen, weinig contacten. Daarnaast hebben beide lichamelijke klachten door een ongeluk in 2009. Kinderen zijn al eerder een jaar uit huis geplaatst. Een grote hoeveelheid hulpverleners loopt stuk op de problematiek. Er is schaamte voor de leefsituatie. Er wordt een conferentie ingezet om een veilige omgeving voor de kinderen te garanderen, sociale steun te mobiliseren en de eigen krachten van het gezin aan te spreken. Conferentie levert plan op. Er worden tijdens de bijeenkomst directe en confronterende vragen gesteld, hoofdpersonen hebben moeite deze te kunnen duiden. Het netwerk is verbaasd over het aantal taken dat zij krijgt toebedeeld. Er worden voornamelijk praktische afspraken gemaakt omtrent zorg voor kinderen en activering van voornamelijk de vrouw. Vlak na de conferentie wordt een lichte verbetering gezien, echter zakt dit vrij snel in elkaar. Hoofdpersonen wachten af, door het ontbreken van wederkerigheid zegt het netwerk vrij snel hun steun op. Hoofdpersonen vervallen in oude patronen. Een evaluatie wordt niet ingepland.	2	4	2	1	7	12
38.	Twee volwassen zoons (26 en 28j) die nog thuis wonen, beide werkloos zijn en hoge schulden hebben. Zoon A komt vaak met de politie in aanraking in verband met stelen en te hard en onverzekerd rijden. De vrienden van Zoon A zijn bijna allemaal werkloos en beïnvloeden elkaar in hetzelfde soort gedrag. Zoon B heeft een drugsverleden, waarin hij samen met zijn twee beste vrienden zowel drugs gebruikte als verhandelde. Al met al maakt dat er binnen het gezin veel spanning heerst. Veelal monden confrontaties uit in ruzies. Er is verder weinig onderling vertrouwen, ook omdat er in het eigen huis is gestolen. Keukentafelgesprekken lopen uit op ruzies. Voor moeder (52j) en stiefvader (62j) is de maat vol, zij roepen professionele hulp in om de jongens uit huis te krijgen, maar ook om goede afspraken te maken over het aflossen van de schulden. De maatschappelijk werker legt een EK-c voor. Conferentie levert plan op. Doordat deze op een neutrale plek wordt georganiseerd en familieleden participeren die verder van het probleem afstonden, worden condities gecreëerd dat de zoons er niet tussen uit konden piepen. Ze werden door de familieleden geconfronteerd met de ellende die ze voornamelijk hun moeder aandedden. Zoons realiseren zich het anders te moeten aanpakken. Er worden afspraken gemaakt met betrekking tot afhandelen schulden, een stappenplan voor het vinden van een eigen woning en werk, het slaan van contacten met andere vrienden. Beide zoons vinden snel na de conferentie werk, zoon B trekt bij zijn vriendin in en verwacht een kind. De schulden worden afgelost. Moeder en stiefvader geven aan te zijn ontlast.	4	1	1	1	3	8
39.	Gezin met twee zoons van 20 en 13j. Er is sprake van pedagogische onmacht bij de	2	1	2	1	6	18

	moeder en stiefvader. Ook bij hen zijn psychische problemen aanwijsbaar. Oudste zoon is depressief en daardoor passief, heeft zijn studie afgebroken en ligt nu hele dagen in bed. De jongste is onhandelbaar in huis en vooral opstandig richting de stiefvader, echter op school vertoont hij geen problemen en haalt juist goede cijfers. Het jaar voorafgaand aan de EK-c is hij een keer opgenomen in de crisisonname van een jeugdzorginstelling. Er wordt na deze opname een EK-c aangevraagd om de thuissituatie te stabiliseren. Conferentie levert plan op. EK-c gaat er heftig aan toe, de kinderen worden tijdens besloten deel 'aangevallen' en verlaten huilend de ruimte. De oudste komt niet meer terug. Er worden steunfiguren gemist. Ook bestaan twijfels over de samenstelling van de groep deelnemers, daar een aantal zeer dominant aanwezig waren. Hoewel de respondenten niet positief leken over de inzet van de EK-c blijkt op alle punten verbetering te zijn opgetreden. De eigen kracht en sociale steun zijn toegenomen, het informeel netwerk is hechter geworden (meer communicatie en onderling begrip), de leefsituatie is verbeterd, de caseload van de professionals is verminderd en de gestelde doelen van de conferentie zijn gedeeltelijk behaald.						
40.	Ouders (in de 40) met vier kinderen (dochter van 15, zoon van 11, dochter van 9 en zoon van 7). Twee oudste kinderen zijn uit huis geplaatst, twee jongste kinderen wonen bij grootouders (ouders van de vader). Er is al enige tijd ruzie tussen de ouders en grootouders over de kinderen. De ruzie escaleert en er ontstaan een onveilige situatie voor de kinderen. Er wordt een EK-c ingezet om de verhoudingen te herstellen. Besloten wordt de conferentie in twee delen op te splitsen: een eerste bijeenkomst om aan herstel te werken en tweede om tot een plan te komen. Er worden buiten de ouders en grootouders geen andere familieden uitgenodigd. Wel participeert de pleegzorgmedewerker. Zowel de coördinator als pleegzorgmedewerker houden aan de eerste bijeenkomst een positief gevoel over en denken dat de basis voor herstel is gelegd. Er wordt afgesproken twee weken nadien de tweede bijeenkomst te beleggen. Doordat er in deze periode weer ruzies tussen de ouders en grootouders oplaaien besluiten de ouders de stekker eruit te trekken. De tweede bijeenkomst vindt nooit plaats. De ouders zijn onbereikbaar voor instanties, inclusief voor de onderzoekers. De kinderen verblijven nog bij de grootouders, contact met de ouders wordt afgehouden. Vraag is of in deze situatie er niet verstandig aan was gedaan om een tweede bijeenkomst binnen 48 uur te organiseren zodat de positieve energie had kunnen worden vastgehouden.	0	0	1	1	6	5
41.	Meisje (13j) van zowel Surinaamse en Nederlandse afkomst. Is al jong uit huis geplaatst omdat moeder door excessief drugsgebruik onvoldoende zorg kon dragen. In eerste pleeggezin zat zij goed op haar plaats, echter na enige jaren ontstond hier een onveilige situatie waarop werd besloten haar in een andere pleeggezin te plaatsen. Hier kon het meisje niet aarden. Zij gaf duidelijk te kennen bij familie van haar te willen wonen. Hier was niet bij stilgestaan toen ze voor het eerst uit huis werd geplaatst, hoewel ze een betrokken familie heeft. Er wordt een conferentie belegd om een geschikte woonplek naar voorkeur van het meisje te realiseren. Er participeren een groot aantal familieleden, waaronder ook haar moeder en pleegzorgouders. Conferentie levert plan op. Een halfzus van 23 wil graag de opvoedende rol op zich nemen. Aanwezige ooms hebben hier hun vraagtekens bij, maar de tantes zien de kansen die er wel degelijk liggen. Er wordt besloten om een plan te smeden hoe het meisje zo snel mogelijk bij haar zus in kan trekken. Ook wordt een back-up plan geformuleerd: mocht plan A mislopen, dan zou een tante bijspringen. Aanwezige professionals staan achter dit plan. Het duurt nog twee maanden voordat het meisje bij haar halfzus in kan trekken, pas dan komt namelijk een geschikte woning vrij. Na 8 maanden bij haar zus te hebben gewoond blijkt dat de ontwikkeling positief verloopt. De halfzus verzorgt de opvoeding en krijgt ondersteuning van haar familie en twee professionals. De eigen kracht van de hoofdpersoon is toegenomen, de onderlinge betrokkenheid binnen de familie is nog sterker geworden.	2	3	2	1	3	18

* Respondenten die niet aanwezig waren tijdens de member check bijeenkomsten is gevraagd telefonisch of via de e-mail te reageren op tussentijdse conclusies uit de interviews

** Ondanks dat er geen respondenten tijdens deze bijeenkomsten aanwezig waren zijn de belangrijkste uitkomsten besproken tussen de onderzoekers en beleidsmedewerkers van de Eigen Kracht Centrale

Bijlage 5. Tabellen impactanalyse

T-toetsen hoeveelheid steun

Tabel 11. Gepaarde t-toets om verschil aan te geven tussen de hoeveelheid sociale steun vooraf en de hoeveelheid sociale steun nadien

T-toets hoeveelheid sociale steun			
Gemiddelde toe-/afname	St. error	t	
3,09	,60	5,16	**

** Significant bij $p < 0,01$ * Significant bij $p < 0,05$; tweezijdige toets

Tabel 12. Gepaarde t-toets om verschil aan te geven tussen de hoeveelheid professionele steun vooraf en de hoeveelheid professionele steun nadien

T-toets hoeveelheid professionele steun			
Gemiddelde toe-/afname	St. error	t	
-,18	0,06	-2,78	*

** Significant bij $p < 0,01$ * Significant bij $p < 0,05$; tweezijdige toets

Toetsing hypothesen 5, 6, 7 en 8

Tabel 13. Samenvatting van de 'Estimates of Fixed Effects' tabellen***

Multilevel met verschilscore		Multilevel met score nameting	
Groep	Gemiddelde		Gemiddelde
Leefsituatie			
Intercept	4,32	**	6,51
Respondentengroep			
1. Hoofdpersoon	,12		-,40
2. Sociaal netwerk	-,99		-1,5
3. Professionals	-,69		-,76
4. Eigen Kracht-coördinatoren (referentiegroep)	0		0
Hoofdproblematiek			
a. Psychiatrie	-,18		,75
b. Verslaving	-,74		-,16
c. Psychosociale (multi)problematiek	-,72		-,42
d. Overlast	,59		,52
Leefsituatie vóór EK-c	-		,21
Sociale steun vóór EK-c	-,10		,03
Eigen kracht			
Intercept	1,97		4,18
Respondentengroep			
1. Hoofdpersoon	-,24		-,12
2. Sociaal netwerk	-,17		-,68
3. Professionals	-,07		-,34
4. Eigen Kracht-coördinatoren (referentiegroep)	0		0
Hoofdproblematiek			
a. Psychiatrie	-,49		,62
b. Verslaving	-,65		-,20
c. Psychosociale (multi)problematiek	-,68		-,10
d. Overlast	1,04		,84
Eigen kracht vóór EK-c	-		,35
Sociale steun vóór EK-c	,09		,14
Professionele steun			
Intercept	-2,44		3,73
Respondentengroep			
1. Hoofdpersoon	,39		1,36
2. Sociaal netwerk	,54		,29
3. Professionals	,69		,60
4. Eigen Kracht-coördinatoren (referentiegroep)	0		0

Hoofdproblematiek				
a. Psychiatrie	1,87		,33	
b. Verslaving	1,39		,46	
c. Psychosociale (multi)problematiek	3,12		1,61	
d. Overlast	0		0	
Professionele steun vóór EK-c	-		-	
Sociale steun vóór EK-c	,08		,12	
Sociale Steun				
Intercept	5,81	**	5,81	**
Respondentengroep				
1. Hoofdpersoon	-,47		-,46	
2. Sociaal netwerk	-1,17	*	-1,18	*
3. Professionals	-,63		-,61	
4. Eigen Kracht-coördinatoren (referentiegroep)	0		0	
Hoofdproblematiek				
a. Psychiatrie	,55		,53	
b. Verslaving	,36		,35	
c. Psychosociale (multi)problematiek	0,005		-,01	
d. Overlast	-,51		-,52	
Sociale steun vóór EK-c	-,68	**	,31	**

** Significant bij $p < 0,01$ * Significant bij $p < 0,05$; tweezijdige toets

*** Deze tabel geeft aan of er verschillen zijn tussen de verschillende groepen en of deze verschillen significant zijn. Hierbij is steeds één groep als referentiegroep genomen (met deze groep is de rest van de groepen vergeleken).

Bijlage 6. Toestemming voor deelname

Onderzoek Eigen Kracht in de OGGz

Achtergrond

Het lectoraat OGGz van de Hanzehogeschool doet in opdracht van de Centrumgemeente en Provincie Groningen onderzoek naar Eigen Kracht-conferenties (EK-c's) in de openbare geestelijke gezondheidszorg (OGGz). Er zullen vanaf tussen 2011 en 2012 40 conferenties in de OGGz worden georganiseerd en geëvalueerd. Als betalende instantie wil de Centrumgemeente en de Provincie Groningen weten wat de conferenties in de OGGz opleveren.

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om te achterhalen in hoeverre EK-c's toegepast kunnen worden in de OGGz. We willen weten welke resultaten ermee worden behaald en wat er nodig is om de implementatie succesvol te laten lopen in de OGGz. De volgende onderzoeksvragen komen onder andere aan de orde:

- Hoe beoordelen de deelnemers aan de EK-c de opbrengst van de conferentie?
- In hoeverre zijn de afspraken in het plan gehaald?
- Hoeveel professionele hulp is er voor de EK-c en na de EK-c ingezet?

De procedure

De Eigen Kracht coördinator zal u vragen om mee te doen aan het onderzoek. De coördinator zal daarna tijdens de conferentie de aanwezigen op de hoogte brengen van het feit dat er nadien interviews worden afgenomen met alle betrokkenen.

Vervolgens nemen de studentonderzoekers contact met de cliënt op en vragen om toestemming voor deelname aan het onderzoek. Als het om een minderjarige cliënt gaat nemen ze bovendien contact op met de ouders en vragen hen om toestemming.

Methode

Alle betrokkenen bij de EK-c worden geïnterviewd door hbo-studenten die hiervoor speciaal zijn geïnstrueerd.

Herleidbaarheid en geheimhouding van gegevens

De interviews worden opgenomen met een voicerecorder en letterlijk uitgetypt. Andere geïnterviewden worden niet op de hoogte gebracht van de inhoud van het interview, anders dan alleen met uw toestemming.

Alle namen van personen, straten, plaatsen en instellingen worden vervangen door een unieke code. Op deze manier is niet meer te achterhalen naar welke persoon, straat, plaats, instelling de codes verwijzen. De studentonderzoekers hebben beloofd dat alle informatie die hun ter ore komt vertrouwelijk en zorgvuldig wordt behandeld.

Van iedere EK-c wordt een evaluatierapport gemaakt dat alleen voor de beoordelaars en onderzoekers beschikbaar is.

Wat vraagt het van u?

Het onderzoek vraagt van alle deelnemers een uur á anderhalf uur tijdsinvestering. Aan dit onderzoek zijn geen risico's of vergoedingen verbonden.

Vragen

Het onderzoek en staat onder verantwoordelijkheid van de heer dr. Gert Schout, lector OGGz. Hij is bereikbaar op 050-5953631 of 06-10578435.

Verklaring

Ik heb het toestemmingformulier gelezen en geef toestemming voor deelname aan het onderzoek.

Plaats

Naam

Datum

.....

.....

.....

Telefoonnummer

Email

.....

.....

De tekst van dit toestemmingsformulier is gebaseerd op de International Guidelines for Ethical Review of Epidemiological Studies (Geneva: CIOMS/WHO 1991) en op de International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects (Geneva: CIOMS/WHO 1993). De essentie van deze voorschriften over informed consent luidt als volgt: De vrijwillig verkregen toestemming van een persoon of een verantwoordelijke (bijvoorbeeld ouder of voogd) voor deelname aan een studie of interventieprogramma. De persoon in kwestie moet duidelijk ingelicht zijn over het doel, de methode, de procedure, de voordelen en de risico's en, indien van toepassing, over de graad van onzekerheid van de uitkomst. Essentiële criteria van 'informed consent' zijn: kennis en begrip van bovenstaande, dat de toestemming onbeïnvloed is gegeven en dat het recht op intrekken van de toestemming op elk moment in de studie of interventie duidelijk is medegedeeld.

Bijlage 7. Belofte van geheimhouding

Onderzoek Eigen Kracht-conferenties in de OGGz

Achtergrond

In 2011 en 2012 zullen er 40 Eigen Kracht-conferenties (EK-c's) gehouden worden in Groningen. De Centrumgemeente en de provincie Groningen betalen deze EK-c's. Zij willen graag weten wat de conferenties opleveren. Zij hebben het lectoraat OGGz van de Hanzehogeschool Groningen gevraagd onderzoek te doen. Studenten van de Hanzehogeschool zullen ingezet worden bij dit onderzoek. Zij krijgen hiervoor niet alleen een speciale training en leggen bovendien een geheimhoudingsverklaring af. Deze verklaring voorziet daar in.

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om te achterhalen in hoeverre EK-c's toegepast kunnen worden in de openbare geestelijke gezondheidszorg (OGGz). We willen weten welke resultaten er worden behaald en wat er nodig is om de invoering succesvol te laten lopen. De volgende onderzoeksvragen komen onder andere aan de orde:

- Hoe beoordelen de deelnemers aan de EK-c de opbrengst van de conferentie?
- In hoeverre worden de afspraken in het plan gehaald?
- Hoeveel professionele hulp is er voor de EK-c en na de EK-c?

De procedure

De deelnemers aan de conferenties worden gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. Als zij hun toestemming hebben gegeven en de conferentie is achter de rug, nemen de studentonderzoekers contact op met de deelnemers aan de conferentie. Het onderzoek bestaat uit interviews en vragenlijsten.

De onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit de studenten die het onderzoek uitvoeren en de docentbegeleider die het onderzoek vanuit de Hanzehogeschool begeleidt en beoordeelt. Het onderzoek staat onder verantwoordelijkheid van de heer dr. Gert Schout, lector OGGz. Hij is bereikbaar op 050-5953631 of 06-10578435.

Herleidbaarheid en geheimhouding van gegevens

De interviews worden opgenomen met een voicerecorder en letterlijk uitgetypt. Andere geïnterviewden worden niet op de hoogte gebracht van de inhoud van het interview. Alle namen van personen, straten, plaatsen en instellingen worden vervangen door een unieke code. Op deze manier is niet meer te achterhalen naar welke persoon, straat, plaats, instelling de codes verwijzen. De studentonderzoekers hebben een document ondertekend waarin zij beloven alle informatie die hun ter ore komt vertrouwelijk en zorgvuldig te behandelen en er niet met personen buiten de onderzoeksgroep over te praten. Van iedere EK-c wordt een onderzoeksverslag gemaakt dat alleen voor de onderzoekers beschikbaar is. Alle databestanden worden na afloop bij het lectoraat gearchiveerd en vier jaar bewaard. Alle andere bestanden op voicerecorders en computers worden na afloop van het deelonderzoek gewist.

Verklaring

Ik heb kennis genomen van bovenstaande en ben mij bewust van mijn geheimhoudingsplicht. Ik beloof dat ik alle informatie die mij ter ore komt vertrouwelijk en zorgvuldig zal behandelen en dat ik er niet met anderen over zal praten. Ook na de onderzoeksperiode als ik afgestudeerd ben houd ik deze geheimhoudingsplicht in acht. Ik zal al het mogelijke doen om de privacy van de deelnemers aan het onderzoek te bewaken.

Plaats

Naam

Datum

Groningen

.....

. . - . . - 2011

Handtekening

.....

De tekst van deze verklaring is gebaseerd op de International Guidelines for Ethical Review of Epidemiological Studies (Geneva: CIOMS/WHO 1991) en op de International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects (Geneva: CIOMS/WHO 1993).